

**ÇAĞDAŞ SANAT PRATİKLERİNDE DİSTOPIK BİR MEKÂN KURGUSU
OLARAK YABANCILAŞMA**

Ecem ALPSOY

DANIŞMAN Prof. Tansel TÜRKDOĞAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
RESİM ANASANAT DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

..... tarafından hazırlanan “.....
.....” adlı tez çalışması
aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi
..... Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Danışman:Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan :Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Unvanı Adı SOYADI

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)
(Adı Soyadı)
(Tarih)

ÇAĞDAŞ SANAT PRATİKLERİNDE
DİSTOPIK BİR MEKÂN KURGUSU OLARAK YABANCILAŞMA
(Yüksek Lisans Tezi)

Ecem ALPSOY

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

July 2019

ÖZET

Özünde güncel olan distopyalar, mevcut koşulların birer eleştirisi olarak okunmalıdır. “Distopik bir mekân kurgusu olarak yabancılaşma” isimli tez, Distopya ve yabancılaşma kavramlarının mekân bağlamında kurduğu ilişkiden yola çıkmıştır. Tezin temel dayanarak noktası, distopya kavramı bağlamında iktidar odaklarının gücü eline alarak bireyi özgürlüğünden yoksun bıraktığıdır. Kendisindeki gücü dışsallaştırarak iktidar odaklarına yükleyen birey kendine yabancılaşmakta ve öz benliğin yıkımına neden olmaktadır. Bütün bunlardan yola çıkarak, distopya kavramı mekân üzerinden hareketle yeniden yorumlanmış; denetim ve kontrol olgusunun birey üzerinde yarattığı etki bu bağlamda incelenmiştir.

Bilim Kodu : 40408
Anahtar Kelimeler : Distopya, gözetim, yabancılaşma, mekân, ütopya
Sayfa Adedi : 96
Danışman : Prof. Tansel TÜRKDOĞAN

ALIENATION AS A DYSTOPIC FICTION OF SPACE
IN CONTEMPORARY ART PRACTICES

(Master Thesis)

Ecem ALPSOY

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTY
İNSTITUTE OF FINE ARTS

July 2019

ABSTRACT

Dystopias which are current in their essence, should be read as a criticism of the existing conditions. The thesis titled "Alienation As a Dystopic Fiction of Space in Contemporary Art Practices", set out from the relationship of dystopia and alienation concepts in the context of space. The reference point of thesis, individual is deprived from liberty caused by the authority who hold the power. In this sense, the individual who externalized the power will feel depersonalized and this leads to self-destruction. Consequently, the concept of dystopia is reinterpreted in relation to space and the effect of surveillance on the individual is examined in this context.

Science Code : 40408

Key Words : Dystopia, surveillance, alienation, space, utopia

Pages of Numbers : 96

Advisor : Prof. Tansel TÜRKDOĞAN

TEŞEKKÜR

Çalıőmam boyunca değerli katkılarıyla beni yönlendiren, önemli tecrübelerinden faydalandığım tez danışmanım Prof. Tansel TÜRKDOĞAN' a, destekleri ile her zaman yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
RESİMLERİN LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. YABANCILAŞMA.....	3
2. 1. Modern Öncesi Paradigmalarında Yabancılaşma Kavramı.....	4
2. 2. Modern Sonrası Paradigmalarda Yabancılaşma Kavramı	10
3. DİSTOPYA	19
3. 1. Kavram Olarak Ütopya ve Tarihsel Süreç içindeki Gelişimi	19
3. 2. Kavram Olarak Distopya ve Distopya Düşüncesinin Kökenleri.....	39
3. 3. Yazınsal Distopyalar.....	45
4. SANATTA ÜTOPYA VE DİSTOPYA.....	61
5. DİSTOPYA KAPSAMINDA ÜRETİLEN ESERLER	67
6. SONUÇ	83
KAYNAKLAR.....	85
ÖZGEÇMİŞ	93

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 4.1. Kayıp Cennetten Harfler	62
Resim 4.2. Stratejik Güzelleme.....	63
Resim 4.3. Barış Adına IV	64
Resim 4.4. Panaptikon.....	65
Resim 5.1. Kaos seri 1.....	67
Resim 5.2. Kaos seri 2.....	68
Resim 5.3. Kaos seri 3.....	68
Resim 5.4. Kaos seri 4.....	70
Resim 5.5. Kaos seri 5.....	70
Resim 5.6. Kaos seri 6.....	71
Resim 5.7. Kaos seri 7.....	71
Resim 5. 8. Kaos seri 8.....	72
Resim 5.9. Kaos seri 9.....	73
Resim 5.10. Kaos seri 10.....	74
Resim 5.11. Kaos seri 11.....	74
Resim 5.12. Kaos seri 12.....	75
Resim 5.13. Kaos seri 13.....	75
Resim 5.14. Kaos seri 14.....	76
Resim 5.15. Kaos seri 15.....	76
Resim 5.16. Kaos seri 16.....	77
Resim 5.17. Kaos seri 17.....	77
Resim 5. 18. Kaos seri 18.....	78
Resim 5. 19. Kaos seri 19.....	78
Resim 5. 20. Kaos seri 20.....	79
Resim 5. 21. Kaos seri 21.....	79

Resim 5. 22. Kaos seri 22.....	80
Resim 5. 23. Kaos seri 23.....	80
Resim 5. 24. Kaos seri 24.....	81

1. GİRİŞ

Köken olarak Yunanca “dys”(kötü) ve “topia”(yer) anlamına gelen iki kelimenin birleşiminden meydana gelen distopya, ütopya kavramından türemiş olmakla birlikte ona karşıt bir kavram olarak yerini almaktadır. Nadiren koku veya kokotopya olarak karşımıza çıkan distopya kavramı, ilk olarak 1868 yılında İngiliz filozof John Stuart Mill’in yaptığı konuşmasında hayal edilebilecek en kötü yönetimi, kaosu, savaşı ve zorbalığı tanımlamak için kullanılmaktadır (Kumar, 1987/ 2006, s.172).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iki büyük dünya savaşının getirdiği, fiziksel ve ruhsal yıkımların sonucunda dönemde totaliter ve baskıcı rejimlerin ortaya çıkması ile birlikte Aydınlanma döneminden beri insanın aklına duyulan inanç, savaşın yıkıcı doğası bağlamında dönüşüme uğramış; derin bir hayal kırıklığı ve inançsızlığı beraberinde getirmiştir. Bilim ile birlikte amaçlanan refah düşüncesi gerçekleşmemiş, aydınlanma kendi antitezini yaratmıştır. Lyotard’ a göre Modernitenin önceden belirlenmiş pozitivist metodolojisi, farklılıkları yok eden baskıcı bir üsluba dönüşmektedir (Lyotard, 1979 /1994, s.12). Bu dönemde ortaya çıkan Distopya kavramı , esasen bulunduğu dönemin gerçekliğinden beslenen güncel bir kavram olarak ele almak yanlış olmayacaktır. Distopyalar, insanı yarattığı risk ve tehlikeli ortamlarla yüzleştirir; dönemin politik yansımalarını hayal gücüne aktarır ve var olan gerçekliğe ayna tutar. Onu bilimkurgudan ayıran da bu bağlamda toplumsal ve siyasi olaylarla iç içe geçmiş olmasıdır.

Bir kavram olarak distopya, esasen ütopya’dan tamamen bağımsız değildir. Her ikisi de üretildiği dönemin bir ürünü olması bakımından toplumsal düzene ve yaşanan dönem içerisindeki algılayış biçimlerine ışık tutar. Distopya yarattığı gelecek kurgusu ile günümüz dünyasına bir alternatif niteliğindedir. İzleyiciyi konforlu alandan çıkarır, geleceğin tekinsiz dünyası üzerinde düşündürür. Distopyalarda iktidar, Zizek’in dikkat çektiği gibi, “Mesihsel” bir yan içermektedir ve bu düzende bireyden beklenen kendi bağımsızlığından tümüyle vazgeçmesidir (Zizek, 2001/ 2009, s. 98). Bu anlamda kendi gücünden koparılmış birey özgürlük yanılsaması içinde kendine yabancılaşır. Gerçekliğin giderek anlamını yitirdiği günümüz

ortamında distopya, iktidar odaklarından doğan güç ile birlikte bireyin kendine yabancılaşmasını ele alır. Çalışmanın temel amacı, iktidar, gözetleme, denetim gibi kavramların çerçevesinde ele alınacak şekilde tekinsiz bir gelecek kurgusu üzerinden oluşturulan görsel çözümler ile konuya güncel bir yorum katmaktadır.

Geçmişten günümüze, sinemadan edebiyata, pek çok disiplinde karşımıza çıkan içinde bulunduğu dönemin sosyo-kültürel gelişmelerine bağlı olarak ortaya çıkmış bir kavram olarak ortaya çıkan distopya kavramı, dönemin gerçekliğini yansıtmaya ve güncelliğini yitirmeyen bir kavram olması bakımından önemli görülmektedir. Bu nedenden ötürü tanımlanan problem alanı çerçevesinde yapılacak araştırmanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda distopya kavramı üzerine sanatsal uygulamalar yapılmaya ilgi duyulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde yabancılaşma kavramı karşılaştırmalı olarak incelenmiş, geçmişten bugüne kadar gelen süreçte çeşitli düşünürlerin bu kavram hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. İkinci bölüm ütopyadan başlayarak tarihsel gelişim sürecinde distopyanın ortaya çıkışı bağlamında incelenir. Denetim ve iktidar kavramları üç temel distopya yazını çerçevesinde ele alınır. Son bölüm de tüm bu kavramların yeniden yorumlanarak mekân bağlamında sanatsal pratiğe aktarılır.

2.YABANCILAŞMA

Günümüzdeki en yaygın kullanım, bir kimsenin kendi en derin duyguları ve ihtiyaçlarından kopması anlamında gelen yabancılaşma kavramı, kökeni Platinus'un öğretilerine kadar uzanmaktadır (Ergil, 1978, s.93). 18.yüzyıl sonrasında Sanayi Devrimiyle başlayarak devam eden süreçte yaşanan bu hızlı toplumsal değişimin bir sonucu olarak yaygınlık kazanan bunalım ve aidiyetsizlik hissi maddi refahın tek başına yeterli olmayacağı düşüncesini doğurmuştur.

İngilizce bir terim olarak alienation, geniş ilişkili bir dizi anlamıyla birlikte, yüzyıllardır dilimizde bulunmaktadır. Yakıncökü orta Fransızca aliénacion'dur, o da Latince alienationem' den gelmektedir, kök sözcük Latince alienare' dir yabancılaştırmak ya da başkasının kılmak; bu da Latince alienus - bir başka kişi veya yere ait olan- kökünden, o da alius 'tan – öteki, bir başkası gelir (Williams, 1976 / 2016, s. 42).

“Aydınlanma süreci ile felsefi alana ilk kez Hegel, politik alana Rousseau tarafından sokulan yabancılaşma kavramı Marx tarafından materyalist içerik kazanmıştır”(Akyıldız ve Dulupçu, 2003, s. 29). Kavram günümüzde halen sosyoloji, psikoloji ve sosyal -psikoloji gibi alanlarda üzerinde ampirik çalışmalar yapılan önemli bir olguyu teşkil etmektedir. Haber'e göre yabancılaşma kavramı iki farklı düşünce geleneğinin çakışmasından doğuyordu: Marksizmin başını çektiği toplumsal eleştiri ve modern uygarlık eleştirileri. (Haber, 2007, s. 13). Freud'dan esinlenen Marcuse gibi düşünürler, Marksizm ile Freud'un kesiştiği çizgide kavramın yeniden gündeme gelmesinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzde halen güncelliğini koruyan bir kavram olan yabancılaşma kavramına var olan ilginin, 1980'li yıllara gelindiğinde gözle görülür bir azalma olduğunu söyleyebiliriz. 1970'ler krizinin akabinde sermayenin küreselleşmesine eşlik eden liberal parlamenter demokrasinin zafer söylemi, sosyal bilimlerde de kendisini hissettirdi. Dolayısıyla yabancılaşmanın, Marksist söyleme dâhil olmuş sömürü, toplumsal sınıflar, üretim ilişkileri gibi kavramlarla beraber rafa kaldırılmasının nedeni, terminolojik değil, sosyo-politik bir tercih olarak değerlendirilmelidir (Ergur, 2016, s. 132).

2. 1. Modern Öncesi Paradigmalarda Yabancılaşma Kavramı

Hegel Felsefesi, mutlak Tin'in yabancılaşması üzerine kurulmuştur. Diyalektik süreç içinde mutlak Tin'in devinimi bir yabancılaşma ve yabancılaşmadan kurtulma hareketidir. Ergil, Hegel'in yabancılaşma kuramını şu şekilde tanımlar:

Ona göre düşünen öznel olarak oluşum halindeki insanla ilişkili olmayan hiçbir şey gerçek olamaz. Gerçek, insanın gerçeğidir. Doğa dünyasının sözde nesnelligi aslında bir yabancılaşmadır. Çünkü bu görüntüler ardında insanın görevi kendi öz yaşamını keşfetmek her şeyi kendi öz bilincinin bir niteliği olarak gözlemlemektir...Bu süreçte merkezi aktör Hegel'e göre Ruh' tur. Onun öğretisinde Ruh kendini geliştiren gerçektir. Ruh, önceleri kendi dışında olduğuna inandığı bir dünya yaratmıştır. Ama daha sonra bu dünyanın kendi ürünü olduğunu anlamıştır. Dünya yalnızca onun eylemlerinin içinde ve sonucunda vardır. Bu sürecin başlangıcında Ruh kendisini dışladığının ve yabancılaştırdığının farkında değildir. Ancak yavaş yavaş ruh dünyanın kendi dışında olmadığını kavramıştır. Hegel'e göre yabancılaşma işte bu kavrayışın eksikliğinin sonucudur (Ergil, 2014, s.14).

Hegel felsefesinde diyalektik 'in üç aşaması vardır. Henüz 'kendi bilincine kavuşmamış olan ben' (tez), kendi bilincine kavuşmak için 'ben olmayan' ile yani öteki (antitez) ile karşılaşır. Bu karşılaşma sonucunda 'ben' artık 'kendi bilincine kavuşmuş bir ben' (sentez) olur (Hegel, 1986, s.34). Bu aşamada Tin, kendi varlığına yabancılaşarak edimselliğini bulur. Tözün bu oluş süreci bir tür yabancılaşma ile mümkündür. Bu durumda onun tözü dışlaşmasının kendisidir. Metafizik bağlamda Hegel' de yabancılaşma mutlak ruhun kendisini dışsallaştırdığı tabiatın kendisi dışında bir varlık olmadığını kavrama sürecindeki bir yanılsamadır. Dışsallaştırdığı tabiatın kendisi dışında bir varlık olmadığını kavrama süreci olarak tanımlayabileceğimiz Hegel'in yabancılaşma teorisi, diyalektiğinin üçüncü aşamasında tinin, ide'nin kendi özüne geri dönmesiyle ortadan kalkmaktadır.

Tarihte Hegel sonrası Alman felsefesinde önemli bir yere sahip olan Feuerbach, Tanrıbilim alanında uzmanlaştıktan sonra derin bir kopukluk yaşayarak felsefe alanında çalışmalarına başlamıştır. Hegel' in düşünce sistemine derinden bağlı olan Feuerbach zamanla ondan ayrılarak kendi felsefi düşünce sistemini kurmuştur. Etkilenenlerin arasında Richard Wagner, Friedrich Nietzsche ve Karl Marx'ın da bulunduğu Feuerbach'ın düşünce sistemi, Hegel'den farklı olarak yabancılaşma

kavramının temeline “kendine yabancılaşmış insanı” koyar. Ona göre Tanrı insanın salt yabancılaşmış özüdür. Tanrı, esasen insan bilincinin sıfatları olarak kendi doğasını başka bir varlığa aktarmasından başka bir şey değildir. Bu anlamda insanın kendisine görmek istediği, fakat bir türlü görmeyi başaramadığı nitelikleri hayali bir varlığa atfederek, onu yüceltmektedir. Aslında insanın Tanrı diye taptığı şey ulaşmak isteyip ulaşamadığı yüceltilmiş sıfatlardan başka bir şey değildir. Ona göre insan Tanrı yerine idealize edilmiş kendi varlığına tapmaktadır. Hatta Feuerbach’a göre ilahiyat, psikolojik bir patolojiden başka bir şey değildir (Küng, 1980/ 1991, s. 202).

Din, en azından Hıristiyanlık dini, insanın kendisi ile kurduğu bir ilişkidir. Daha doğru bir deyişle, insanın kendi doğası ile kurmuş olduğu bir ilişkidir. Fakat kurulan bu ilişki genellikle insan doğasından farklı ve ayrı bir şeymiş gibi görünür. İlahi Varlık (Tanrı) insan varlığından, temizlenmiş, arındırılmış insan tabiatından başka bir şey değildir. Tanrı’nın bütün sıfatları da aslında insanın niteliklerinden başka bir şey değildir (Feuerbach, 1841 / 1957, s. 14).

Tanrı kavramı insanın kendisini dışsallaştırmasından başka bir şey değildir. Bu demektir ki, Tanrı kutsal kitaplarda ifade edildiği gibi insanı kendi suretinde yaratmış olmayıp, insan Tanrı’yı yücelterek kendi biçiminde tasavvur etmiştir. Mutlak olan Tanrı değil insandır; çünkü Tanrı bilgisi insan bilgisinden ibarettir. Dinde insan Tanrı’ya inanmakla kendine ait değerleri bir başka varlığa verdiği için kendini inkâr eder; dolayısıyla, dindarlık insanı kendisine yabancılaştırır. Feuerbach’ın özellikle dikkat çektiği bir diğer nokta kültür ile din arasındaki yadsınamaz ilişkidir. Hıristiyanlığın Öz (1841/1957) adlı eserinde bu konu hakkında görüşlerini aktarır;

Mesela, bir Yunanlıyı standart bir Yunanlı niteliklerinden soyutladığımız zaman, kendi varlığından soyutlamış olduğumuz gibi, onun Tanrısını da standart bir Yunanlı özelliklerinden soyutladığımız zaman kendi varlığından koparmış oluruz. Bir Yunanlı ‘ya, Yunanlılık nitelik olarak ne kadar gerekli ise, onun tanrısı için de Yunanlılık aynı oranda gereklidir. Kısacası, bir kişinin inandığı Tanrı’nın tabiatı, o kişinin doğası ile bir ve aynıdır (Feuerbach, 1841/ 1957, s.20).

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere Feuerbach, Tanrıyı insandan bağımsız bir varlık olarak görmez. Ona göre bir kavram olarak Tanrı, insanın kendini nesneleştirmesinin bir sonucudur. Yabancılaşma, insanın kendinde bulunan öz benliğinden kopmasının bir sonucudur. Ona göre insan kendi niteliklerini Tanrı’ya aktarırken kendini olumsuzlar ve fakirleştirir; Tanrı’nın zenginleşmesi için insanın

yoksullaşması gerekir; yani Tanrı her şey, insan ise bir hiç olmalıdır.“Eğer Tanrı kuşa göre bir nesne olsaydı, muhtemelen o, kanatlanmış bir varlık olurdu. Çünkü bir kuşkanatlı olma durumundan yüksek, daha mükemmel hiçbir şey tasavvur edemez. Çünkü kuşa göre, en yüksek tabiat kuş tabiatıdır” (Feuerbach, 1841/ 1957, s.18).

Peki, insanoğlu neden hayali bir tanrı imgesini yaratmakta ve onun varlığına sığınarak kendi benliğine yabancılaşmaktadır? Hıristiyanlığın Özü adlı kitabında neden insanlardan farklı olarak hayvanların bir dini olmadığını sorarak, insanoğlunu hayvanlardan ayıran bu özelliğin nedeni hakkında çıkarımlarda bulunur. Tanrı inancını ortaya çıkaran şey, insanın arzu ve talepleri, istek ve ihtiyaçları, sahip olduğu kudret ve güçleridir.

Din, temelde Feuerbach’a göre, insanın kendisini koruma içgüdüsünün ve insanî egoizmin bir ürünüdür. Bu insanî egoizmin ve kendini koruma içgüdüsünün kendisini en açık olarak ortaya çıkardığı duygu biçimi ise, bağımlılık duygusudur, Tin’e oluşturucu bir kuvvet atfederek nesnel tarih alanının ve dışsal doğa alanını kuran yabancılaşmanın gerçek olduğunu savunan Hegel’in aksine Feuerbach, onu imgesel bir tahayyül olarak betimlemekte, Tanrı’yı insanın kendisinin var olanı dışsallaştırdığı bir imgeden ibaret görmektedir. Yabancılaşma Kavramının önceki dönemlerden farklı olarak tarihte ilk kez Karl Marx ile birlikte iktisat ve siyaset alanında incelendiğini görüyoruz (Ergil, 1978, s.93) . Marx yabancılaşma kavramına ait görüşlerini ortaya koyarken öncülleri olan Hegel ve Feuerbach’ın bu konudaki görüşlerinden yararlanmış, onları geliştirerek yeni ve farklı bir yorum getirmiştir. Marx’ın yabancılaşma kavramına ilişkin görüşlerini anlayabilmek için bu üç isim arasındaki bağlantıyı kurmak yararlı olacaktır. Hegel’den sonra onun felsefi düşünce sistemi üzerinde, birbirinden farklı iki ayrı yorum getiren iki farklı düşünce sisteminin ortaya çıktığı görülür:

Hegeliciliği Ortodoks Hıristiyanlık açısından yorumlayan Sağ Hegelciler (K. Hoschel, F. Hinrich, G. Gabler, Ch. Weisse, I. Fichte) ve liberal bir anlayışla yorumlayan Sol Hegelciler (D. Strauss, Bruno Bauer, L. Feuerbach) biçiminde bir gelişim göstermiştir. Ancak, Sol Hegelci söylem, materyalist varlık anlayışı temelinde tutarlı ve bütünlüklü bir ekonomik, toplumsal ve siyasal felsefi görüşü olarak Marksizm’de ortaya konulur. Marx, Hegelci yöntem ve kavramları, kendi

felsefi görüşünü ortaya koyacak biçimde dönüştürerek kullanmıştır (Althusser, 1970 / 2000, s.40).

Marx'a göre Hegel'in diyalektiğinde yabancılaşma ile anlatılmak istenen nesnelleşme sürecidir. Marx burada nesnelleşme ile yabancılaşmanın özdeş olmadığına, bu iki kavramı birbirinden ayırmanın zorunluluğuna dikkat çeker. Hatta Marx'a göre nesnelleşme insanın doğa ile bütünleşmesinde gereklidir (Hyppolite, 1955/ 2010, s.124). Diğer yönden Feuerbach, yabancılaşmayı sadece din konusunda ele almıştır; oysa ona göre yabancılaşmanın pek çok biçimi vardır. Ne var ki, Hegel insanın kendi bilincine varmasındaki yabancılaşmadan Feuerbach da tarihi olmayan, bir sınıfı olmayan, soyut insanın yabancılaşmasından söz ediyordu. Marx için burada işçinin yabancılaşması söz konusudur. Yabancılaşma olgusunu emek süreci üzerinden ele alırken ilk olarak işçinin kendi ürününe yabancılaşması olarak kendini göstermektedir. Ona göre kapitalist sistem içerisinde işçi, emeği sonucu ortaya çıkan ürün üzerinde kontrol sağlayamamaktadır. Ortaya çıkan ürün ise, her yönüyle yabancıdır.

Emeğin ürünü, kendisi değildir. Onun için bu ürün ne kadar büyükse, kendisi o kadar küçüktür. İşçinin kendi ürününden dışsallaştırılması, sadece emeğinin bir nesne, dışsal bir varoluş olduğu anlamına gelmez, onun dışında bağımsız, ondan başka bir şey olarak var olduğu, karşısına dikilen bağımsız bir güç olduğu anlamına da gelir; yani işçinin nesneye aktardığı hayat, yabancı ve düşman bir şey olarak kendi karşısına çıkmaktadır (Marx, 1841 / 2013, s.73).

Marx, yabancılaşmayı ele alırken sıklıkla ekonomi ile ilişki kurar. Çünkü ona göre bütün yabancılaşmalar özünde ekonomi temellidir. İnsan çalışarak kendi varlığını ortaya koymaktadır. Varoluşunun temelinde bu eylem yatar. Fakat Kapitalizm ile birlikte çalışma eylemi gerçek ve özsel bir tatmin sağlama aracı olmaktan çıkmıştır: İş süreci işçinin kontrolü dışında gerçekleştiği gibi emeğin işçi için anlamı satılabilirliği ile sınırlanmış durumadır.

Marx'a göre kapitalizmde üretimin tüm biçimleri nesnelleşmeyle sonuçlanır ve insanlar bu süreçte, kendi yaratıcı yeteneklerinin somut ürünleri olan, ancak yaratıcılarından fiilen ayrılmaya başlayan mallar imal ederler. Yabancılaşma, işte insanlığın türsel varlığıyla nesnelleşmesinin kapitalizmde büründüğü çarpık biçimdir. Kapitalizmde üretimin meyveleri, başkalarının yarattığı artığa el koyan

ve böylece yabancılaşmış emeği doğuran işverenlere aittir (Marshall, 1998 / 1999, s.42).

Marx yabancılaşmayı, yukarda ele aldığımız iki yaklaşımının dışında bir başka yorum da getirmektedir. Bu doğaya yabancılaşmış insandır. Kapitalist sistem içinde ortaya çıkan yabancılaşmış emek ile birlikte insan doğadan koparak kültürel, toplumsal alana kendine ikinci bir doğa kurmak suretiyle yabancılaşır.

Bu üretim yoluyla ve bu üretim dolayısıyla, doğa insanın kendi eseri ve kendi gerçekliği olarak görünür. Dolayısıyla emeğin amacı, insanın türsel hayatının nesnelleştirilmesidir: çünkü kendini yalnızca bilinçte olduğu gibi ussal biçimde değil, aynı zamanda gerçeklikte, etkin olarak bir kere daha yaratır ve böylece kendi yarattığı bir dünyada kendini seyredebilir. Bu yüzden, insandan kendi üretiminin nesnesi koparılıp alındığında, yabancılaşmış emek insanı kendi türsel hayatından, kendi gerçek türsel nesnellüğünden koparıp almış olur ve onun hayvanlar karşısındaki üstünlüğünü, organik olmayan bedeninin, doğanın elinden alınması elverişsizliğine dönüştürür. İnsanın türsel varlığını, hem doğayı, hem de manevi türsel özelliğini, insanın dışında bir varlığa, bireysel varoluşunun bir aracına çevirir. Dışındaki doğayı ve insanın manevi özünü, insanca varlığını yabancılaştırdığı gibi, insanı kendi bedenine de yabancılaştırır (Marx, 1841/ 2013, s.82).

Son olarak Marx yabancılaşmayı farklı bir boyutta; insanın kendi öz benliğine yabancılaşması olarak ele almaktadır. Burada anlatılmak istenen işçinin kendi yaratıcı gücünden koparak kendi öz etkinliğine, kendi türsel varlığına da bunun sonucunda insanın insana yabancılaşmasıdır.

İnsanın kendi emeğinin ürününden, hayat- etkinliğinden, türsel varlığına yabancılaşması olgusunun dolaysız bir sonucu, insanın insana yabancılaşmasıdır. İnsan nasıl kendi kendisiyle karşı karşıya geliyorsa, öteki insanla da karşı karşıya gelmektedir. İnsanın işiyle, emeğinin ürünüyle ve kendisiyle ilişkisi için geçerli olan, insanın öbür insanla öbür insanın emeği ve emeğinin nesnesi için de geçerlidir. Aslında, insanın türsel özelliğinin kendisine yabancılaştırıldığı önermesi, bir insanın öbürüne ve her ikisinin insanın öz doğasına yabancılaştırıldığı anlamına gelir (Marx, 1841 / 2013, s.83).

Seçme ve eyleme etkinliğinden mahrum bırakılan işçi bir noktada varoluşsal özünü ortaya koyamamakta, özel mülkiyet, iş bölümü ve uzmanlaşma karakteristiklerin temelini oluşturduğu üretim sürecinde bu ilişkilerin bir sonucu olarak hem kendine hem de çevresine yabancılaşmaktadır. Bütün bunların sonucunda önce dışsallaştırdığı

ürüne yabancılaşan insan zamanla büyük bir anlamsızlık içinde kendine yabancılaştığı bir durumla karşı karşıyadır.

Durkheim'ın sosyolojisinde yabancılaşma kavramına doğrudan bir atıf olmamakla birlikte, kavramın incelenmesinde önemli bir yapı taşı olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Fransız sosyolog Emile Durkheim, ilk defa Anomi kavramını sosyolojinin hizmetine sokmuştur. Her ne kadar terimi ilk kez Fransız filozof Jean Marie Guyau Geleceğin tahrişi: Sosyolojik Bir İnceleme adlı kitabında kullanmış olsa da Durkheim Guyau'nun çalışmalarını yeniden düzenlemiş ve bugün bildiğimiz anomi kavramını geliştirmiştir. Kavram daha sonra pek çok sosyolog tarafından incelenerek geliştirilmiş, bunların içinde Durkheim'dan sonra en akılda kalanı Merton olmuştur.

Bir toplumun normlarının etkisizleşmesi, çöküntü, karışıklık ya da çatışma olması durumunu gösteren bir terim. Klasik yunan metinlerinde sık rastlanmakta olan 'anomia' terimi, "yasadışı" anlamına gelen anamos sıfatıyla ilişkilendirilebilir. Bu terim o zamandan beri çöküntü ve katastrofu anlatan daha geniş kapsamlı ve genellikle negatif bir çağrışımla yüklü olmuştur (Marshall, 1998 / 1999, s.32).

Bu dönemde Fransa'da özellikle Comte'un pozitivist sosyolojisinden ve organizmacı yaklaşımından etkilenen Durkheim, toplumu parçalar ile bütün arasındaki karşılıklı işlevsel çalışmalardan oluşan ve uyumla karakterize edilen kolektif bir organizmaya benzetmiş, çalışmalarında toplumsal düzen ve dayanışmanın önemi üzerinde durmuştur. İşbölümünü yabancılaşmanın kaynağı olarak gören Marx gibi klasik dönem düşünürlerinin aksine Durkheim, "anormal" olarak tanımladığı biçimleri dışında, işbölümünün toplumsal düzen ve dayanışma yaratan ve bireyleri birbirlerine bağlayan bir dinamik olarak görür (Durkheim, 1956, s.203).

Durkheim anomiyi, işbölümünün basit olduğu, toplumsal farklılaşmanın karmaşık olmadığı mekanik dayanışmaya dayalı geleneksel toplumlardan, işbölümünün ve farklılaşmanın artarak karmaşıklaştığı organik dayanışmaya dayalı modern toplumlara geçilirken açığa çıkan geçici bir durum olarak tanımlar. Ortaya çıkış

sebebi, hızlı dönüşüm ve geçiş dönemlerinde inanlar arasındaki işbirliğini ve uyumu sağlayacak kurumların olmaması, eski kurumların da iş görmemeye başlamasıdır.

İşbölümü nün gittikçe artması normal olarak organik dayanışma sayesinde toplumsal bütünleşmeyi getirmekte, fakat ekonomik değişimin ahlâki düzenlemelerin farklılaşma ile uzmanlaşmanın artışına ayak uyduramayacağı kadar hızlı olduğu yerlerde anormal veya anomik bir patolojik işbölümü görülmektedir (Marshall, 1998 / 1999, s. 32) .

İntihar'da (1897 / 2002) sözü edilen anomi ise sanayi toplumunda insanın arzularının sınırlarının ortadan kalkması, hayat amacının belirsizleşmesi, beklentilerinin sağlam temellerden yoksun kalması nedeniyle ortaya çıkan belli tutum ve davranışları niteleyen bir etmen olarak tanımlanır.

Anomik intihar daha çok organik toplumlarda, bilhassa, iktisadi (ve muhtemelen normatif) düzenlemenin gerilemekte olduğu iktisadi depresyon ya da patlama dönemlerinde gözlenecektir. Böylesi anomi dönemlerde insanlar toplum düzenine daha az bağlı kaldıklarından, temel arzuları sınırsız ve karışık boyutlara varabilir. Anomi, işte bu noktada, Durkheim'ın ilk başta tasarladığı gibi toplumun ve toplumsal düzenin yapısal bir özelliği olmaktan ziyade, hemen hemen psikolojik bir düzensizlik ve anlamsızlık durumuna dönüşmektedir (Marshall, 1998 / 1999, s.33).

Ekonomik, toplumsal veya politik gelişmeye bağlı olarak yaşanan toplumsal değişimin, eski normları ve kuralları geçersiz kılması sonucu yaşanan bunalım halini betimlemek için söz konusu intihar eylemini bu bağlamda değerlendirmek yararlı olacaktır. Durkheim'ın yaklaşımında anomi kavramını ile ekonominin büyük ölçüde ilişkili olduğu görülür.

2. 2. Modern Sonrası Paradigmalarda Yabancılaşma Kavramı

Marcuse gibi Fromm' da eleştirilerinin temeline modern sanayileşmiş toplum yapısını alır. Yabancılaşmayı kapitalist toplumun ekonomik yapısıyla ilişkilendirerek modern endüstri toplumunda insanın, kapitalizmin in objesi haline geldiğini ileri sürer.

Yabancılaşmış insan, başka herhangi bir kişiden koptuğu gibi, kendisinden de kopmuştur. Herkes gibi o da, kendisini nesnelere algıladığı gibi beş duyusu ve

sağduyusuyla algılar; ama bunu yaparken kendisiyle ve dış dünyayla üretici bir ilişki içinde değildir. İnsan, kendini kendi güçlerinin, kendi zenginliğinin etkin yaratıcısı olarak değil de, dışındaki güçlere bağımlı, canlı özünü bu güçlere yansıtmış, yoksunlaşmış bir nesne olarak; algılar (Fromm, 1955 / 1982, s. 134).

Sağlıklı Toplum (1955 / 1982) adlı kitabında Fromm, biyolojik gereksinimlerden ayrılan bazı temel gereksinimlerinden söz eder. Ona göre insan türü yalnızca anatomik ve fizyolojik açılarından tanımlanamaz; bu türün üyeleri, bazı önemli ruhsal özellikleri, akıl ve duyu dünyalarını yöneten yasaları, insan varoluşu sorununu doyurucu bir biçimde çözme gereksinimlerini de paylaşmaktadırlar.

Kendinin-farkında-olma, akıl ve imgelem gücü, hayvan varoluşunu belirleyen uyumluluk niteliğini altüst eder. Bu özelliklerin ortaya çıkması insanı, evrenin bir sapık yaratığı, bir hilkat garibesi durumuna getirmiştir. İnsan, doğanın bir parçasıdır; doğanın fiziksel yasalarına uymak zorundadır ve bu yasaları değiştiremez; buna karşın insan gene de doğada geri kalan her şeyi aşar. İnsan, doğanın bir parçasıyken ondan koparılmıştır; yersiz yurtsuzdur, gene de bütün yaratıklarla paylaştığı yuvaya zincirlerle bağlanmıştır. Herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde dünyaya atılıvermiş olan insan, gene aynı dünyadan zorlanarak çıkarılmıştır. Kendisinin farkında olduğundan güçsüzlüğünü ve varoluşundaki sınırlılıkları bilmektedir. Kendi sonunu görebilir: Ölüm. Varoluşundaki şu ikilemden hiçbir zaman kurtaramaz kendini: İstese bile zihnini bir yana atamaz; yaşadığı sürece de bedeninden kurtulamaz - bedeni de zaten ona yaşamayı ister (Fromm, 1955 / 1982, s. 24) .

İnsana özgü güvensizlik olarak ele alabileceğimiz bu durum özünde insanın diğer canlılardan ayrışmasına bağlı olarak gerek bilgi yönünden gerek düşünme becerisi ile birlikte varoluşunu sorguladığı bir güvensizlik durumu ve bu duruma bağlı olarak tatmin edilmesi gereken ruhsal bir takım gereksinimler ortaya çıkmıştır. “Bunlar: Başkalarıyla toplumsal ilişki içinde olmak; Yaratıcı olmak; Sabit köklere sahip olmak; Kimlik gereksinimi; Kendini zihinsel anlamda yönlendirebilmek, olarak sıralanmaktadır. Ruhsal açıdan sağlıklı bir bireyin var olabilmesi için bu gereksinimlerin karşılanmasına ihtiyaç vardır. Fromm’a göre bireyin sağlıklı olması içinde bulunduğu toplumun yapısı ile ilişkilidir. Burada özellikle toplum yapısındaki temel iktisadi koşullar, diğer deyişle üretim ve dağıtım tarzlarının önem kazandığı görülür. Onun bu noktada ortaya attığı toplumsal karakter kavramını ele almakta yarar var.

Toplum içerisinde sadece maddi üretim değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilere uygun karakter yapıları da üretilir. Örneğin kapitalist toplum biçimi, varlığını devam ettirebilmek için çok üreten ve bunun karşılığında daha çok tüketen insanlara ihtiyaç duyar. Bu toplumsal yapının ihtiyaç duyduğu insan ise her zaman çalışmaya istekli, başlıca ilgisi para kazanmak olmak üzere en yüksek kazancı elde etmeye odaklanmış, kazandığını ise harcayan insandır. Özetle toplumsal yapı ve toplumsal karakter her daim etkileşim halindedir (Yüksel, 2008, s. 12) .

Toplumun üretim ve bölüşüm ilişkileri, insanın temel gereksinimlerini karşılayacak tarzda örgütlenmediğinde toplumsal karakter yabancılaştırıcı bir rol oynamaktadır. Fromm, ayrıca toplumların yapısını ortaya koyan bir toplumsal bilinçaltı kavramını ortaya koyar.20. yüzyılın üretim anlayışı, sadece bu bedensel ihtiyaçları doyumaya, iktisadi oluşum ve organizasyonlarını da sadece üretimin rasyonel ve katı işbölümü ile sağladığı için sağlıksız toplum ve onun sonucu olarak sağlıksız ilişkiler, kurumlar üretmiştir. Bu durum, ürettiğine yabancılaşan yaşamsal varoluş gerekçesi olarak sadece bedensel gereksinimlerine bağlı bir toplumun üremesine neden olmuştur (Aktay, 2017, s. 157) . Kapitalizm bireylerin kendi çıkarlarını gözettiği ben -odaklı bir düzende varlığını sürdürür. Üretim ve metanın merkezinde temellenen modern toplum, bireysel çıkarları her fırsatta vurgulamakta buna bağlı olarak bireyler asıl özünde olan temel gereksinimlerini güç ve para odaklı bir tatmin almaktadır. Fromm'un deyişle modern insanın mutluluğunun ölçüsü, "arzu edilen her şeyi alınabilmesi" düzeyine indirgenmiştir. "Tüketim açlığı" çeken modern insan için tüketim, hem özgürlüğünün hem de mutluluğunun kaynağı haline gelmiştir (Fromm, 1996, s. 90).

Çağdaş toplumdaki durumyla yabancılaşma hemen hemen her yeri kaplamıştır; insanın işiyle, tükettiği şeylerle, devletle, başkalarıyla ve kendisiyle olan ilişkilerini belirler. İnsan ilk kez, bütünüyle insan elinden çıkma nesnelere oluşan bir dünya yaratmıştır; yarattığı teknik çarkı yönetsin diye karmaşık bir toplumsal çark kurmuştur. Ne var ki kendi eliyle yarattığı bütün bu şeyler onun üstüne çıkmıştır; ondan yüksektedirler. Kendisini bir yaratıcı, bir merkez olarak değil de elleriyle yaptığı bir Golem' in kölesi olarak algılar. Başboş bıraktığı güçler ne ölçüde güçlü ve büyükse insan olarak kendisini o ölçüde güçsüz duyar (Fromm, 1955 / 1982 , s. 132).

Yabancılaşmanın sonucu benliğin yitimidir. Fromm'un deyişle İnsan yalnız meta satmaz, kendisini de bir meta olarak görür. Eliyle koluyla çalışan işçi, fiziksel enerjisini satar; işadamı, doktor, memur benliklerini satarlar. Ürünlerini ya da

hizmetlerini satabilmek için kişilik sahibi olmaları gerekir. Bu kişiliğin hoşa gitmesi gerekir, ama ayrıca onun sahibinin daha başka nitelikleri de olmalıdır. Tıpkı diğer metalarda olduğu gibi, bu insani niteliklerin değerini biçen, hatta var olup olmadıklarını saptayan pazarın kendisidir. Bir kişinin sunduğu nitelikler işe yaramıyorsa, bunların kullanım değeri yoksa o insanın hiçbir değeri yok demektir (Fromm, 1980 / 1997, s.105). Sistemin (makinenin) işleyebilmesi için silik, kişiliksiz, uyumlu “klişe” tipler gerekmektedir. Toplumsal yapı bu tipte ihtiyacını giderebilecek tipte insanlar üretir. Sonra da, onların kendilerine yabancılaşmış, korkak ve bunaltılı ruh hallerini yalancı bir tatmine yöneltir. Çok tüketmek ve tüketilen malların marka değişikliği ile kişilikleri farklılaştırmak, aldatıcı bir doyum ve mutluluk görüntüsü verir. Ama içten içe herkes mutsuz, korkak ve acı içindedir (Fromm, 1980/ 1997, s.6).

Simmel, yabancılaşmayı “modern dünyanın sürekli genişleyen nesneleşmiş kültürünün bireyin öznelleşmiş kültürü karşısında ezici bir etki yapması” olarak nitelerken, modern yaşamın en büyük çıkmazlarının “bireyin, boğucu toplumsal kuvvetler, tarihsel miras, dış kültür ve yaşam tekniği karşısında varoluşunun özerkliğini ve bireyselliğini koruma savından kaynaklandığına” vurgu yapar (Simmel, 1989, s. 250). Metropol hayatının dayattığı paraya dayalı ekonomik sistem, bireyleri duygularına yabancılaştırmıştır. Bu doğrultuda aklın duygulara üstünlüğü doğrultusunda toplumsal ilişkiler karşılıklı çıkarlar doğrultusunda kurulmaktadır. Artık bireyin değerinin, nesnel olarak ölçülebilen nitelikleri belirlemektedir. Bunun sonucunda kendi değimiyle birey “nesnel kültürün genişlemesiyle başa çıkma gücünü kaybeder” ve Simmel’in deyişiyle bir “kültür trajedisi” yaşanır (Simmel, 2012, s.250).

Simmel, kültürü içsel ve dışsal emeğin sonucu olarak yaşamın rafine manevi biçimleri şeklinde tanımlamakta ve kültürel görüngülerin üç kategoriye kapsadığını söylemektedir: 1)Nesneler Dünyası ya da Simmel’in deyişiyle kültürün maddi ürünleri. 2)Maddi ve zihinsel ürünlerin ortaya çıktığı süreç. 3)Bireyin kültürü benimseme, eğitim ve edinme sürecine, Simmel, maddi ve manevi ürünlere “nesneleşmiş tin” adını vermektedir. Toplam kültürün her bir birey tarafından erişilen ve kullanılan kesimine “öznel kültür”,toplam/bütünsel kültüre ise “nesnel kültür” adı verir. Nesnel kültürün eriminin artışıyla öznel kültürün düzeyinin düşüklüğü arasındaki farkı ise temel bir sorun olarak

görmektedir ve bu farkın giderek büyüdüğü görüşündedir. Bu bir yandan nesnel kültürün erim alanının genişlemesi, bir yandan da kültürün alanlarındaki farklılaşma, yani işbölümüne bağlı bir durumdur. Simmel'e göre bu durum hem üretimi hem de tüketimi ilgilendirmektedir ve yabancılaşmanın kaynağıdır (Özbudun, 2008, s. 31) .

Simmel'e göre işbölümü, insanlardan gittikçe tek boyutlu bir faaliyet bekler, böylece birey bu tek boyutlu uğraşta ilerlediği doğrultuda kişiselliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. İş bölümünü üç ayrı alanda kategorize eden Simmel, çeşitli dallarındaki farklılaşma, İmalat sürecindeki farklılaşma ve Uzmanlaşma, yani kafa ve kol emeğin ayrışması olarak üç süreç halinde ele alır.

Nesneleşmiş kültür yönelişi, insanın makine ilişkisinde de örneklenebilir: Burada makine insanın işinin giderek artan bölümünü üstlenir ve bütünselleştirirken, insanın bütünlüğünü yitirerek makinenin bir aksamına indirgenmekte, kişiliği ile hiçbir ilintisi olmayan işleri gerçekleştirmektedir. Bu da, insanın nesnelere, yani kültürün içeriğine yabancılaşmasını getirir. Nesneleşen kültür genişlerken bireyin kültürü yoksullaşmaktadır (Özbudun, 2008, s. 31) .

Simmel, nesnel kültür ile bireysel/öznel kültür arasındaki ayrımın modern toplumda, özellikle de modern kent yaşamında giderek artan işbölümü ve uzmanlaşmadan kaynaklandığını, işbölümünün kültür üreticisini ürünlerinden kopardığını ve kültürel ürünlerin kendi özerkliklerini elde ederek şeyleşmelerinin birey ile ürünleri arasındaki yabancılaşmayı artırdığını düşünür (Coser, 2008, s. 180).

Marcuse' un eleştirilerinin kaynağını modern sanayi toplumu ve onun yarattığı insan prototipi oluşturur. Kapitalist gelişimin burjuvazinin olduğu kadar işçi sınıfının da yapısını köklü bir biçimde değiştirip “tarihsel değişimin birer ögesi olmaktan çıkarttığını” belirterek sanayi toplumunun geliştirdiği üretim normlarının içselleştirilip insanda gerçek ihtiyaçların yerini yapay gereksinimleri ikame ettiğini, bunların yarattığı sahte bilincin ise toplumu dönüştürme gereksinimini perdeler.

Gerçek ile yapay ihtiyaçları birbirinden ayırabiliriz. Yapay olanlar, bireyin baskı altında tutulması için belirli toplumsal çıkarların ileri sürdüğü ihtiyaçlardır: eziyete, saldırganlığa, sefalete ve adaletsizliğe yol açan ihtiyaçlar. Bu ihtiyaçların karşılanması bireyi çok mutlu kılacak bir davranış olabilir. Ancak bu mutluluk, bütünü yakalandığı hastalığa teşhis koyma ve tedavi çareleri bulma yeteneklerinin (bireyin kendi yetenekleri ya da başkalarının yeteneklerinin)

gelişmesini engellemeye yarıyorsa, sürdürülmesi ve korunması şart olmayan bir mutluluktur. Bunun sonucu, mutsuzluk içinde esenliktir. Reklam programlarının ileri sürdüğü biçimde dinlenme, eğlenme davranma ve tüketme ihtiyacı, bu yapay ihtiyaçlar sınıfına girer (Marcuse, 2010, s. 32) .

Kitlesel üretim ve kitlesel dağıtım bütün bireyi istemektedir ve işleyimsel ruhbilim çoktandır fabrika ile sınırlı olmaya son vermiştir. Çok yanlı içe-yansıtma süreçleri neredeyse düzeneksel tepkilerde kemikleşmiş görünmektedirler. Sonuç uyarlanım değil ama öykünmedir-mimesis: bireyin kendi toplumu ile ve bunun yoluyla, bir bütün olarak toplum ile dolaysız bir özdeşleşmesi. 1923'te kurulan ve özellikle 1960'larda sosyal bilimlerde önemli bir etki yaratan Max Horkheimer Theodor Adorno ve Herbert Marcuse gibi dönemin önemli kuramcılarında oluşan Frankfurt Okulu veya eleştirel teori ise Marx'ın kapitalizm eleştirisinin yanı sıra Weber' in rasyonellik ve Freud'un karakter ve arzular ile ilgili teorilerinin bütünleştirilmesi üzerinden geliştirilen bir kapitalizm teorisine ve kültüre dayandığı bilinmektedir. Eleştirel teori disiplinler arası çeşitli düşüncelerden oluşmakla birlikte bu düşüncelerin hepsi de hem kapitalist hem de sosyalist ekonomik düzenlemeye sahip olan modern toplumlardaki her türlü, sınıfsal ya da şahsi olmayan bilimsel, teknolojik akılcı güçler tarafından uygulanan egemenlik biçimlerine eleştirel bakarlar (Slattery, 1991, s.106). Eleştirel Teori temsilcileri özellikle kapitalizmde kültürün kültür endüstrisi aracılığıyla herkes tarafından kitlesel olarak tüketilebilen eğlence biçimlerine indirgenmesine, başka bir ifadeyle kültürün kar sağlamak adına metalaştırılarak kitlelere pazarlanmasına oldukça eleştirel yaklaşırlar. Eleştirel Teori özellikle tüketim toplumlarına indirgenen modern toplumda bireylerin bilinçlerinin nasıl kitle kültürü aracılığıyla manipüle edildiği, tüketim ile baştan çıkarılarak düşünmeye ve araştırmaya daha az yönelen varlıklara dönüştükleri üzerinde vurgu yapar.

Bu özdeşleşme yanılısama değil ama bir olgusalıktır. Ama olgusalılık daha ilerleyici bir yabancılaşma evresi oluşturmaktadır. Yabancılaşma bütünüyle nesnel olmuştur; yabancılaşmış özne yabancılaşmış varoluşu tarafından yutulmaktadır. Salt bir boyut vardır ve her yerde ve tüm biçimlerde. İlerlemenin başarımları ideolojik aklamayı olduğu gibi suçlamayı da püskürtmektedir; bunların yargıları önünde, ussallıklarının yanılış bilinci gerçek bilinç olmaktadır (Marcuse, 2010, s. 25).

Tam da bu nokta'da Marcuse'un tek boyutlu insanı devreye girer. İşte Modern sanayinin ve tüketim toplumunun insana getirisi, gerçek gereksinimlerinin yerini yapay gereksinimler almış, toplumsal yapı karşısında eleştireliliğini yitirerek ona boyun eğmiş, yabancılaşmış, tek boyutlu insandır. Yabancılaşma tamamen nesneleşir ve yabancılaşan kişi, kendi yabancılaştırılmış yaşamı içinde kaybolup gider. Geride sadece tek bir boyut kalır. Tek boyut, her yerde ve her biçimdedir. Marcuse'e göre, modern sanayi toplumunda insanın yabancılaşmasının bir belirleyeni tüketim normları ve bireylerce içselleştirdiği ideolojik ortamı iken, bir diğeri de bizzat teknoloji ve üretimin örgütleniş tarzıdır: işin mekanizasyonu işçiyi makinenin bir eklemi düzeyine indirirken, sanayinin "rasyonel örgütlenişi de bürokratları egemen sınıfın hizmetinden çıkartıp yönetici sınıf konumuna getirmeleridir (Özbudun, 2008, s.37). Sonuç olarak bütün bu süreçlerin sonucunda, bireyi özselliklerinden kopararak, içinde bulunduğu düzenin kalıplarına indirgenerek "tek boyutlu düşünce ve davranış kalıbı" yaratılmış olur (Marcuse, 2010, s.40).

Seeman'ın yabancılaşma kavramını incelemesine yol açan temel itki, toplum içerisinde yaşayan bireyin kişisel açıdan yabancılaşmasını incelemektir. Seeman, yabancılaşma kavramını beş ayrı kavram çatısı altında inceler. Bunları güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma çatısı altında toplar.

Güçsüzlük, Seeman'a göre yabancılaşmanın beş unsuru, işçinin kapitalist toplumdaki durumuna ilişkin Marksçı görüşte ortaya çıktığı haliyle yabancılaşma nosyonunu verir. Burada işçi karar ayrıcalığı ve araçları yönetici işletmeciler tarafından temellük edilecek ölçüde yabancılaşmıştır. Seeman'a göre yabancılaşmanın bu varyantı, bireyin kendi davranışlarının aradığı sonuçları ya da destekleri belirleyemeyeceği beklentisi ya da olasılığı olarak ele alınır (Özbudun, 2008, s. 42).

Bireyin varmak istediği amaçlara varamamasının doğurduğu duyumlarla ilişkili olarak duyumsayabileceğimiz Güçsüzlük kavramı, sosyo-psikolojik düzlemde ele alınarak, bir anlamda Marksçı geleneğin uzağına düştüğünü söyleyebiliriz. Bireyin neye inanması konusunda net olamadığı,-bireyin karar almada askeri açıklık standartlarının karşılanamadığı durumları niteleyen anlamsızlık, etkinliğin olumlu sonuç verme olasılığı olsa bile etkinliğin anlam kazanamamasında yatmaktadır. Bu

durumun bir sonucu olarak birey alternatif yorumlar konusunda seçim yapamamaktadır.

Seeman'a göre yabancılaşmanın bu unsuru, bireyin içinde olduğu olayları anlama olgusuna gönderme yapmaktadır. Bireyin neye inanması gerektiği konusunda net olmadığı, bireyin karar-almadaki asgari açıklık standartlarının karşılanmadığı durumlarda anlamsızlık anlamında yabancılaşmadan söz edilebilir. Normsuzluk ile Durkheim'ın anomi kavramı arasında sıkı bir bağlantı olduğu açıktır. Bu durum kişisel beklentiler bakımından bir nevi istenilen yolda her şeyin olasılık dâhilinde görüldüğü bir anlayışına dayanmaktadır.

Beklentilerin birey açısından verili hedefe ulaşmada toplumsal olarak onaylanmayan davranışları gerektirecek ölçüde yüksek olduğu duruma gönderme yapmaktadır... kolektif standartların disipline edici etkisi zaafa uğradığında ve kültürel olarak öngörülmiş hedeflerin edilebilmeleri için gerekli amaçlar ortaya çıktığı durumlarda, anomi ve normsuzluğun” kültürel bakımdan meşru olsun olmasın, teknik bakımdan en etkili işlemin, kuramsal olarak öngörülen davranışın yerini alacağı ölçüde gelişeceğini söyleyen Seeman, normsuzluğun, kültürel bakımdan meşru olsun olmasın, teknik bakımdan en etkili işlemin , kuramsal olarak öngörülen davranışın yerini alacağı ölçüde gelişeceğini söyleyen Seeman, normsuzluğun, anlamsızlık ve güçsüzlük durumuyla ilişkili olduğunu belirtir (Özbudun , 2008, s. 43) .

Yalıtılmışlık ise grubun ya da toplumun tipik ilkelerine yeterli olmayan biçimde katılma ya da bu ilkelere yabancılaşma biçiminde kendini gösterir. Yalıtılmış anlamdaki yabancılaşmışlığı, verili bir toplumda tipik olarak yüksek sayılan inanç ya da hedeflere düşük ödül değeri verme ile tanımlayan Seeman, bunun genelde aydınların durumunu betimlemede kullanıldığı, aydınların “popüler kültürel standartlardan kopukluğuna işaret ettiği bilinmektedir (Özbudun, 2008, s. 43). Ve son olarak kendine yabancılaşma. Seeman'a göre bireyin kendini ödüllendirecek faaliyetlerden yoksunluğudur. Bu anlamda üyesi olunan toplumun tipik ilkelerine yeterli olmayan biçimde katılma ya da yabancılaşma anlamında bireyin soyutlanmasında yatmaktadır.

Kendine yabancılaşmak, son tahlilde toplumsal koşulların farklı olması durumunda olabileceğinden daha az bir şey olmaktır- güvensizlik, görüşlere bağlılık, konformizm. Ve bu çalışma sürecine yabancılaşma ile bağlantılıdır.

Yabancılaşma bu anlamda verili davranışın beklenen gelecek ödüllere, faaliyetin kendisinin dışındaki ödüllere bağımlılığı olarak tanımlanır (Özbudun, 2008, s.43).

3. DİSTOPYA

20. yüzyıl, 18 ve 19.yüzyılın modernite krizlerinden farklı olarak entelektüel düzlem ile sınırlı kalmadığı; akıl, bilim ilerleme gibi değerlerin tümünden çöküşüne tanıklık etmesi ile birlikte geleceğe dair umutların tamamen çözüldüğü bir gerçekliğe işaret etmektedir. 20. yüzyılın başında Nazi ve Stalin dönemindeki totaliter rejimlerin kendi ütopyalarını gerçekleştirmeye yönelik teşebbüsünden hareketle gelişen bu anlayış daha sonra distopya ve anti ütopya adıyla anılan ütopyacılığın her türüne yönelik olumsuz bir eleştiri türüne zemin hazırladı. Kısacası, daha çok liberal gelenekte gelişen anti-ütopyacılık, bu tür eleştirileri tam anlamıyla ütopya karşıtlığına dönüştürerek, 20. yüzyılda birer uyarı olarak kaleme alınan bir dizi distopyayı sahiplendi; onları, ütopyacılığın reddi olarak yorumladı.

3.1. Kavram Olarak Ütopya ve Tarihsel Süreci

Birbirinden zıt kavramlar olarak görülse de distopyanın tarihsel gelişim sürecinde incelemek için ütopya kavramına yakından bakmamız gerekmektedir. Birbirini içerimleyen bu iki kavram esasen birbirinin tamamlayıcısıdır. Bu açıdan bakıldığında Distopya, uzun yıllar boyunca Avrupa'yı etkisine almış olan ütopya geleneğinin bir parçası olarak ele alınabilir.

Ütopya hem iyi bir yer "eu", hem de hiçbir yerdir "ou": Mümkün olmayan ama insanın heves ettiği bir dünyada yaşamak. Ütopyanın özü budur (Kumar, 1991/2005, s. 9). Russell, ütopyaların ilki olarak Platon'un devlet adlı eserini önermektedir(Russell. Fakat genel kabul bunun Thomas More olduğu yönündedir. - Edebiyatta var olan anlamların dışında yeni bir adlandırma olarak adlandırılan neolojizm kavramı Thomas More tarafından ortaya atılan ütopya kavramını anlamak için önemlidir.

Neolojizmler temel olarak üçe ayrılır. Bunlar yeni kavramları adlandırmak veya önceden var olanları sentezlemek için türetilmiş sözcükler (Sözcüksel Neolojizmler), önceden var olan ama yeni bir kültürel anlamda kullanılan sözcükler (anlatımsal neolojizm) ya da başka sözcüklerin çeşitlemeleri (Türetimsel Neolojizmler) olabilirler. Bir neolojizm olarak ele alındığında Ütopya,belirsiz bir zeminde durur.Buradaki temel sorun ütopya sözcüğünün ilk anlamının hiçbir şekilde açık ve net olmayışıdır.... İlginçtir More ütopya sözcüğünü yaratmadan önce hayali adasını anlamlandırmak için başka bir sözcük

kullanıyordu: Nusquama. Nusquama, Latince hiçbir yer, hiçbir yerde ve de hiçbir durumda demektir. Eğer More eserine bu isimi verseydi, böyle bir yerin varlığını inkâr etmiş olacaktı (Viera, 2011, s. 4).

Meyerson'a göre yazınsal ve toplumsal ütopyalar değiştirilmiş toplumsal örgütlenmeler ve kurumlar açısından, tasarım ütopyaları ise değiştirilmiş kullanım nesnelere ve mekânın düzenlenmesi açısından arzulanır bir geleceğin tablosunu oluştururlar derken gene Meyerson, Ütopyaları karikatürleştirme eğiliminden dolayı eleştirir (Meyerson, 1996, s. 117). Artur Koestler'a göre "Tüm ütopyalar söylene kaynaklarından beslenir; toplumsal mühendisin tasarımları eski metinlerin yenilenmiş baskılarından ibarettir" (Koestler, 1965, s. 12).

Zamanla kavram üzerinde yapılan araştırmalara bağlı olarak, ütopya kavramından da pek çok sözcük türetilmiştir. Eutopya, heteropya, distopya, anti -ütopya, alatopya, eukronya, heteropya, ekotopya, hiperütopya bunlardan bazılarıdır. Anlaşılacağı gibi Thomas More'un ütopyası zamanla bir yazın türü haline gelerek kendisinden sonra gelen yazarlara öncülük yapacak ve her dönem var olan gelişmelerin etkisiyle yeni bir boyuta evrilerek bugün distopya dediğimiz kavramın oluşmasında katkı sağlayacaktır.

Ütopya, çağlar boyunca çeşitli söylenceler ve mitosların etkisinde kalarak zamanla bu günkü anlamını almıştır. Cennet, cehennem inancı, Binyıl inancı, Altınçağ söylemi gibi çeşitli mitosları içine alan, dönemin düşünce gelenekleri ile sentezleyerek yeni bir anlamı betimleyen modern ütopyaları daha iyi kavrayabilmek adına antik dönem mitoslarına yakından bakmak gerekir. Altın çağ, Binyıl anlatıları, Cockayne adaları bunlardan bilinenleridir. Bayka'ya göre, Altın çağ asırlar boyunca köklerin kutsal kitaplardan alan, her topluluğun kendine özgü kültürel öğeleri özdeşleşen bir olgu olarak karşımıza çıkar (Bayka, 2011, s.10). Bunlardan belki de en bilineni dönemin kayda değer özelliklerini ve sınıf çatışmalarını en iyi şekilde yansıtanlardan biri Heseidos'tur. "Hiçbir sıkıntıları olmadan yaşarlardı. Ölüm gerektiren hastalıkların ne olduğunu bilmezlerdi. Pandora kutusunun kapağını açınca, insanlara acı ve dertleri sunuldu" (Heseidos , 2015, s. 22) . Batı da Virgil, Ovid ve Platon'un dışında Kumar, Hindu destanında geçen Kirita Yuga'yı da bu anlamda gündeme getirir:

Krita Yuga, sadece tek bir din olduğundan ve tüm insanlar ermiş oldukları için böyle adlandırılmıştı: Dolayısıyla insanlar dini törenler yapmak zorunda değildiler Kutsallık asla zayıflamıyor ve insan sayısı azalmıyordu Krita Yuga'da ne tanrılar vardı ne de şeytanlar İnsanlar alınıp satılmıyordu; fakir de yoktu, zengin de; çalışmaya ihtiyaç yoktu; çünkü her ihtiyaç istem gücüyle elde ediliyordu; en önemli erdem tüm dünyevi arzuların terk edilmesiydi. Krita Yuga'da hastalık yoktu; seneler geçtikçe azalma yoktu; nefret, kibir veya herhangi bir kötü düşünce yoktu; ne keder ne korku vardı. Tüm insanlık en yüksek huzura ulaşabiliyordu .(Heinberg, 1989, s. 50) .

Altın çağ özleminin altında yatan unsur olarak cenneti alan Kumar'a göre "bir defa kaybedilen cennet geri kazanılabiliirdi ve kazanılacaktı" (Kumar, 1991/ 2005, s.15). Bu anlamda Altınçağ, kutsal dinler bu yana var olan cennet imgesini dünyevi bir düzlemde yeniden kurmanın anlatısıdır diyebiliriz. Bu anlatılar içinde göze çarpanlardan bir tanesi de Binyıl İnancı'dır. Binyıl inancı'nda geçmişe duyulan özlem ekseninde bolluk, bereket ve refah'ın hâkim olduğu geleceğe dönük inanç olarak kendini gösterir. Bu anlamda Altınçağ'ı anımsatan Binyıl İnancı, binyıl boyunca süreceğine inanılan mesihvari bir inanç ekseninde Altınçağ söylencesinden ayrılır. "Günümüze kadar gelen ilkel toplumlara ait kehanetlere ve Binyılcılık'a dayanan bütün hareketler, aynı zamanda dünyanın pek yakında yeniden yaratılacağına da habercisi olan felaket mitlerinden doğmuş ve gelişmiştir" (Tandaçgüneş, 2013).

Binyıl İnancı zamanın sonunda bir kıyamet senaryosuna karşılık gelir; Mehdi önderliğinde yeni bir çağın eşiğine girecektir dünya. Binyıl inancı, görünüşte ideal bir insanlık durumu olarak geçmişin ve geleceğin Cenneti düşüncesiyle bağlantılıdır. Hem Altın Çağ'dır ve Yeni Devir'dir; hem ilkel Cennettir ve Vaat edilmiş topraklardır. Kumar, Binyılcılığı diğerlerinden ayırır ve şöyle der:

Binyıllık Mutlu Zaman, Altın Çağ'ın şanını kısmen tekrar kuracak, ama aynı zamanda Son Zaman olacaktır; başlangıçtaki Cennet'te bile yaşanmayan köklü bir yeniliğe başlangıcı ifade etmektedir. Tann'nın insanla ilgili amacını tamamlayışını temsil eder ve aynı zamanda ortaya çıkarır. Binyılcı düşüncenin olağandışı gücü, onda ahiret biliminin (eskatologya) gelecek bilimini (fütüroloji) tamamlamasından gelir(Kumar, 1991 / 2005, s. 20).

Ütopya kavramını besleyen bir diğer önemli anlatı da Cockaygne Adası'dır. Yoksul cenneti olarak nitelenen Altın Çağı ve Cennetin halk nezdindeki karşılığıdır;

şaraptan nehirleri ile Bolluk diyarı olarak adlandırılan Cockayne'de herkes birbirine eşit görülüyor ve kimse asla kavga etmiyordu.

Cockayne tersine savurganlık, taşkınlık ve ölçsüzlükler ülkesidir. Falstaffian ve Gargantuan gibi sıfatları hatırlatır. Ana temaları bolluk ve çalışmama özgürlüğüdür. Her şey bedava ve el altındadır. Pişmiş tarlakuşları, insanın dosdoğru ağzına uçar; şaraptan nehirler akar; insan ne kadar uyursa o kadar kazanır; ilke olarak herkes önüne gelenle cinsel ilişki kurabilir; herkesin körpe ve canlı kalmasını sağlayan bir gençlik pınarı vardır... Halk arasında hem teklifsiz bir serbestlik hem de çekincesiz bir hoşgörü niteliği taşıyan, Roma'da Saturnalia ve Ortaçağ'da Soytan Bayramı gibi çeşitli şenlikler, doğal olarak Cockayne geleneğine de aitmiş gibi görünmektedir (Kumar, 1991 / 2005, s. 20) .

Özünde bir takım dinsel olgular tarafından beslenen bu anlatılar, Antik Yunanla özellikle de Platon ile felsefi bir boyuta taşınmış olması ile devam eden süreçte Klasik ütopya türünün oluşmasında hatırı sayılır bir etkisinin olduğundan söz etmek yanlış olmaz. Her ne kadar ütopyanın bir tür olarak Klasik Ütopya'nın içinde anılması Thomas More ile başlasa da, geçmişten bugüne uzanan süreçte bugün ütopya olarak adlandırmayacağımız fakat ütopya tasarımlarına yakın tasarımlar mevcuttu. İşte Thomas More var olan bu tasarımlardan yararlanarak yeni bir toplum tasarımı ortaya koyuyordu. Böylelikle Thomas More'un ortaya koyduğu eser, zamanla bir tür haline geldi.

Bir neolojizm olarak ütopya, ilginç bir örnektir: Yaşamına sözcüksel bir neolojizm olarak başlamış ama neolojizm olmaktan çıkış sürecinin ardından, yüzyıllar içinde pek çok anlam değiştirmiş ve nihayetinde farklı çalışma alanlarından gelen, ilgileri apayrı olan, hedefleri ise çatışan yazar ve araştırmacılarca benimsenmiştir (Viera , 2011, s.4).

İstisnasız her ütopya yazarı içinde bulunduğu toplum ve siyasi, kültürel yapısı hakkında bilgiler verir. İlk dönem ütopyalar, klasik dönem ütopyaları adlandırılır ve Thomas More öncülüğünde Campanella ve Bacon ile birlikte anılmaya devam etmiştir. Bu üç yazarın yazdıkları eserlerin birbiriyle örtüştüğü noktalar olsa da dönemin özelliklerine bağlı olarak birbirinden ayrıldığı noktalar da mevcuttur. Fakat genel olarak örtüştükleri pek çok nokta olması aynı türün çatısı altında toplanması kaçınılmazdır.

Ütopya, iki bölümden oluşur. Yazmaya ikinci bölümden başlayan More, daha sonra ilk bölümünü yazarak yaklaşık iki yıl gibi bir sürede eseri tamamladı. Kitap, o dönemde okuryazarların ortak dili olarak görülen Latince basıldı. Birinci bölümde içinde bulunduğu dönemin eksiklikleri anlatılırken, ikinci bölümde ise, mutluluk, eşitlik huzur ve refahın hüküm sürdüğü hayali adanın varlığı betimleniyordu. More'un en yakınlarından biri olarak Erasmus, Ulrich von Hutten'e yazdığı More'u anlatan mektubunda kitabın yazılma amacının ,“özellikle İngiltere'yi göz önünde tutarak devletlerin kötü yanlarını göstermek” olduğunu söylüyordu (Chambers, 1942, s. 128). Hatta kitabın ilk bölümü kralın adıyla başlaması karışıklığa neden olacak ve durumu düzeltmek için Thomas More Antwerp'e gönderilecektir. Bu idamına giden yolun başıdır aslında. İkinci bölüm Hytholaday adındaki denizci gözüyle Ütopya adasının betimlenmesidir. Onun aracılığıyla More kendi görüşlerini yansıtarak, dönemin eleştirisini de yapmaktadır aynı zamanda. Mülkiyeti tüm kötülüklerin kaynağı olarak gören Thomas More bir yerde Hytholaday'ın ağzından şöyle der: “Para ortadan kalkınca nice acıların kaynağı kurumuş, nice cinayetlerin kökleri sökülmüş olmuyor mu ?” (More, 2011, s. 194). Rapheal Hytholaday ismi ironiktir kendi içinde ikiliğin izlerini taşır. Hythlos, yunanca saçmalık anlamına gelmektedir. Hytholaday,”geveze, boş işlerle uğraşan” anlamında kullanılmıştır. Raphael ise “haberci melek anlamının yanında Tobit'in Apokrif kitabında ise Tobit'in körlüğüne şifa getirmesiyle bilinir. 16. Yüzyıldan başlayarak, zamanla farklı biçimler alarak günümüze kadar gelmiş bir kavram olarak Ütopya, dönemin siyasal olarak gelişmelerinde ayrı tutmak pek mümkün görünmemektedir. Bunlardan birincisi, dönemin ortamında giderek artan kralların sınır tanımadığı, yönetmek yerine hükmeden monarkların egemenliğinde devletin tüm olanaklarını kendi nüfuzunda toplayan bir yönetim anlayışı ki Avrupa'da pek çokları tarafından eleştiri ile karşılanacaktı. Bunların başında Thomas More'un ortaya attığı ütopyacılık düşüncesi gelecektir.

Bu tepki, her ne kadar başta mutlak monarşiye karşı görünüyormuş gibi ele alınabilirse de, hem More hem de onun temsil ettiği klasik ütopya –cı gelenek ve nihayet bir bütün olarak ütopyacılık düşüncesi bakımından ele alındığında giderek salt, mutlak bir tepki, doğrudan devletle sınırlı bir tartışma olmaktan çıkacak, bir bütün olarak siyasal olanın, topluluğun yeniden inşasına dönük düşünsel bir arayışa ulaşacaktır (Ağaoğulları, 2011, s. 367) .

Dönemin İngiltere'sine baktığımızda Krallık gücünü arttırmakla kalmamış belli gruplarında desteğini almayı da ihmal etmemiştir. 14. yüzyılda serfliğin kaldırılmasına bağlı olarak mülk sahibi olabilen köyüler ve çiftçiler belli siyasal hakları elde etmiş olduklarından, çıkarları doğrultusunda mutlak monarşiyi, yani tek hükümdar olarak hükümdarı destekliyordu. Bu dönemde bir monarşiyi destekleyen diğer bir grupta tüccarlar. Bu dönemde deniz ticaretine önem verilmiş, belli kesimler zenginleşmeye başlamıştır. Bu arada parlamentoyu giderek etkisizleştiren VII. Henry döneminde hükümdar'ın mutlak gücü giderek artmaktadır. Büyük toprak sahiplerinin küçük toprak sahipleri üzerine baskı kurması üzerine köylüler kente göç etmek zorunda kalır. Bu anlamda İngiltere köylüsü “proleterleşmeden lümpen proletaryaya” dönüşmüştür. Bu durum beraberinde artan suç oranları ve işsizliği meydana getirmiştir. Marx'ın vahşi devrim” olarak adlandırdığı bu dönemi More, “Başka yerlerde o kadar tatlı, o kadar tok gözlü olan bu hayvanlar sizin memleketinizde öyle açgözlü, öyle doymak bilmez olmuşlar ki insanları bile yiyorlar, kırları, köyleri, evleri silip süpürüyorlar” diyerek mizahi bir şekilde eleştirir. İçinde bulunduğu dönem itibariyle eskinin yerini yeniye bıraktığı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Feodalizmin çözülme dönemine girmesine bağlı olarak istikrarsızlaşan, güvensizleşen bir dünya da İngiltere “feodalizmden, kapitalizme geçişindeki sancılı sürecin temsilidir” . Ütopyalar çoğunlukla üretildikleri dönemin özelliklerini hammadde olarak kullanırlar. Örneğin More'un ütopyası, bir anlamda 1500'lü yılların İngilteresi'nin yansımasıdır. Bu anlamda ütopyalar tarihsel bir özellik gösterirler ama bu tarihe ilişkin eleştirel nitelikleri vardır (Ağaoğulları, 2011, s. 364).

More'un Utopiyayı yazdığı dönemde, yalnızca Londra'da 70 bin dolayında dilenci vardı. VII. Henry zamanında bir yıl içinde, soygun ve cinayet gibi suçlamalar nedeniyle asılanların sayısı, aynı suçlar için Fransa'da yedi yılda asılanlardan fazlaydı. Bir dönem sonra, VIII. Henry'in son dört yılında ise hırsızlık ve serserilik suçundan idam edilenlerin sayısı 70 bindir (Ağaoğulları , 2011, s. 361) .

Bu dönem Rönesans hareketi ile birlikte Reformun etkisi tartışmasız önemlidir. Bu dönemde antik metinlerin incelenmesinden doğan bir anlayışa Marsilius, Aristoteles'in kaynaklarını inceleyerek, bir devletteki çatışmalar ve kargaşaların neden olduğuna dair bir sav ileri sürer. Marsilius'a göre geçmişte Roma

İmparatorluğunu yıkmış olan bugün birçok devleti tehdit eden unsur Papalık'tır. Tanrıyı merkeze alan kilise temelli öğretinin yerine insanı ve doğayı merkeze alan düşünce sistemleri benimsenmeye başlıyordu.

13. yüzyılın ilk yarısı boyunca, yeni düşünceler Avrupa üniversiteleri yoluyla yayılıyordu. Bu yeni düşünceler, sonunda dindışı iktidarın kuramsal savunmasını, önceden mevcut olan herhangi bir taneden, çok daha yeterli olarak sağlayacaktı. Bunlar, Aristoteles'in düşünceleriydi. Yazılarının büyük kısmı, 12. yüzyılın sonuna kadar Batı'da bilinmiyordu. O zamanlar, felsefe, çeşitli bilimler, etik ve siyaset üzerine Aristoteles'in çalışmalarından çeviriler görünmeye başlamıştı. Bunun siyaset düşüncesi alanındaki en önemli sonucu, tanrıbilimsel önermelere hiçbir başvuru gerektirmeyen bir devlet felsefesi kuramının gelişmesini uyarmak olmuştu. Belki papalık savunularını kesinlikle çürütmemişti ama onları oldukça gereksiz kılmıştı (Tierney, 1988, s. 159).

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta More'un Ütopya kavramını ortaya koyarken yunanca iki sözcükten yararlanmasıdır. Bu durum dönemin İngiltere'sinde etkin bir düşünce sistemi olarak, antik dünyanın temel alındığı, aynı zamanda kaderci bir anlayış yerine kendi kaderinin yaratıcısı olarak insanın temellendirildiği ve geleceğin insan aklı üzerine inşa edilebileceğini savunan Rönesans Düşüncesiyle yakından ilgilidir.

Bu bağlamda, dönem ütopyelerinin ilk önemli hammaddesi, Antik Yunan ve Roma felsefesi ile kültürün yeniden okunup yorumlanmasının yarattığı kavramsal coşkuyla yükselen Rönesans hümanizma düşüncesidir. Ütopyacılığın eleştirel ve yaratıcı anlayışının özünü oluşturan bu yeni tip insan felsefesine göre, insan aklı ve buna bağlı iradesi potansiyel olarak yaratıcı, kurucu bir güce sahiptir. Artık tanrısal referanslarından bağımsızlaştırılmış, dünyevileştirilmiş zaman ve mekân sadece kurucu gücün zihinsel ve maddi eylemlerinin bir eseridir (Ağaoğulları, 2011, s.365).

Kendilerinin Antik Yunan kültürünün mirasçısı olarak gören Avrupalılar, özellikle İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'ya özellikle İtalya'ya sığınmasıyla birlikte pek çok Avrupalı İtalya'ya gelerek Yunanca öğreniyordu. Antik Yunan' a dönülmesi, bir anlamda bir sistem eleştirisinden sonra var olanların yeniden yorumlanıp uyarlanması olarak görmek mümkündür.

Reform ve Rönesans sözcüklerine yalın olarak bakıldığında her ikisinde de bir "yeniden vurgusu göze çarpar (Rönesans sözcüğü Latince "yeniden doğmak

anlamındaki renasci sözcüğünden gelmektedir. Ancak Türkçeye Fransızca üzerinden –Renaissance- geldiği için Fransızca okunuşuyla yerleşmiştir. Reform, yeniden biçimlenmeyi, Rönesans ise yeni bir doğuşu ifade etmektedir. Ama yeniden biçimlene ve yeniden doğan nedir? Burada öncelikle karıştırılmaması gereken şeylerin başında sözcüklerin düz olarak bir “yeniliği” değil “yenidenliği” ifade ettiğidir. Elbette bu farklı düzlemlerde her iki hareketinde herhangi bir yeniliği içermediği anlamına gelmemekte, doğrudan ortaya çıkan yeniliğin zaten mevcut olanın ya da bir zamanlar mevcut olmuş olanın yeni koşullar çerçevesinde yeniden canlandırılarak anlamlandırılmasıyla bir yeniliğin varlığına işaret etmektedir. Bununla sınırlı olarak düşünüldüğünde bunun anlamı, kendilerinden önceki anlayış ve düzlemlerden kesin kopuş ya da tersine dümdüz kesintisiz bir süreklilik olarak ele alınamayacakları, her ikisinin de tersine dümdüz kesintisiz bir süreklilik olarak ele alınamayacakları, her ikisinde kendi alanları içinde önemli bir kırılma anını işaret etmekte olduklarıdır (Ağaoğulları, 2011, s. 294).

Bu durum beraberinde var olan düzen yerine alternatif yeni bir ideal tasarı düşüncesini meydana getirmiş en önemli etkenlerden biridir. Bu itkinin altında yatan ise insan aklının üstünlüğüne olan inançtır. More ve diğerleri bunu olmayan bir mekâna yerleştirerek bir anlamda gerçekliğin esaretin kurtulduğu yeni bir düzen arayışındadır. Kısa bir süre önce matbaanın bulunması, Koperniğin astronomi ile ilgili görüşleri, uzak diyarların keşfedilmesi beraberinde “Rönesans adamının yalnız iç dünyasına değil, içinde yaşadığı evrene de yeni boyutlar kazandırdı” (Urgan, 1984, s. 9). Özellikle Vespucci'nin Amerika yerlilerini anlattığı yolculuk öykülerinin anlatıldığı eseri ile ütopya adasının sakinleri arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Kişisel mülkün olmadığı bunun yerine her şeyin herkes tarafından paylaşıldığı eşit bir sistem olarak bahsetmesi, hırs yerine doğa ile bütünleştikleri bir yaşamdan bahseder. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta” gerçek dünya”nın dışında ve çok uzaklarda konumlanmış yalıtılmış bir adayı keşfedenlerin hep denizci olmasıdır. More'Antwerp'e gittiğinde Peter Gilles ile tanışır. Gilles ünlü bir denizci olmasının yanında ülke yönetimi konusunda da kendini geliştirmiş bir aydın olması More'un ilgisini çeker. Bu dönemde yenedünyaların keşfediliyor olması ile birlikte keşfettikleri yerlerden dönen gezginlerin hikâyeleri, dönemin ütopyasını büyük ölçüde etkilemekle kalmamış aynı zamanda ilham vermiştir.

Bu dönemin coğrafi ütopyalarının/ yolculuk ütopyalarının kâşif, fatih ve tüccarların çağdaş anlatılarına benzemesine karşın bu eserler aynı zamanda arkaik cennet ideallerini de yenedünyalara yansıtıyordu. Şayet cennet ya da Altın çağ

kaybedilmişse elbette bulunabilir ve böylelikle ütopyacı bir paradigmaya dönüşebilirdi (Pohl, 2017, s.77).

İçinde bulunduğu dönemin adeta bir aynası olarak okuyabileceğimiz bu ütopyalarda bir diğer önem verilen husus eğitimidir. Bu dönemde ergin olmaktan kurtulmak doğru bilgiler ile donatılmak anlamına geliyordu. Bu bağlamda toplumsal düzeni sağlayan en önemli öğelerden biri de eğitimdi. Holback'ın bu konudaki görüşleri dikkate değerdir: "Kötüleri yaratan hiçbir zaman doğa değildir; kişiyi belirleyen bizim eğitimimizdir diye Holback gibi Helvetius da benzer düşünceler içindedir;" insanın gerçekten sadece eğitimin irini olduğunu kanıtlayabilirsem, hiç kuşkusuz, uluslara büyük bir gerçekliği açıklamış olurum" derken Voltaire'e göre "insan ne kadar aydınlanırsa o kadar özgür olurlar" diyerek eğitimin önemine vurgu yapmışlardır (Ağaoğlu, 2011, s. 530).

Eğitimi ömür boyu süren bir çerçevede ele alan ütopya adasında, ücretsiz halka açık üniversite de çeşitli konularda dersler verilir. Böylece dileyen herkes kendini geliştirebilir. Karl Kautsky'e göre, Thomas More, bilim ve sanatı seçkin bir zümrenin tekelinden kurtarıp, tüm halkın ortak malı yapmakla, çağımız sosyalizminin en önemli amaçlarından birini gerçekleştirmiştir (Kautsky, 1959, s. 227). Ütopya adası sakinlere lükse düşkün değildir. Mücevherler onlara anlamsız gelir. Ütopya adasında tüketim yerine üretim ön plana çıkmaktadır. Sınıfsız bir toplumu yansıtan ütopyalıların giysileri de birebir aynıdır. Sınıfsal üstünlüğü kırmaya yönelik bu çaba ne yazık ki beraberinde toplumsal yapı karşısında eriyip yok olan bireyleri yaratmaktadır (Ağaoğlu ve Köker, 1991, s. 225).

Nitekim Ütopya adasında erkek ve kadınlar, aynı anda tarımsal işlerde de zanaat gerektiren işlerde de çalışır ve herkes okumaya fazlaca zaman ayırmaktadır. More'a göre işsizlik, toplumdaki yeterli olanakların sunulmayışındandır ve bunun için de tarımı önermektedir. Tarım ülkesi olarak tanımladığımız ütopya adasında çocuklarda küçüklükten itibaren bu işleri öğrenmeye başlar. Çalışmak ütopyalıları için önemlidir ama bu delicesine bir çalışma değildir zira böylesi ütopyalıları göre böylesi bir çalışma "ruh için de, beden için de işkenceden ve kölelikten beterdir" (Urgan, 1984, s. 61). Mülk edilmenin insana ve topluma zarar verdiğini düşünen More' ütopya

adasında mülk edinmemin önüne geçmek maksadıyla ütopyalılar gruplar halinde kendilerine belirtilen yerlerde belirtilen süre kapsamında topraklarını eker ve süresi dolanın yerine diğeri yerleşir böylelikle More köylü, kentli ayrımını da ortadan kaldırmak istemektedir. Bazı kaynaklara göre Thomas More ile başlayan ütopya geleneği, sömürgecilik hareketlerinin de temsilcisidir. Pohl'a göre "sömürgeleştirme sürecini tersine çevirmeye ya da en azından sömürgecilerle sömürülenler arasında barışçık ilişkiler yaratma girişiminde bulunan ütopyacı projelere cazip gelmesi ya da onlara esin kaynağı olması ise bir paradokstur (Pohl, 2017, s. 74).

Ütopya sözcüğünün türetildiği Thomas More'un Utopia'sı aynı zamanda koloni meselesini ortaya atan ilk ütopyadır;bu esnada kolonilerin ana vatani destekleme niyetinde olduğunu,önceliğin sömürgecilerin ihtiyaçlarını karşılamak olmadığını gösterir.Ütopia'nın kolonileri genellikle fetih sonucunda kazanılır ve çoğunlukla fazla nüfusu aktarmak için kullanılırdı.Fakat ütopya özelinde, eğer ana vatanın nüfusu azalırsa,kolonilere gönderilen kimseler geri çağrılacaktı.Kolonilerin, ana vatanın çıkarlarına hizmet ettiği daha net şekilde gösterilemezdi.Koloniler ayrıca ucuz işgücü sağlar,zira ülkenin esas yerlileri kimi zaman Ütopya'da köle olarak kalıp hayatlarını iyileştirmeyi seçmişlerdir (Sargent , 2017, s. 289) .

Ütopya'da manastır yaşamı önemli bir yer tutar. Mülkiyetin hükmünü kaybettiği Manastırlar, belki de More'un zamanında rahip olma isteğini açıklayabilir. Manastır, ütopya düzeninde etkili olmuştur, İdeal kenti kurgularken More'un manastırlardan etkilendiğini söylesek yanılmış olmayız. Kral Utopus'un adaya basmasından önce ada'da din ayrılıklarının olduğundan söz edilir. Kral Utopus bunun yerine hoşgörüyeye dayalı bir düzen kurar; kimse dininden ötürü kötülenemez fikrini ortaya koyarak içinde yaşadığı dönemin siyasal, ekonomik, din ve düşünce bakımından içine düştüğü kargaşa ortamında özgür ve birbirinin haklarını ihlal etmeyen ada sakinlerinin olduğu bir ortamı betimleyerek, dönemin siyasal kargaşalarının hüküm sürdüğü Avrupa'da çağdaşlarını düşündürmek istiyordu belki de. Her kim hangi dine inanırsa inansın doğa ile özdeşleştirdikleri tanrı'ya "baba" veya "Mintra" diye anılırdı. Ütopya'da en sert ceza kölelik cezasına çarptırılmaktır. Bu kişiler "mükemmel eğitim aldıkları halde yine de kendilerini suç işlemekten alıkoyamamış kimselerdir. Ütopya'da aile toplumun temelidir. Platon'da çocukların devletin kontrolüne verilmesinin aksine erkek ve kadın da özgürce evlenir, çocuğu birlikte

büyütürler. Gerçek hayatında yaşadıklarına tezat bir şekilde belirli durumlarda boşanmanın gerekli olduğunu da savunur More.

Thomasso Campenalla'nın Güneş ülkesi (1602/ 2011)'si , Thomas More'un izinden gider. Romanda yemekler ortak yenir, mülkiyetsizliğe dayalı bir eşitlik söz konusudur. Kendisi Napoli'de ki isyana tahrik etmesi nedeniyle hapse atılmış, dolayısıyla eser hapisanede yazmıştır. Var olan İspanyol rejimi yerine yeni bir rejimin kurulması gerektiği düşüncesiyle yazılan eser, ütopyacı bir devlet kurma girişimidir.

Güneş ülkesi bir siyasi topluluk olarak tasarlanmıştır; bu topluluğun münferit parçaları tek bir organizmayı ve onun belli işlevlerde uzmanlaşmış, topluluğun refahına hizmet etmek üzere baştan sona koordine edilen çeşitli kollarını oluşturulacak şekilde bütünleştirilmiştir. Böylelikle Campenalla, Thomas Hobbes'un İncildeki Lieviathan figürünü bir metafor biçimde kullanımını da önelemiş olur (Pohl, 2017, s. 83) .

Rahiplerin yaşantısı Campenella'yı o kadar etkilemiştir ki ütopyasında manastır hayatının etkisi fazlasıyla görülür. Ona göre rahipler arasında “mülkiyetin olmayışı”,sevgi ve anlayışın gelişmesi ile doğru orantılıdır (Urgan, 1984, s. 90). Şehrin planına baktığımızda ortada dini bir merkez ve ona bağlı yedi ayrı daireden oluşur. Her dairede alanında uzmanlaşmış kişilere ayrılmış mekânlardır. Bu arada adada bulunan bireylerin cinsel yaşamı sürekli denetim altındadır; çitleşme toplumsal düzenin bir parçası olarak kontrol edilmelidir. Ne var ki Güneş ülkesi dış dünyanın bozgunluğuna ve kötülüklerine kendini kapadığı gibi, yurttaş olmak isteyenleri de arasına hemen kabul etmemektedir. Tüm dünyanın kötülük ve bozgunlarından uzak kalmak istercesine kapalı bir düzlemde okunabilir; dışa kapalılık her üç ütopyanın da ortak özelliği olarak karşımıza çıkar. More'dan farklı olarak batıl inançlar Campenalla'da önemli bir yer tutar. Hatta öyle bir boyuta gelmiştir ki tüm halkın çiftleşmeleri hayvanlarda da dâhil olan üzere yıldızların durumuna göre ayarlanmıştır. Savaşı benimsemeleri ve tek eşliliğin olmayışı, çocukların paylaşılması gibi etkenler nedeniyle Ütopyadan ayrılır. İlk defa çocukların paylaşılması fikrine biz Platon'un devletinde rastlıyoruz. Benzer şekilde Hytholoday yerine yine bir denizci olan Cenovalı kaptan karşımıza çıkmaktadır. Güneş Ülkesinin yöneticisi “Hoh” adında bir rahiptir. Doğuda yer alan site,

taprobane adası diye geçer ve Seylan'a yakın bir yerlerdedir. Yamacın en tepesinde merkeze oturtulmuş ana siteyi,"yedi büyük gezegenin isminin taşıyan yedi büyük daire oluşturur" Daire şeklindeki ana siteyi yine daire şeklinde, "belli başlı yıldız kümeleri" ile temsil edilen tapınak karşılar (Sarcey, Bouchet ve Picot, 2002/ 2003, s.49).

Güneş ülkesinin yönetimi tanrısallığın etkisiyle kurulan din adamları monarşisidir. Yönetimin sorumluluğu filozof bir monark'a emanet edilmiştir. Ona Güneş nerler ve biz onu kendi dilimizde metafizikçi olarak gösterebiliriz. O herkese tinsel olan kadar zamansal olana da hükmeder ve son aşamada bütün işlerle ilgili yargıda bulunan da odur. Ona Pon, Sin Mor yani bilme sevgi, erk diye adlandırılan üç prens yardımcı olur (Sarcey ve diğerleri, 2002 / 2003, s. 49) .

Üç tane olmalarını kaynağını Campenella'nın metafizik anlayışında bulur. "Üç tanrısal İlk vasıf " yine üç prens ile sembolize edilir. Tapınağın sütunlarına asılan levhalarda herkesin anlayacağı şekilde yasalar yazılmıştır. Görev paylaşımı olsa da en son yargı hükmü adanın yöneticisi "Hoh"a aittir.

Güneş ülkelilerin yönetimi aynı şekilde mutlak iktidarın kullanılmasında hiçbir sınıra tabi olmayan bir yönetimdir. Tabanın en mahrem düşüncelerinin bilinmesinde hiçbir engelle karşılaşmadığı gibi, dışsal küre ile içsel küre arasında hiçbir ayrılık tanımaz; öyle ki Campanella bu yönetimin içine egemenin hem hükümdar hem de –rahip olarak-tipik bir şekilde papalığa özgü çifte işlevi gibi , ya da üstleri karşısında belki de bir Cizvit kuralından esinlenmiş gibi görülen – günah çıkarma adeti gibi-aşağıdan yukarıya doğru bir günah çıkartma zinciri oluşturmaya imkan verir.Doğa aynı zamanda hem kent model hem de tapıncının nesnesidir (Sarcey ve diğerleri, 2002 / 2003, s. 49) .

Bir diğer Ütopycacı Bacon'un çağımız en önemli öncülerinden biri olarak ele alması bir tesadüf değildir. Nitekim ulus-devlet kavramının daha belirgin bir hale geldiği, ekonomi de yeni aktörlerin kendini göstermeye başladığı bu dönemde bilimsel gerçekliğin esas alındığı bu dönem "ilerleme" düşüncesi gündeme geliyordu. Bacon'a göre tabiat sadece yine tabiatın kurallarına uyularak kontrol altına alınabilir. ve bu kuralları keşfetmek için bilimsel yöntemden yararlanılmalıydı (Bacon, 2012, s.122) . Bacon, kitabında gemiciler rastlantısal bir şekilde Benisalem adındaki adaya varırlar. More'dan farklı olarak adanın özellikleri üzerinde uzun uzadıya durulmaz. Adanın sakinlerinin nasıl yaşadığı adanın kuralları tam bir muammadır. Thomas More'dan farklı olarak Bacon'ın için öncelikli olan bilimin ilerlemesidir. Bilimsel

gelişmelerin karşısında duran ve destekleyen argümanları ortaya koyarken, bunu yaparken en iyi yolun eleştirel düşünce olduğunu savunur. Bu eleştirel düşünceler bilmenin özüne yolculuktur bir anlamda. İkinci bölümde fikir ayrılıklarını, farklı görüşleri incelerken tarih, edebiyat ve felsefeden yararlanırken aynı zamanda metafizik, fizik ve mekanik bilgiyi de kapsayan çok katmanlı bir düzlemde ele alır (Arnautu, 2013, s. 130). Dolayısıyla bilimin merkezi bir tapınak olarak ele aldığı Süleyman'ın Mabedinde sürekli deneyler yapılırken bilimsel gelişmeler okuyucuya uzun uzadıya anlatılır.

Bacon'a göre günah, cehalet ve yoksulluğun sonucudur. Bu olumsuzluklar, paranın ve özel mülkiyetin yok edilmesiyle değil, doğanın ve evrenselliğin saf bilgisi olan bilimle giderilir. Dağa üzerinde bilimle kurulacak hâkimiyet, tüm insanlığın yaşamını daha kolay, sağlıklı, zengin ve mutlu kılacaktır. Bacon'ın ütopyası ile birlikte, ütopyalar da artık çok daha gerçekleştirilebilir projeler olarak görülmeye başlanacak ve takipçileri Solomona Evi benzeri bir kurumu 1662'de Kraliyet Topluluğu adıyla İngiltere'de kuracaklardır (Ağaoğulları, 2016, s. 378) .

Artık ütopyalar düşünsel girişimlerin ötesinde gerçekleştirilebilirliği olan projeler olarak ele alınacaktır. Nitekim, Bacon Rönesans ile Modernizm arasındaki geçişin bir ifadesi olarak okunabilir. Ütopyacı toplumsal sistemler her üç ütopya'da da Platon'un filozof kralına benzer ve dönem hümanistlerinin arzu ettikleri gibi yetkin ve bilgili bir kral tarafından kurulmuştur: Bu ideal yasa koyucular, daha başka bir ifade ile ada anayasalarını yazanlar More'da Kral Utopus, Campanella' da Sol ve Bacon'da Kral Solomana'dır. Benzer şekilde bilge olarak nitelenen bu kişiler tarafından oluşturulmuş olsa 'da ada halkı da bunu kabul etmiştir "More bu süreci savaş ile birlikte gerçekleştirirken Campanella ve Bacon 'da filozofça, güvenli ve mutlu bir yaşam için boş adaya yerleştirilmiş gibidir Aynı zamanda gene her üçünde ortak olan bir diğer özellik dış dünya ya kapalıdır. Her üç ütopya da da ada sakinlerinin dış dünyaya gitmesi yasaktır.

Siyasal yönetim bakımından her üç ütopyada da, mutlak krallık yerine uzun yıllar süren eğitim ve olgunlaşmadan sonra yetenek ve bilgiye dayalı bir yönetim anlayışıdır. Yöneticiler kurallara sadık kaldıkları adil davrandıkları ve yurttaşlarının hakkını gözettiği sürece iktidarda kalır. "Bu anlamda ılımlı, seçkin ve paternalist" bir yapı söz konusudur (Ağaoğlu, 2016, s. 378) Her üç ütopya da eğitim küçük

yaşlarda başlar ve ömür boyu devam eden bir süreç içinde ele alınır. Toplumların inşası ile eğitim arasındaki ilişki doğrudan ele alınır. Her ne kadar eğitim herkese eşit şartlarda verilse de yetenek ve bilgi düzleminde tabakalaşmadan söz etmek mümkündür.

17. yüzyıla gelindiğinde ütopyaların karşıt kutbunda yer alan aşırı ucun ortaya çıktığına tanıklık ederiz. Fantastik Ütopyalar adıyla anılan bu yeni tür ,düş gücüne sınır tanımaksızın ütopyaı fantastik öğelerle harmanlayarak, böylece onu yeryüzünün sınırlayıcılığından çeşitli mekanlara ,özellikle de aya taşır.Bu ütopyaların ilki Francis Godwin'in yazdığı Aydaki Adam (1638)'dir.Aynı tarihte Peter Wilkins'in Aydaki Dünyanın Keşfi isimli kitabı yayımlanmasını takiben Fransız yazar Crano de Bergarac Ay'daki Devletlerin ve İmparatorlukların Gülünç Hikayesi (1657) ile katkıda bulunur. Bu çağın diğer ütopya örneklerine baktığımızda eşitlikçi bir toplum ve dinsel hoşgörü özlemini dile getiren yapıtlarla karşılaşırız. Bu yapıtlara örnek olarak Denis Vieras'ın Sevarites ve Severamhi Tarihi (1675) ile Bilinen Güneş Ülkesi (1676) verilebilir.Nitekim Kepler, “ Campenalla, bir güneş ülkesi yazdı. Ben de bir ay ülkesi yazayım mı? Devrimizin canavar ruhlu törelerinin canlı renklerle tasvir etmek-ama sırtımızı sağlama almak için de Yeryüzünü terk edip Ay'a gitmek harika olmaz mıydı?” dönemin düşünce ortamını yansıtıyordu (Baumgardt, 1951, s. 155) .

1789 yılında Avrupa yeni bir dönemin eşiğindedi. Fransız devriminin sloganı Özgürlük, eşitlik, kardeşlik, Aydınlanma'nın epistemolojik projeleri ve ütopyaçı tarih felsefesiyle diyalektik bir ilişki içindedir. Rousseau ve Montesque'nin düşünceleri Fransız devrimine zemin hazırlamakla birlikte, devrimin oluşmasında etkili olan diğer düşünürleri göz ardı etmek yanlıştır. Bu dönemli özellikle öne çıkan önemli isimlerden biri Sieyès'tir. Ona göre, soyluların dışındaki insanlardan oluşan üçüncü tabaka, topluma yararlı tüm işleri yerine getirdiği için her şeydir ve ulusa ait olan her şeyi kapsamaktadır” (Ağaoğulları, 2016, s. 599) . Bu bakımdan ulusun özünü oluşturur. Ulusal iradenin ortaya çıkmasıyla yurttaş belirir. Yurttaş olmanın koşulu ise bireysellikten arınıp ortak bir çıkar toplumun genelini kapsayan bir yarar etrafında hareket edilmesidir. Yurttaş olmanın koşulu budur. Bunun sonucunda

feodalitenin bağları çözülür; kral ya da senyöre kulluk konumu geçerliliğini kaybetmeye başlar. Bu dönem de Aydınlanma düşüncesi ile Ütopya ile aynı potada eriyordu. Aydınlanmanın genel karakterini belirleyenlerden biri de kuşkusuz o dönemde bilim alanında gerçekleşen devrimlerdir. Aydınlanma ile birlikte bilimsel yargılar entelektüel alana aktararak iyimser dünya görüşü küresel bir evrim kuramına aktarıldı. Böylece geleceğe duyulan inancın yanı sıra toplumun örgütlenmesi ve iktisadi düzeni önem kazandı. Bir diğer adıyla Aydınlanma çağı olarak nitelenen bu dönem Mattelart'a göre "Bireylerin ve halkların sürekli olarak hakikate ve mutluluğa doğru ilerlemesi kaçınılmaz olarak düşünen zihinlerin genel aydınlanmasından geçecektir" (Mattelart, 2005, s. 87). Ütopyaların altın çağı olarak kabul edilen bu dönem bireyselleşme ve özgürleşmenin yanı sıra bilime dayalı pozitif düşünce gelişmiştir. Almanca pozitivizmus olan "pozitivizm," köküne indiğimizde, pozitif kelimesinden türediğini görmekteyiz. "Ponere" fiilinden türemiş olan pozitivizm sözcüğü, Latince de vaaz etmek, göz önüne yerleştirmek, öne koymak ve karşıya koymak anlamlarına gelmektedir (Cevizci, 2010, s. 289).

Condorcet'e göre "tarih ilerlemeyi garantiliyordu; yine de insan bilime başvurarak bu gelişimi hızlandırabilecekti" (Viera, 2011, s. 13). İlerleme fikrini benimsediği dönemin ütopyaları, bilimselleşme fikrinden etkileniyordu. Aydınlanma sırasında, insan bilimsel yargıları salt entelektüel bir alana aktararak, iyimser bir dünya görüşünü küresel bir evrim kuramına dayandırdı. Böylelikle sırf gelecekte kendisini bekleyecek olan görkeme değil yaşadığı toplumun toplumsal örgütlenmesine ve iktisadi düzenine dair bağıntılı sonuçlara vardı. Antik dönem de ticaret" azla yetinme, tasarruf, ılımlılık çalışkanlık, bilgelik huzur, düzen ve kural gibi anlayışları içerirken, Modern dönemde tek bir ülke ile sınırlı kalmayıp, kıtalararası bir ticaret boyutu kazanmış, beraberinde lüks ve tüketimi de getirmiştir. Zenginlik beraberinde "başkalarının çalışmalarıyla sağlanmış kolaylıklar üzerine kurulu olan lüks kavramı ile kapitalizmin habercisiydi. Sombert'in deyimiyile kapitalizmin özünü yansıtan üç ideal vardır. Bunlar; kazanç, rekabet ve akılcılıktır (Sombert, 1957, s. 197) .

18. Yüzyıla ya da diğer adıyla aydınlanma çağına geldiğimizde pek çok sayıda ütopyanın yazılması ve yayımlanması dolayısıyla ütopyaların altın çağı olarak

görülürken, ütopyanın yavaş sorgulanmaya başlandığı toplumsal dinamiklere de işaret eder. Bernard De Mandeville, 1714 tarihli “Arı Masalı” adlı öyküsünde, ütopyaların insani ve toplumsal gerçekleri göz ardı ettiklerini, dolayısıyla erdemli cennetlerin olanaksız olduğunu ileri sürer. Bu dönemde yazılan JS Travels’in yazım tekniğini Jonathan Swift’in Guliver’in Seyahatlerinin önünü açacaktır. Britanya’nın ilerleme düşüncesi Fransız ilerlemeciliği ile entelektüel bağlarla bağlı olsa da kendine has yapısı ile Britanya entelektüel düşüncesinin derinliklerine uzanır. Lock ve Hume gibi yazarların bu dönemde ele aldığı iyimserlik Swift’in eleştirilerinin dayanağını oluşturur. Bu durum ütopya ile hiciv arasından bir köprü kurulmasına olanak tanımıştır. Gerçekten de bu metinlerin amacı, hayal edilen bir toplumun eleştirisi üzerinden şimdiye dair bir hiciv sunmaktı ve bununla doğrudan ütopyanın olumlu ruh hali hedef alınmaktadır. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği olmayan mekanın yerini zamana bırakması ile ortaya çıkan eukronya ile yeni bir biçimselliğin ortaya çıkmasıdır. Böylece ütopya şimdiki zamanın verileri doğrultusunda olasılıkların hesap edilmesiyle geleceğin kurgulanması halini alır. Vierra bu durumu şöyle özetler:

Eukronya’ nın doğuşu, Aydınlanma döneminde Avrupa’da egemen olan iyimser dünya görüşünün kılavuzluk ettiği bir zihniyet değişimi sayesinde gerçekleşti. Rönesans’ta insan, yaşadığı topluma alternatif bazı seçenekler bulunduğunu keşfetti, aklın sınırsız güçlerinin ayırdayına vardı ve geleceğin inşasının kendi elinde olduğunu kavradı. Aydınlanma döneminde ise, aklın salt mutlu bir yaşamı değil insani mükemmelliğe ulaşmayı da olanaklı kıldığını keşfetti insan . (Vierra, 2017, s. 12).

On sekizinci yüzyılda Avrupa düşüncesine hâkim olan İlerleme kuramlarının Fransa’da doğması rastlantısal değildir. 1750 yılında Anne-Robert Turgot ilerlemenin kaçınılmazlığı düşüncesini insanın mükemmelliği düşüncesiyle ilişkilendiriyordu. Benzer bir yaklaşımla Condorcet, ilerlemeye olan inancının yanı sıra bilimi bu süreci hızlandıracak bir aracı olarak görüyordu. İnsan Zihninin İlerlemesinin Tarihsel Tablosunun Taslağı adlı eserinde insanın bu ilerleme sürecindeki önemine vurgu yapıyordu (Vierra, 2017, s.13). Aydınlanma geleneğinden gelen Fransız yazar Louis-Sebastien Mercier, 1771 ‘de piyasaya çıkardığı L’an 2440 adlı yapıtı, uyuyup 2440 yılında Paris’te uyanan kahramanın ağzından felsefi devrimini gerçekleştirmiş Fransa’nın betimlenmesidir. Mercier’in

yarattığı uchronie, ütopya yazarlarının hemen ilgisini çekecek ve günümüze dek birçok ütopyacı ütopyasını bu biçimde kaleme alacaktır. Mercier aslında bu eserinde ideal topluluğu ücra bilinmeyen bir ada olmaktan çıkararak geleceğin içinde bir zaman dilimine taşıması ütopyanın dinamik bir forma bürünmesini sağladı. Hayal edilen toplumu gerçeğe dönüştürmek için gereken değişimleri sağlayabileceğini varsayan bir nedensellik mantığı içinde insanın yerine getirmesi gereken sorumlulukları vurgulandı. Bu durum ütopyaya evrensel bir boyut kazandırdı.

Bu dönemde “gelecek” yerini devrime bırakmıştı. Ayrıca gene bu dönem özellikle Saint Simon ve Charles Fourier gibi iki karşıt kutbun temsil ettiği Anglosakson hayranlığı ve Rasyonel aklın üstünlüğüne dayanarak Endüstrileşmenin olumlu özelliklerine odaklanırken, Fourier üretim anlayışına pekte iyi gözle bakmadığı gibi pek çok yönden de eleştirir. Devrime ve sonrasına tanıklık eden Simon’ın pozitif aşama olarak adlandırdığı, feodal veya askeri toplumlardan sanayi toplumlarına dönüşümün sancılarının eşliğinde üretim, teknoloji ve iş bölümü gibi yeni kavramlar literatüre girmektedir. Sanayi toplumunun ortaya çıkması beraberinde sosyal problemleri de açığa çıkarıyordu ve bütün bunlar pozitif bilimlerin öncülüğünde sınırların işbirliğine dayalı kolektif üretici sınıf temelinde örgütlenecek aşılmalıydı. Simon’a göre Endüstri bütünü kucaklayan bir kelimeydi: Hem kafa hem kol emeğinin birleşimini simgeliyordu.

On sekizinci asrın yaptığı iş: yıkmak. Bizim yolumuz çok daha başka. Yeni bir binanın temellerini atmak istiyoruz. Bugüne kadar toplumun ortak çıkarlarına dokunan olmamış. Ele aldığımız konu: bu çıkarlar. Politikanın, ahlakın, felsefenin, hiçbir uygulama değeri olmayan birtakım hayallere saplanıp kalmasını istemiyoruz; istiyoruz ki asıl vazifelerini yerine getirsinler yani toplumun mutluluğunu gerçekleştirsinler. Bütün toplum üretime dayanır. Varlığının biricik garantisi: üretim. Her servetin, her refahın kaynağı o. Üretimin gelişmesine en uygun olan durum, toplum için en faydalı alandır. Üretimin gerçek değerini belirtmek, politikada nasıl bir rol oynayacağını, nasıl bir rol oynaması gerektiğini göstermek, ona çıkarlarını, imkânlarını, kuvvetlerini tanıtmak, karşılaşacağı engelleri haber vermek, teşebbüslerinde yardımcısı olmak, onunla elele vererek istibdadın hortlamasını veya ihtilallerin patlamasını önlemek ve üretimi geliştirerek tam manasıyla bir endüstri rejimini kökleştirmek: işte yapmak istediğimiz bu (Meriç, 1995, s.49).

1816 ile 1818 yılları arasında Endüstri adıyla bir dergi de yayımlanmaktadır. Simon bu dergi ile Sanat bilim ve teknolojiyi birbirinden ayırmadığı aksine birbirine harmanladığı bir düşünce sisteminin de öncülüğünü yapıyordu. Benzer düşüncenin izlerini 1825 yılında yayımlanan makalesinde yer alan Sanatçı, bilim insanı ve sanayici başlıkta makalesinde de görürüz.

Simon bir diğer Fransız düşünürü olan Marie François Xavier Bichat'tan bolca yararlanarak insan doğasının, muadil toplumsal işlevleri bulunan üç temel kapasitesi olduğunu öne sürüyordu: duygusal, örneğin fikirlere önyak olup eylemlere ilham verebilen yazar ve sanatçılar; rasyonel; örneğin fikirleri değerlendirebilen bilim insanları ve motor, örneğin değerlendirmeye tabi tutulmuş düşünceleri uygulamaya geçirebilecek yöneticiler, sanayiciler ve işçiler. Koşulları radikal ölçüde iyileştirilmiş bir toplumda öğretmenler ve yol göstericiler bireyin karakterinde hangisinin baskın olduğunu belirleyebilene dek herkes her üç alanda eğitilecekti (Roemer, 2011, s. 120) .

Ütopyacı sosyalist hareket çatısı altında ele aldığımız bir diğer isim ise Fourier'di. Ona göre ütopya “Uygulama imkânı olmaksızın etkili bir yöntem bulmaksızın iyinin düşünmesi” olan Fourier, gerçek ütopyayı, ancak ideolojilerin dışına, gelişimin oluşturduğu o iyice sınırlanmış ve dönüp dolaşıp eleştirisine hedef olan yöreleşme, aile, ulus gibi kavramların dışına çıkışta bulan özgürlükçü bir yaklaşımdır. Marx'a göre Fourier 'in gelecek toplumlarına yönelik ortaya koyduğu plan fazlasıyla yolundan sapmış, buna rağmen coşkulu bir kitle tarafından biat edilmişti. Aynı sosyalist hareket içinde görülmelerine karşın Fourier ve Simon'un yaklaşımları birbirine tamamen zıttı. Fourier, Simon'ın aksine endüstriyel devrimi yüceltmemiş, tersine insan doğasına aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. Ayrıca Fourier, aklın duyguların üstünde tutulması fikrini de doğru bulmuyordu. Fourier insan doğası kavramının merkezine Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisini koyarken, Simon Rousseau'nun izinden giderek İnsanın doğal insana özgü nitelikleri bastıkları fikrini benimsemişti; Ona göre ilerleme “toplumun bu nitelikleri besleme becerisi” ile doğru orantılı olduğuydu (Roemer, 2011 , s. 120).

Fourier'e göre toplumdaki aksaklıkların en temel nedeni yoksulluktu. İlerleme algısının birincil sosyo-ekonomik kanıtı sanayi devrimiydi. Sonunda geleneksel ütopyaların temel amaçlarına ulaşılabilmiş gibi görünüyordu: Bilim, teknoloji,

seri üretim ve iyileştirilmiş dağıtım sistemleri. Sanayi devrimi gerçekten büyük bir zenginlik yarattı – ama bunun yanında büyük bir yoksulluk ta getirdiğini söylemek yanlış olmaz. “Toplumsallaşmış Üretim” karşısında duran toplumsallaştırılmamış sahiplenme, başka bir deyişle “kapitalist sahiplenme” olgusu, üretimin toplumsallaştırıldığı zamanlardan bu yana sürekli olarak “kriz”le, bunalımla sonuçlanmıştır (akt; Engels, 2004, s. 78). Buna ek olarak kadınların geleneksel cinsiyet rollerinin gölgesinde maruz olduğu sınırlandırılmayı da ele alıyordu. Tüm bu düşünceleri harmanlayarak oluşturduğu eseri, tutkuların yönlendirebileceğine yönelikti. Kişilik türleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olunursa insan davranışları düzenlenebileceği gibi belli faaliyetleri yapması için de yönlendirilebilirdi. Fourier, gerek erken dönem gerekse daha sonraki çalışmalarında, insan doğasına dair karmaşık bir kavram inşa etmişti; burada insan doğasına dair karmaşık bir kavram inşa etmişti; burada insan doğasını on iki çeşit “tutku” temsil ediyordu:

Beş duyunun ihtiyaçlarına karşılık gelen beş lüks tutku, grup ilişkilerine yönelen dört duygusal tutku (onur, saygı, dostluk, sevgi, ebeveynlik);ayarlar yapmak, entrika yaratmak ve çeşitlilik yaratmak ile ilişkili toplumsallaşma mekanizmalarını temsil eden sıralı ya da dağıtıcı üç tutku. Sıralı tutkuların doyurulması ilk dokuz tutkuyu besleyen çoklu ilişkiler yaratacağı. Fourier bu tutkulara ilişkin 810 farklı tipte yapılandırma, dolayısıyla 810 sayfa insan tiplerinin iki katından biraz fazla kişiyi içeren topluluktu. Psikoloji direktörleri, topluluk üyelerini taramadan geçirerek çeşitliliği güvence altına alacak , iş rotasyonunu ilişkilerin çeşitliliğini arttıracaktı. Cabet'nin ütopyacı ortamından farklı olarak Fourier' nin ortamı bir ekonomik eşitlik ütopyası değil anonim şirket ortaklığını andıran bir birlikteliktir; doğal tutkuların doyurulmasının verdiği keyif, ekonomik eşitsizlikleri reform geçirmemiş dünyadakinden çok daha önemsiz kılacaktı. Bu ütopyacı ahenk hali yavaş yavaş evrilerek oluşacaktı ama falanster ağları bir kez var olduğunda, yeniden ağaçlandırma ve diğer kamu işleriyle dünyayı dönüştürecek olan büyük sanayi ordularını geliştirmeye başlayacaktı (Roemer, 2011, s. 121).

Operant şartlanma kuramında insan çevresinden bağımsız düşünülemez bir varlık olarak ele alınır ve bu şartlanmanın temelinde organizmanın aktivitesi yatmaktadır. Skinner, operant kutu olarak adlandırdığı yiyeceğin düşmesini sağlayacak bir kol ve elektrik şoku verebileceği bir ızgaradan oluşan bir düzenek tasarlamıştır. Burada amaçlanan organizmanın caydırıcı ve destekleyici unsurlar ile yapılmak istenen davranışın organizma'ya kazandırılması düşüncesi yatmaktadır. Robert Owen bu düşünce ile, çalışanların davranışının da yönlendirebileceğini düşünüyordu. İstenen

davranışların oluşmasındaki en önemli unsur ise iyi bir eğitim ile olabilirdi. Tüm bu düşüncelerini sentezlediği New Lenark deneyi ile 2500 kişilik bir komünü 25 yıl yöneterek örnek bir toplum projesi sunuyordu. 1843 yılına gelindiğinde Flora Tristan'ın uluslararasılık kavramını kullanmasını izleyen süreçte Marx ve Engels'in Komünist Manifestosu'na giden sürecin başıdır.

Marx ve Engels 'e göre, bir sınıf, ardından da bir politik parti biçimini alacak olan emekçilerin organizasyonu,"farklı bölgelerin işçileriyle ilişki kuran büyük endüstri tarafından üretilmiş" iletişim araçlarının artması sayesinde kolaylaşacaktır. "Bu ilişkiler, her yerde aynı karaktere sahip olan sayısız mücadeleyi ulusal bir mücadele halinde, bir sınıf mücadelesi halinde merkezileştirmesi için gereklidir... Ortaçağın burjuvalarının köy yollarıyla sağlayacağı, Yüzyıllar alacak birliği, modern proleterler demiryolları sayesinde birkaç yıl içinde gerçekleştirecektir (Marx, 1841 / 1965, s. 179).

19. yüzyıl, özellikle ilk yarısında, edebi ütopyalar bakımından epey yoksuldur. Bu dönemde ön plana çıkan ütopyacılar, Marx ve Engels'in ütöpik sosyalistler olarak adlandırdığı Saint Simon, Robert Owen ve Charles Fourier'dir. 1789 Devrimi'nin yol açtığı düş kırıklığının ardından ortaya çıkan bu yazarlar ütöpik yazılarını, teorik bir çerçeve içine yerleştirdikleri projeler şekline sunarlar. Özel mülkiyetin özüne değil, kapitalist işleyişine karşı çıkan bu ütopyacılar, ya sanayinin ve bilimin geliştirilmesiyle ya da falansterler gibi gönüllü toplulukların oluşturulmasıyla tüm toplumsal sorunların üstesinden gelineceğine ve bunun insanların ikna edilmesinin yeterli olacağını inanırlar.. Nihayet yüzyılın sonunda, ütopya bir bütün olarak insan doğasını ve insanın geleceğini odağına yerleştirir. Böylece entelektüel ortam, yirminci yüzyıla damgasını vuracak olan distopyaları ortaya çıkmasının zeminini hazırlar. 19.yüzyılın sonu geldiğinde eukronyayı besleyen iyimser bakış açısı yerini tamamen karamsar bir anlayışı temsilen distopyalara bıraktı. 2. Dünya savaşının sonunda yaşanan tüm olaylar göz önüne alındığında ütopyacı hayaller saçma ve gerçekdışı olarak görülüyordu. Distopya geleneğinde özellikle üç yazar göze çarpmaktadır. Sovyet deneyiminden esinlenen ve karşı ütopyacılığın en parlak örneklerinden birini oluşturan, Yevgeni Zamyatin'in Biz'i, İngiliz yazar Aldoux Huxley' nin Cesur Yeni Dünya'sı George Orwell'in 1984 isimli romanları bize distopyaların dilini anlamak konusunda fikir verir.

3.2. Kavram Olarak Distopya ve Distopya Düşüncesinin Kökenleri

Vierra'nın "türetimsel neolojizm" olarak ele aldığı distopya sözcüğü ilk defa 1868 yılında John Stuart Mill'in parlamento da yaptığı bir konuşma esnasında kullanılmıştır. Bu konuşmasında Mill, yaşama geçirilemeyecek kadar kötü anlamında ütopyaya karşıt bir kavram olarak distopyayı önermiştir. Pek çok farklı kullanımları mevcuttur: Anti Ütopya, Kara Ütopya, Kakatopya bunlardan bazılarıdır. Genel kanı anti-ütopyacı gelenek için anti-ütopya ile distopya arasında hemen hiçbir fark olmadığı yönündedir. Nitekim aynı konuşmasında aradaki yakın bağlantıya dikkat çeken John Stuart Mills, kakatopya kavramına değinir : "Dys Yunanca dus'tan gelir ve kötü, anormal, hastalıklı anlamı taşır; caco ise Yunancadan gelir ve nahoş ya da yanlış bir şeye gönderme yaparken kullanılır (Vierra, 2011, s. 22).

Ütopya, haksızlık içeren toplum koşullarına bir seçenek olarak sunulur. Bu seçenek, eşitlik ve ortak mutluluğu sağlamak adına kesin ve katı bir örgütlenme ile planlamaya dayalıdır. Eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geriye itilmesi, bunlara yer verilmemesi, distopyanın ortaya çıkmasındaki kritik noktalardan biridir. Bireysel özgürlüklerin feda edilmesi, düzeni sağlamak adına yapılacak her türlü girişimi meşru kılar. Distopyalar tam da bu noktada devreye girer; kafalarında cenneti kurmak isteyenlerin yol açtıkları cehennemi sergilemek ve okurda böyle bir ortama karşı bir eğilim geliştirmek istemektedir.

Distopyalardaki amaç, kötülüğün, ya da olumsuz toplumsal ve siyasi gelişmelerin üstün geldiği bir toplumun kurmaca portresini resmedebilmek ya da ütopyacı isteklerin, mantık yanlışlarını açığa çıkarma girişiminde bulunan bir hicivini sunmaktır yahut bu hiciv, BF. Skinner'ın sözleriyle söylersek "kesinlikle kaçınmamız gereken yaşam biçimlerini" göstermek ister (Claeys , 2017, s. 156).

Böylece, nasıl bir ütopya var olan olumsuz koşullara seçenek sunma savında ise, distopyalar da belli eğilimler yöntemler ve uygulamalar aracılığıyla bir karşı uyarı işlevi görür. Lezsek Kolakowski, eşitlikçi toplumların gayri insani olduğunu savunur. Bunun nedeni eşitlik adı altında insanlar arasında tam teşekküllü bir simetrisinin tahsis edilmesi, farklılıkların yerini sabit bir kimliğe bırakmasında yatmaktadır. Mükemmellik, kaynağını düzen ve homojenlikten alır. Böyle bir düzlemde

bireysellik, ancak sistemi tehdit eden bir unsur olarak var olabilir. Elbette ki uyumlu bir toplumsal düzenlemede böyle bir olgunun tamamen yok edilmesi gerekir. Nazi Almanyası bunun en önemli örneklerindedir. Kolakowski aynı kitabında evrensel kardeşlik fikrinin insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamada ki yetersizliğine vurgu yaparak , bu ütopyaların temelinde yatan kardeşlik fikrinin bir kurgudan ibaret olduğunun altını çizmektedir (Kolakowski, 1982, s. 238) .

Darko Suvin'e göre, distopyalar çoğunlukla gelecekte geçen bireysel özgürlüklerin yerini baskıcı bir toplumsal düzene bıraktığı ve toplumsal normların kurumlar aracılığıyla kusursuz olacak şekilde örgütlendiği bir kurmaca örneğidir (Suvin, 1998, s. 52) . Ütopya anlayışının ters ütopyaya dönüşeceği yönündeki kaygıların nedenlerinden biri, ütopyaların eşitlik ve güvenlik gibi ilkeler ve amaçlar yanında, kusursuzluk ve mükemmellik peşinde olmalarıdır. Ütopyalarda var olan insanı ve toplumu mükemmel kılma çabası olanaksız olduğu gibi katılığa giden ilk basamağı da böylelikle oluşturur. Ütopyada olduğu gibi distopyalarda da yöneticilerin halkın mutluluğunu sağlamak adına uğraştıkları savı hâkimdir. Bunu dayanak noktası gösteren iktidar sahipleri, yürüttükleri düzene sorgusuz bir uyum talep ederler. Ütopyaların iyimserliğinin aksine, distopyalarda uyumu sağlamak adına her türlü yöntem ve zor kullanılması sonucunda düzen katı bir baskıya dönüşür; insan benliği ezilerek insani değerler yok edilir. Bu şekilde tasarlandığında, doğanın karşısında yer alan kültür, doğal olanın bastırılmasıyla veya tahakkümüyle sonuçlanır. Kültürel olanın hayali düzlemde yeniden ancak daha radikal biçimde tasarlanması anlamına gelen distopya, baskıyı ve şiddeti daha üst derecede zorunlu kılar. Bu durum, ütopya anlatısının kurguladığı mekânda özgürlüğün tamamen ortadan kalkmasına neden olur. Distopya yazarları toplum planlamasının kusursuz bir şekilde devam edeceği görüşüne katılmayarak devlet tekeliyle yapılan kolektif bilincin yozlaştırıcı etkilerine dikkat çeker. Devletin çıkarları doğrultusunda yapılandırılan bir ortak akılla toplumları yönlendirmenin ilk koşulu duyguları zayıflatarak bireysel kimliği ortadan kaldırmaktır. Böylece bilişsel ve bedensel yönden mekanik birer robota indirgenen insanoğlunun benimsediği bürokratik değerler aracılığıyla sadece devlet için çalışmaya koşullandırılmıştır.

Açıkça görülmektedir ki ütopya ne derece iyi sonuçlar veren bir kurmaca olarak ele alınıyorsa distopya, adeta karabasanı andıran bir sosyal planlamadır. İktidar adeta gücü eline aldıkça daha fazlasına susayan bir canavar gibi tasvir edilir. Distopyaların temelinde var olan kontrol ve tümüne hâkim olma arzusunun bir yansıması olarak insanların boş zamanlarını nasıl geçirdikleri, kimlerle ilişki kurdukları, nasıl çalışıp yaşaması, ne duyup düşünmesi gerektiği sürekli belgelenirken insanın mekanik boyutunun anlaşılması çözümlenmesi için geliştirilmesi gereklidir. Bu noktada teknolojinin kötücül yanıyla karşılaşırız.“Bütün bunların sonucu olarak ters ütopyalarda insan üç yanlı bir yabancılaşmaya itilmiştir. İnsan Benlik diye bir şey varsa ona, doğaya ve insanlığın kültür mirasına yabancılaşmıştır. Teknolojide gelişen mekanik bir anlayış insana ve topuma taşımış, toplum örgütü makineleşirken insan nesneleşmiştir” (Bezel , 1984 , s. 10) .

Unutulmaması gereken nokta anti ütopyacılar, ütopyaların hayal ettiği ne varsa sahiplenme eğilimindedir. Bu bağlamda daha iyi bir toplum arzusunun liberalizm ile mümkün olduğu görüşü ile desteklenmektedir. Distopyaların temel dayanağı ütopyaların sosyal ve politik başarısızlıklarına odaklanarak baskı, şiddet özgürlük kaybı sonuçların ortaya çıkabilme ihtimalinden hareketle şekillenir. Dikkat edilmesi gereken nokta distopyaların daha geniş bir perspektifle ütopyaların hayal ettiği şeyi daima sahiplenme eğiliminde olduğudur. 20.yüzyılın sonlarına doğru Berlin duvarının yıkılışı ve SSCB'nin dağılışından sonra Liberalizmin zaferini ilan etmesiyle sonuçlandı. Bu bakımdan anti-ütopyacı eleştiriye ütopyanın ve ütopyacıların daha iyi bir toplum arzusunun ancak liberalizmle mümkün olabileceği şeklinde sinsi bir görüş daima eşlik etmiştir. Craine Brinton'a göre, 20. yüzyılda edebi distopyanın bir tür olarak çıkış nedeni, bu dönemde oluşan güven problemdir. Bu güven kaybı Batı demokrasisine olduğu kadar, ütopyacı geleneğe bağlı üyelerin arasında da kendin göstermiştir. Eski bir Bolşevik olan Zamyatin ikinci örnekte verilen dönüşümü anlatmak açısından ideal bir örnektir. Bilindiği gibi, ikinci Dünya Savaşından sonra onun ünlü eseri Biz, liberal ideologların elinde anti-ütopyacılığın en büyük örneği olarak sunulacaktır. Benzer bir durum Orwell içinde söz konusudur. Bu açıdan Brinton'un kendi görüşüne rağmen, onun iddiası birçok ütopyacı için şunu

ifade eder: 20. yüzyıldaki edebi distopyalar aslında birer anti-ütopya olarak değil, gerçek ütopyacıların tepkisi olarak ele alınmalıdır.

Freud'un Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları (1930/ 2016) eseri, distopyacılar tarafından en çok başvurulan kaynaklardan biri olması, kültür ve özgürlük arasındaki ilişkiselliğin detaylı bir incelemesini sunmasıdır. Freud göre birey doğası gereği topluma ve grup iradesine karşı bir direnç geliştirmektedir. Bireyde bulunan direnç aslında özgürlük dürtüsüdür ve bu dürtü toplumsal düzende ve toplumun baskı birliğinin karşısında yer alır. Somut kültürden, kültürel olanın daha ileri derece meşrulaştırılması anlamına gelen ütopyanın hayali kültürüne geçtiğimizde, söz konusu gediği kapatmak daha fazla aciliyet kazanır ve ütopya metninde baskı ve şiddet kaçınılmaz olarak daha da yoğunlaşır. Beauchamp, Freud'dan yola çıkarak distopyaları ele aldığı makalesinde baskı ve şiddet ortamında birer özgürlük savunusuna dönüştüğünü savunur. Ona göre, 20. yüzyılın en büyük distopyaları Zamyatin'in Biz'i, Orwell'in 1984'ü ve Huxley'nin Cesur Yeni Dünya'sı, ütopyacılığa karşı yazılmış en büyük özgürlük savunuları olarak yerini alır. Bu eserlerde Freudyan anlamda içgüdüsel özgürlüğün medeniyete veya ütopyaya başkaldırısını görürüz. Beauchamp, Orwell'in 1984 (2012/1948) örneğinde, bu başkaldırını bireyin toplumla, özel olanın kamusal olanla, heterojenin homojenle çatışması olarak değerlendirir. Bu bağlamda, Beauchamp, 1984'te, kadın karakterin erkeğin özgürlük dürtüsünü harekete geçirme konusunda üstlendiği role dikkat çekerek, kadın figürünün Freudcu anlamda insanın doğal yönüne gönderme yaptığını iddia eder (Beauchamp, 1973, s.288). Moylan, distopyalarda hâkim olan katastrofik ortamın arka planında temel dinamikleri olarak ele aldığı toplumsal siyasal ekonomik yapılanmayı vurgulamaktadır. Sosyal norm, değer ve sosyal ilişki biçimindeki olumsuz kaymalara dikkat çeken Moylan, bu kurgusal göstergeler üzerinden toplumsal yapı değişkenlerini ortaya koymaktadır (Moylan, 2000, s. 136). Modern düşüncenin hümanistlik karakterine ve özne anlayışına getirilen eleştiriler, onun tahakküme ve tek tipleşmeye yol açan boyutlarını da gözler önüne serer. Jean-François Lyotard modern düşüncede arzu sahibi bireyin, saf akıl nosyonu ile devamlı surette baskıya maruz bırakıldığını ve böylece arzuların dinamizmini yitirdiğini ifade ederken, Foucault da Aydınlanma ideallerinin birer meta-anlatı olarak insanı, bu

anlatılara ait normların ve bu normların oluşması için gereken disiplinin objesi haline getirdiğini vurgulamıştır (Lyotard, 1978 /1984, s.255). Bunlar eşzamanlı olarak var olan iki kabul olarak karşımıza çıkar. Hatta açık ifadeyle, insanın disiplin objesi haline gelebilmesinin tek yolu arzularından kurtarılmasıdır. Buna göre,1984'te Winston ile Julia arasındaki ilişki Âdem ve Havva arasında ki ilişkinin bir versiyonudur. Bu ilişki hem Freudçu içgüdü anlayışı ile başkaldırı arasındaki bağı hem de doğal olanın yasa'yla, yasak'la yani kültürle olan çatışmasını simgeler. Her yazar kendine özgü paradigmalardan beslenir. Distopya ile ütopya aynı anlatısal araçları kullanılır aralarındaki tek fark distopyanın işlerin yolunda gitmeyeceğini öngörmesidir. Dolayısıyla anlatım dili didaktik ve ahlakçıdır: Gelecek imgeleri gerçek bir olasılık biçiminde ortaya konur. Burada okuyucuyu uyarma isteği vardır. Distopyaların okuyucuları bütün bu olasılıkları tehdit olarak görmesini istemektedir fakat umut her zaman vardır. Bu anlamda insanlığın sonu düşüncesiyle ortaya atılan apokaliptik metinlerden ayrılır. Distopyanın yazımındaki temel dayanak noktası hicivsel ütopyalarda olduğu gibi ideal bir toplumun olanaksızlığına duyulan inançtır. Bu yüzden daha iyi bir toplum herkesin katılımıyla mümkündür. Distopya'da anlatılmak istenen düşünce budur.

Walter Benjamin, bütün değişimlerin temelinde yatan temel değişkenin dil olduğu savunu ortaya koyarken, günlük yaşantılardan alışkanlıklara, savaş endüstrisinden medya teknolojilerine kadar modern yaşamın birçok alanında meydana gelen değişimleri burjuvazinin modern teknolojik araçsallığıyla ilişkilendirir (Benjamin, 1992, s. 318). Gerek reklam ve yayın organları aracılığıyla gerek politikacıların söylemlerinde ortaya çıkan manipülatif bir kullanım söz konusudur. Böylece dil geleneksel anlam ve ufku kaybederek bilimsel, kültürel ve siyasal sömürü aracına dönüşür. Daha sonra Arendt'in de vurguladığı gibi bu durum geleneğin çöküşünü de beraberinde getirir. Arendt ise şiddet ortamlarında kaybolan sağduyuya vurgu yapmaktadır. Arendt için kriz, 20. yüzyılda modernitenin ön kabullerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak orada durmaktadır. Nitekim Arendt, Nazi Almanyası'nda ortaya çıkan durumu olumsal koşullara bağlamadığı gibi, Almanya'ya özgü bir fenomen, bir sapma olarak görmez; tersine dünyanın başka herhangi bir yerinde patlak vermesi muhtemel bir şey olarak değerlendirir. Buna göre, totalitarizm Almanya dışında

başka ülkelerde de ortaya çıkabilirdi; çünkü totalitarizm fenomeni modernitenin bilim, akıl ve ilerleme gibi evrensel fikirlerinin ve emperyalizm ve anti-semitizm gibi eğilimlerinin kaçınılmaz bir uzantısıydı. Arendt'e göre totaliter yönetimin ideal öznesi Nazi ya da komünist olmaya ikna edilen insanlar değildi; gerçek ile kurgu arasında (yani deneyin gerçekliği hususunda) ve doğru ile yanlış arasında (düşünmenin standartları konusunda) fark olmadığına ikna edilen insanlardı. Bu bağlamda ele alındığında sağduyusal gerçeklik anlayışının paralelinde modernizmin çöküşünün bir sonucu olarak totalitarizmin doğuşunu simgelemektedir. Totalitarizm Arendt'e göre sağduyu algımıza ilişkin meydana gelen değişikliklerle bağıntılıdır. Mekânın fethi ve insanın itibarı adlı denemesinde bilimsel düşünme ve sağduyu arasındaki ilişkiyi inceler. Ona göre evrensel bilgi, insanı yeryüzünün hâkimi kıldığını gibi insanlığın bir parçası olarak kendisinde taşıdığı insanlık onurunu tamamen kaybetmesine yol açmıştır.“insanın beş duyusuna veya “zihnine içkin kategoriler” yerine modern bilimsel aklın ölçütleri doğrultusunda tanımlanan gerçekliğin yapısı dünyaya yabancılaşma adını verdiği sürecin yeryüzüne yabancılaşma olarak adlandırdığı bilimsel aşamasını anlatır (Arendt, 1998, s. 257).

Bilimsel aklın ölçütleri gerçekliği, beş duyu açısından olduğu kadar, beş duyu algımızı gerçekliğin bütünsel bilinci halinde düzenleyen sağduyu açısından da belirsiz kılarak -ister duyulur algıya açık olmayan Newton'un evrensel çekim yasasındaki gibi, isterse Einstein'ın rölativite teorisindeki gibi olsun- doğayı ve mekânı ortalama insan tarafından kavranılamayan ve bilinemez bir alana dönüştürür. Böylece gerçeklik sağduyunun ilgi alanından çıkarak bilimsel aklın ve uzmanların ilgi alanına geçer. Aslında bu noktada her anlamıyla sağduyunun tanımı değişir: Sağduyu artık ne insanın beş duyusundan çıkan bir kıstas, ne de insan topluluklarının ortak yaşantılarından çıkan bir yeterliliklerdir. Aksine, o artık evrensel akılsal bir kriterdir. Sağduyunun işlevini kaybetmesi ile yeni bir sağduyu anlayışına yerine bırakır. Meşru ve biricik temeli bilimsel bilgi olarak görülen akılsal sağduyunun ortaya çıkması ile birlikte Arendt'e göre, bu durum demokrasinin temellerinin aşındırılmasıyla sonuçlanır. Bilimsel hakikatler beş duyunun algılama gücünden veya ortak yaşam pratiklerinden çıkamayacağına göre, bilimsel akıl ve ona dayalı akılsal sağduyu, politik düzlemde, demokrasinin altını oymakla kalmaz, aynı zamanda bir

tahakküm sistemine götürür. Nitekim Arendt bu sürecin, kendi mantıksal sonuçları gereği, adım adım totalitarizmle sonuçlandığını düşünür. 2.dünya savaşı ile devam eden süreçte, Faşist ve Sosyalist diktatörlüklerin siyasal rejimlerinin sahip olduğu ortak özellikleri tanımlamak amacıyla kullanılan Totaliterizm kavramı, merkezi ideoloji veya inançların sistemik bir şekilde benimsetilmesi esasına dayanır. Toplumun bir bütün olarak ele aldığı total kontrol sistemi ile Vatandaşların nasıl yaşayacağı, hangi işi yapacağı, devletin politikaları karşısında geliştirilmesi beklenen tutumların önceden belirlendiği, kişisel hak ve özgürlüklerin anlamını yitirdiği bir düzlemde ortak bir dünya görüşü hâkimdir. Sağduyunun çöküşünü incelen bir başka düşünürde Habermas'tır. O modernite sürecini üç ayrı alana ayırırken, akılsal sağduyu anlayışına bütünüyle karşı çıkmaz. Bilişsel araçsal, ahlaki-pratik ve estetik-ifadesel alan olarak ele aldığı bir akılsallık düzlemde var olduğunu ortaya koyar. Aydınlanmacılar için bu, eski dünyanın ve geleneğin monolitik düzenine kök salmış hiyerarşileri yıkmak ve özgürleşmenin önündeki engelleri kaldırmak anlamına gelir. Aydınlanma geleneği akılsal ve otonom düşünme alanlarını hayata geçirerek hem insanı doğal güçler üzerinde hâkimiyetini arttırmayı hem ahlaki ilerlemeyi ve kurumsal adaleti sağlamayı, hem de insanların mutluluğunu tesis etmeyi hedefler (Habermas, 1981, s. 452). Ancak, tıpkı Arendt gibi, Habermas da Aydınlanmacıların bu iyimser görüşünün 20. yüzyılda yaşanan olaylar sonucunda yerle bir olduğunu iddia eder.

3.3.Yazınsal Distopyalar

Bu süreçte pek çok distopya romanı yazılsa da üç temel eser göze çarpmaktadır. Sırasıyla Biz (1996/1924) adlı romanıyla Zamyatin, Cesur Yeni Dünya (1932/2013) adlı romanıyla Huxley, 1984 (1949/2012) adlı romanıyla Orwell'dir. Yasaklı yazarlardan biri olarak tanınan Zamyatin, Biz'i yazdığı 1920 yılında ülkesinde yayınlanmasına izin verilmemiş ancak 1924 yılında İngilizce olarak yayımlanabilmiştir. Aynı zamanda bugünden beslenen eleştirilerinin temelinde politik anlamda tahminlerinden hareketle geleceğe dair bir uyarı niteliğindedir. Roman, savaştan iki yüz yıl sonra, bireyselliğin kalmadığı, toplumun her bir ferдинin isminin bir rakama karşılık geldiği bir kurgu sunar.

İki Yüz Yıl boyunca süregelen savaşın sonunda Velinimet adı verilen tek bir lider öncülüğünde merkezi bir devlet yapılanması etrafında şekillenen Biz, toplumun her bir ferдинin rakama karşılık geldiği, sayılar aracılığı ile temsil edildiği bir gelecek kurgusu sunar. Devletin sınırları Yeşil Duvar adı verilen saydam yapı ile belirlenmiş, ilkel ve benlik dışı olarak görülen doğa, yeni oluşturulan düzen dâhilinde toplum yaşamının dışına itilmiştir. Bu yolla doğadan koparılan ve özüne yabancılaşan bireyler, “biz”leşerek teknoloji ve bürokrasiye teslim olmuşlardır. Ortaya koyduğu mükemmellik kurgusunun temelinde, sosyal kontrolün çıkarlarını sağlamak adına katı bir akılcılığın hüküm sürdüğü toplum yapısı ve buna bağlı olarak bireysel özgürlüğün yok edildiği bir gelecek tasvirine içsel bir bakış niteliğindedir. Roman, Devlet Gazetesinden yayınlanan bir duyuruyla başlar. Duyuruda kullanılan hitap şeklinin devleti oluşturan kurumların dogmatik ve baskıcı yaklaşımının bir yansıması olarak görmek mümkündür.

Olay örgüsü Roman kahramanı olan D-503’ün yaşadığı öznel deneyim çerçevesinde, günlük aracılığı ile aktarılmaktadır. Seçtiği anlatım tekniğinin temel nedenlerden biri, kuşkusuz totaliter rejimlerin benlik üzerindeki etkisini gözler önüne sererek bireyin ruhsal yabancılaşmasını mercek altına almaktır. Bütün gezegenlerde yaşayanları tek bir çatı altında toplayarak burada Tek Devlet egemenliği kurmak amacıyla Entegral adındaki projeyi hazırlamakta olan D-503, devlet aleyhinde faaliyet gösteren bir kadına âşık olması ile bütün hayatı değişir. I-1330 adı verilen bu kadın aracılığıyla Entegral Gemisini kaçırmayı hedefleyen yasadışı bir örgütün hayatına dâhil olması ile D-503, toplum yapısını sorgulamaya başlar. Akıl ve duygular arasındaki ilişki kitap boyunca rasyonel ve irrasyonel denkleme oturtulur. Tek devlet olmadan önce insanların sahip olduğu hak ve özgürlükler, yeni sistemde lüzumsuz olarak görülmesinin yanı sıra devletin sürekliliğini sağlamak adına ortadan kaldırılması gereken bir unsur olarak görülmektedir. Toplumun itaatini sağlamak bireyleri suçtan arandırmak için tek ve mümkün olan tek güvenli yolun ancak ve ancak onların özgürlüğünün elinden alınması ile mümkün olduğuna dair bir anlayış etrafında şekillendirilmiştir. Yapılması istenmeyen her bir davranış cezalandırılır. Matematiksel akıl etrafında şekillenen bir dünya da duygulara yer yoktur. Rasyonel bir düzende herkesin tekdüze, bireysel kimliğinden arındırılmış olması beklenir.

Kitabın bir bölümünde insanların beynine yapılan bir ameliyatla duygu düşünce sorunlarından kurtulabileceği gündeme getirilmekte, böylece insanların makineler kadar kusursuz olacağı vurgulanmaktadır. Görülüyor ki abartı ögesinden yararlanan Zamyatin, makine insanlar ve insanlaşmış makineler kavramlarını gündeme getirmiştir. Doğadan koparılmış ve özüne yabancılaşmış bu insanlar, bizleşerek teknoloji ve bürokrasiye teslim olmuşlardır. Fromm'un söylemiyle çağdaş insan hâlâ kaygılı; özgürlüğünü diktatöre teslim etmeye doğru gitmekte ya da kendisini makinenin küçücük bir çarkına dönüştürmüş, karnı tok sırtı pek ama özgür bir insan değil de bir robot hâline gelerek bu özgürlüğü yitirmek yönünde ilerletilmektedir (Fromm, 1990, s.33). Hiç bir şekilde duygusalığa yer verilmeyen Biz, tamamen matematiksel akıl doğrultusunda şekillendirilmiştir. Her türlü tutku ve güdünün bastırıldığı, tamamen rasyonel ilkelerin doğrultusunda bir toplumun betimlendiği Biz'de düş gücü ise rasyonel aklın reddinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir hastalık olarak görülmektedir.

Distopyalar da denetim, takip edilmesi gereken günlük rutin aracılığıyla aşılır. Sosyal düzenin, Katı bir disiplinin hâkim olduğu kurallar aracılığı ile gerçekleştirilmesi iktidarın gücünü meşru kılmakta; bu programdan sapmanın olanaksız hale getirilmesi sonucunda makineleşmiş birer köle toplumlar yaratılmaktadır. Rutin, burada beden kontrolünü sağlamanın önemli bir aracı olarak işlev görür. Foucault bedenin İktidar karşısındakini çıkmazını ele alırken genç mahkûmlar için yazılan yönetmeliğini gündeme getirmektedir. “Tutuklular güne kışın saat altıda, yazın beşte başlayacaklardır. Çalışma süresi her mevsimde günde dokuz saat sürecektir. Günde iki saat eğitime ayrılacaktır. Çalışma kışın saat dokuzda yazın sekizde sona erecektir”(Faucault, 1975/ 2000, s.6). Benzer bir şekilde Zamyatin'in Biz'inde devletin nabzını temsil ettiği inanılan Saatler tablosu yurttaşlar tarafından aksatılmaksızın uygulanır. Aynı şekilde hareket eden bu dev organizma sonucunda tektiplemiş farklılıklara yer verilmeyen bir toplum inşa edilmiş oluyor. Zamyatin, Biz'de geçen tipik bir günü şöyle betimliyor:

Her sabah, altı teker teker hassasiyetle, aynı saatte ve aynı dakikada, sanki sanki milyonlarca kişiyi uyandırıyoruz. Aynı saatte milyonlarca kişiye çalışmaya başladık. Daha sonra milyonlarca insan olarak dururuz. Ve sonra, milyon elli bir

vücut gibi, Tabloya göre bir ve aynı anda kaşıkları dudaklarımıza kaldırıyoruz. Ve bir saniye sonra, bir yürüyüşe çıkıp oditoryuma, Taylor alıştırması için salona, sonra da yatağa gidiyoruz (Zamyatin , 1924/ 1996, s. 13).

Roman boyunca mekânsal çözümlemelere baktığımız cam saydamlığında bir dünya tasviri ile karşılaşırız. Saydam duvarlar arasında yaşanmasına bağlı olarak ortaya çıkan bu görünebilirlik hali bireyin sistem tarafından kontrol altına alınmasına olanak sağlamakta Jeremy Bentham'ın gözetim kulelerini akıllara getirmektedir (Foucault, 1975/ 2000, s. 251). Mahkûmların her bir hareketinin merkezi denetime maruz kaldığı bu yapılar kişisel hak ve özgürlüklerin ihlalinin yanı sıra mahremiyet olgusunu ortadan kaldırması bakımından roman ile örtüşmektedir. Böylesine bir cam saydamlığında yaşayan insanların (erkek ve dişi sayılar) sistemin izin verdiği çiftleşme sistemin verdiği pembe kart ile mümkündür. Her sayı Cinsellik Dairesi adı verilen kurum aracılığı ile muayene edilir. Benzer şekilde, çocuk edinmek sistem denetimi dâhilinde mümkün olmaktadır. Doğan çocuklar ailelerinden çok devletin bir ferdi olarak görülmekte ve sistemin gerekleri doğrultusunda yetiştirilerek gözetim meşru kılınmaktadır. Romanın kurgusundaki tekinsizliğini sağlayan temel unsur, her bir ferdin elinden alınan hak ve özgürlüklerin yılgınlık ve huzursuzluk yaratması gerekirken tam tersi büyük bir teslimiyetle kabul edilmiş olmasındaki tezatlıkta yatar. Distopyaları ürkünç yapan da bu teslimiyet ile mevcut durumun farkında olmama halidir. Roman boyunca ışığın her şeyi titreştirmesine bağlı olarak, özellikle aydınlık bir mekân vurgusu hâkimdir. Nitekim Cam saydamlığındaki yapıların insanlar üzerinde yarattığı olumlu etkinin anlatıldığı kısım ile Zamyatin tam da bu tezatlığı vurgulamak istemektedir: “Aydınlık, şen bir gün. Böyle günlerde insan zayıflıklarını, tereddütlerini, hastalıklarını unuttur, her şey kristalleşir, parlar, sabitlenir. Yani camımız gibi” (Zamyatin, 1924/ 1996, s. 47).

Yeni düzende sanat öncekilerden farklı olarak matematiksel ilkeler doğrultusunda üretilir.4.kayıtta müzik kutusu ile bir eser ortaya koymak bir kol hareketi kadar uzaktır. Daha önce ilham ile ilgili olarak söylenenler çerçevesinde geçmişte üretilen her bir eser epilepsinin bir türü olarak görülmektedir. “Bu hastalığın adı düş gücüdür. Bu insanın alnında siyah çizgiler oluşturan bir solucan gibidir. O, beyninizi kemirerek alnınızda siyah çizgiler oluşturan bir solucandır. Sizi uzaklara kaçmaya

zorlayan bir ateştir, bu uzaklık mutluluğun bittiği yerde başlasa bile. Düş gücü mutluluğa giden yolun son engelidir” (Zamyatin, 1924/ 1996, s.143).

Dönemin büyük düşünürleri gibi modern kapitalizmin ilerleyişi ve özellikle de modern toplumun önceki toplumsal örgütlenme biçimlerinden ayrılan yönüyle ilgilenen Weber, ekonominin yanı sıra ahlaki, etik unsurları da kapsayan normatif bir sistem düzeninde ele üzere modernliği, teknolojik ve bürokratik örgütlenmelerde görülen rasyonellik bağlamında ele alınır. Weber, Katı kuralların hâkim olduğu, esnekliğe yer verilmeyen bürokratik kurumlar aracılığı ile bireylerden yüzde yüz verim sağlamaya yönelik yapılandırmanın özünde bireyin kimlik oluşumunda derin kırılmalar meydana getirebileceğini savunuyordu (Wright ve Gerthand, 1948, s. 139). Bu açıdan bakıldığında Zamyatin’in ele aldığı rasyonelleşme kavramı, Weberyen bir bakış açısıyla rasyonalitenin hükmündeki insanın nitel boyutlarını tanımlamaktadır.

Tanıklık ettiği devrimden yola çıkarak böyle bir eser oluşturması bazıları tarafından tek yönlü bir eleştiri olarak algılansa da Zamyatin’in eleştirilerinin asıl hedefi Modern Batı toplum yapılanmasının kendisidir. Sosyalist Cumhuriyet birliği kurulmadan önceki bir tarihte yazılan roman totaliterleşme tehlikesi için bir erken uyarı niteliği taşımanın yanı sıra, Orwell gibi yazarlara ilham olduğunu söyleyebiliriz. Bazılarının (mutluluğun düşmanlarının) bunun karşısında sergilediği ve beyhude görünen bu direniş, bu insanların keşfedilmesi, işkenceden geçirilmesi ve iyileştirilmesi, Zamyatin ve Orwell’ın tasvirlerini birleştiren öğeler olarak görülmüştür. Huxley ve Orwell gibi distopik romancılara ilham olmanın yanı sıra UrsulaL.Guin gibi yazarlar üzerinde kayda değer bir etkisinin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Daha öncekilerde olduğu gibi Bolşeviklerin de Devrimi sonuncu sayma hatasına düşebileceğine yönelik öngörüsü dâhilinde Zamyatin, Son devrim fikrini son sayı üzerinden hareketle hicveder: “En son sayı yoktur, o halde en son devrim olmasını nasıl bekleyebiliriz ?” (Zamyatin, 1924/ 1996 , s. 8).

Huxley’e göre denetim denetimi doğurmaktadır. “Eğer insanları tektipleştirebilseydiniz... Genetik geçmişlerini manipüle edebilseydiniz... Yeterince ilkesiz bir yönetim olsaydı, bunları hiç kuşkusuz yapardınız” diyerek bu konudaki görüşlerini dile getirmiştir (Bedford,1973, s.244) . Huxley’ nin bilimsel gelişmeler ve

sanayi devriminin sonuçlar üzerinde öngörülerde bulunduğu Cesur Yeni Dünya’ında, modernliğin özünü oluşturan iki kavram vardır. Bunlar; Hedonizm ve Materyalizm’dir. Modern dünya’da özgürlük yerini güçlü bir hazcılığa bırakmış, bireyler kendilerinde var olan güç ve erki insan eliyle üretilen teknolojiye devrederek kendi gücüne yabancılaşmıştır. Bu noktada insanlığın makineye ve bilimsel akılcılığa boyun eğişini temsil eden Fordizm kavramı devreye girer.

Fordizm veya sanayileşme felsefesi... İnsanoğlunun içgüdüsel doğasını yansıması olan hayvani benliğini makineye feda etmemizi ister. Modern sanayileşmiş dünyayı yansıtan büyük fabrikalarda, hayvanlar, sanatçılar, mistikler ve hatta diğer yandan bireyler için yer yoktur. Bütün münzevi dinler arasında Fordizm, insan ruhunun manevi ihtiyacının en azını karşılar. Buna rağmen, en acımasız sakatlıkları talep edendir (Huxley, 1932/ 2001, s. 238).

Londra’da Ford’dan sonra 632 yılında geçen Huxley’ nin Cesur Yeni Dünya (1932)’ sını diğerlerinden ayıran en önemli özellik, öncekilerden farklı olarak bireyler ve toplum arasındaki karşılıklı etkinin yerini tek yönlü bir düzen üzerinde kurulmasıdır. Bu düzende seçim özgürlüğü söz konusu olmadığı gibi saptanan nitelik ve özellikler önceden belirlenmiştir; birer meta ögesine indirgenen özne istenen sayılarda fabrikalarda üretilir, koşullandırma merkezlerinde büyütülür. Doğdukları andan itibaren denetime tabi tutulmalarının yanı sıra, kuluçka merkezlerinde üretilmekte ve içinde buldukları sosyal sınıfın gereğince şartlandırılmaktadır. Çatışmanın olmadığı bir yer olarak tasavvur edilen Cesur Yeni Dünya’da istikrar ve düzeni sağlamanın ön koşulu, bireylerin kendilerinden olması beklenen kimliği kabulünde yatmaktadır. Esaretini sevmek olarak tanımlanan bu durumun sonucu olarak yaptıkları işleri sevdikleri ve adil bir biçimde idare edildiklerine koşullandırılan bu bireyler için mutsuzluk söz konusu değildir. Sistem, mevcut durumdan hoşnut özgür köleler yaratmaktadır. Özgürdürler; çünkü istedikleri hemen her şeyi elde edebileceği illüzyonu ile kandırılmışlardır. Önceki çağlarda yurttaşlarından tam bir itaatle zor kullanmak çerçevesinde şekillenen, itaat olgusunun yerini toplumsal denetimi sağlamak adına teknolojik ilerlemelerin öncülüğünde her şeye muktedir olan monolitik totaliter bir devletin alması olmuştur. Doğrudan yağıdırılan baskı ve itaat yerini dolaylı olarak kurumlar aracılığı ile yapılan bir biçim olarak artık toplumun fertleri tarafından görünmez olmuştur.

Kitapta, Kalıtım bilimi yöntemlerinin bilim adamları tarafından bulunması sonucunda Bokanovski süreci olarak adlandırılan süreç ile toplum Alfa, Beta, Gama gibi Yunan harfleri ile belirlenen beş ana sınıfa ayrılmıştır. Toplum için gerekli olan insan sayısı önceden belirlenerek toplum için gerekli olan insan sayısı kadar kişi üretilmektedir. Şişeden çıkacak bebeklerin kalıtları, içinde buldukları sosyal sınıf göz önünde tutularak önceden belirlenmiştir. Hatta şişedeyken alacağı oksijen miktarı bile ait olduğu tabaka tarafından belirlenmektedir. Yönetici sınıfını oluşturan Alfalar, diğerlerinden farklı olarak yumurtanın bölünmesiyle çok sayıda özdeş kardeş olarak değil, tek tek birey olarak eğitilirler. Betalar bir alt statüde yer alırken sırasıyla; Gamalar, Deltalar ve Epsilonlar gelmektedir. Epsilonlar, en alt sınıf olarak yer alır. Sadece kas gücü gerektiren işlerde çalışmaktadır. Hatta öyle ki kitabın bir bölümünde denetici Epsilonların zekâyâ gereksinimi olmadığından bahseder. Deneticinin söyledikleri sorgulanmaksızın kabul edildiği bir düzende bireyler, onların hükmünde karar verilen birer nesneden farksızdır artık. Yönetici grubun bir hamlesi de delta grubundaki bireyleri, doğadan ve kitaplardan soğutularak fabrikaların işlemlerini sağlamaktır. Fakat onların kır sporlarını sevmeleri de gerekmektedir. Zira sistem insanların çok pahalı sayılabilecek spor aletlerini almalarını ve tüketime sürüklenmelerini istemektedir. Yeni oluşturulan sistemde kendi üstünde hiçbir denetim hakkı bulunmayan insanoğlu tamamen dış koşullandırılmanın etkisi altındadır.

Toplumun temel ilkeleri “Toplum”, “Özdeşlik”, “İstikrar” olarak belirlenen bu sistematik düzen de istikrarı tehdit eden her şey ortadan kaldırılmalıdır. Görülüyor ki, Hedonizm ilkesinin bir sonucu olarak bireysel özgürlükler insan elinden alınmış, kapitalist tüketim ve kar mantığı ile yer değiştirmiştir. Huxley’e göre yeni düzen öncekilerden farklı olarak kitleleri zor kullanmadan yönlendirip denetim altında tutacağını, köleliliğin kitleler tarafından gönüllü kabulünü mümkün olabildiği bir gelecek tasviri sunar. Şartlandırma bölümünde önce moral eğitimi, sonra da uyku eğitimi dersi verilmektedir. Çünkü bu, onlarda fanatik bir inancın oluşmasını sağlayacaktır. Cesur Yeni Dünya 'da ki bilimin işlevi, iktidarın insanlardaki memnuniyetsizliğini ve rahatsızlığını giderip, maddi bolluk ve açık çözümler üretmesidir. Fazlasına gerek yoktur. Nitekim “Her değişiklik, istikrar için bir

tehdittir. Yeni icatları uygulamaya koymak konusunda bunca dikkatli davranmamızın nedeni de bu. Temel bilimlerdeki her buluş, kurulu düzeni yıkacak öğeyi içinde taşır. Bazen bilime bile muhtemel bir düşman gibi davranılması zorunludur” (Bezel, 1984, s. 125). Benzer bir mantıkla sanat birer tehdit unsuru olmaktan kurtulamaz. Sanat’ın yerini her türlü içsel güdünün tatminini sağlayan duyu filmlerine bırakmıştır. Tamamıyla duyuların tatminine yönelik olan bu duyu filmlerinde sorgulamak ve düşünmek gibi kavramlar gereksiz görülmekte tamamen haz odaklı bir tatmin duygusu etrafında şekillenmektedir. Kitabın bir bölümünde denetici ile roman kahramanı arasında geçen diyalogda, roman kahramanı bu filmlerin insanları aptallaştırdığından bahseder ve neden Othello’ nun tekrar yazılamayacağını deneticiye sorması üzerine denetici bunun mümkün olmadığını anlatır.

Çünkü bizim dünyamız Othello’nun ki ile aynı değil. Çelik olmadan otomobil yapamazsınız..Aynı şekilde toplumsal istikrarsızlık olmadan da trajedi yapamazsınız. İnsanlar mutlu; istediklerine sahip olabiliyorlar, sahip olamayacaklarını da istemiyorlar. Durumları iyi, güvenlik içindeler. Hiç bir zaman hasta olmazlar, ölümden korkmazlar. İhtiras ve yaşlılık nedir bilmezler. Başlarında ana baba derdi yok. Güçlü duygular besleyecekleri karıları, çocukları ya da sevgilileri yok. Öyle koşullandırılmışlardır ki, bugünkü davranış biçimlerinden başka davranış ellerinde değildir. Bu arada ters giden bir şey olursa o zaman da soma var. Siz ise Bay Savage, gidip bu somayı, özgürlük adına pencereden atıyorsunuz. Özgürlük! Burada güldü Mustafa Mond. “Deltaların özgürlüğün ne olduğunu bilmelerini beklemek! Şimdi de Othello’yu anlamalarını beklemek! Ah delikanlı! (Bezel, 1984, s. 121) .

Teknoloji ile ilgili olanların dışında insanı düşünmeye sevk edebileceğinden bütün kitaplar ortadan kaldırılmıştır. İnsanların boş zamanlarında kullanmaları için devlet tarafında yasal olarak halka sunulan “Soma” adındaki zevk verici madde sayesinde, boş zamanların da zevk ile geçmesi sağlanır. Gelecekte uygulanacak beyin kontrolünü Huxley bugün kitle iletişim araçları aracılığıyla yönlendirilen bir kitlenin maruz kaldığı akıl kontrolünü ve olası sonuçlarını çoktan öngörmüştü. Soma adı verilen bu ilaç dert ve hayal kırıklığını unutturmak kisvesi altında esasen toplumu pasifize etmenin ve itaati sağlamanın önemli bir aracı olarak görülür. O bir anlamda kapitalizmin etkisi ile Hedonizm etrafında biçimlenen Demokrasinin çıkmazlarını ele alır. Her şeyin yasal olarak sunulduğu fakat anlamdan yoksun bir dünya yaratılmıştır. Bütün bu denetim mekanizmaları eksenindeki birey akıllara Foucault’un Kapatılma

Pratiklerini getirmektedir. Kapatılma Pratikleri ile kastedilen denetim aygıtlarının sürekliliğidir. Toplum sorgulamadan, koşulsuz itaat eden insanlardan oluşmak zorundadır. Cinsellik devletin kontrolündedir ve kadınların üremesi yasaktır. Anne, baba kavramlarının tamamen ortadan katılığı bu yeni düzende amaç aile kavramını tamamen ortadan kaldırmaya yöneliktir. Cinsellik sadece içgüdüsel bir davranış, ihtiyaçtan öte geçmeyen duygulardır.

Öjeni ve hipnodi kavramları çerçevesinde biçimlendirilen Yeni Dünya'da ironi böylesine kapsamlı bir kısıtlamaya maruz kalan bir toplumun son derece sağlıklı huzurlu ve gelişmiş bir toplum olarak tasvir edilmesinde yatmaktadır. Huxley'e göre yeni dünyanın ütopyası ancak ve ancak böyle olabilirdi. Aslında en başından beri Huxley'nin kafasını kurcalayan temel sorun insanın hükmetme daha fazlasına sahip olma arzusunda yatmaktadır. Endişesi açıktır: İnsanlar bilim ve teknolojiye, onların erişilmez gücüne şiddetle inananlara ve bu gücü de kendi hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak için kullananlara esir olabilirler. Tümüne hâkim olma arzusunun karşısında, insan kendi benliğinin karanlık tarafına hükmedebilir mi? Aslında Huxley'nin sormak istediği de tam olarak budur.

Sonuç olarak Huxley'nin temelde iki önemli nokta üzerinde yoğunlaşan eleştirileri sistemi ekseninde geliştiğini görürüz. Bunlardan ilkinin öjeniye rastlanan süper devlete yönelik" eleştiri oluştururken, diğerini "çağdaş materyalizm ve tüketimcilik" ekseninde insanlıkların istikrar ve devamlılığı sağlamak adına bireyi oluşturan unsurlardan biri olarak farklılıklarından feragat etmesini hedef alır. Bu anlamda Modernite adıyla sunulanın eleştirisi (Claeys, 2017, s. 171).

Kariyerini bir yazar olarak var olan eğilimlerin totaliterleşme tehlikesine yönelik bir mücadele alanı olarak kavramlaştıran Orwell İspanya, İngiltere veya Sovyetler Birliği'nde, eşitlik ve sosyal adalet ideallerini, kendi iktidar iddiaları için ideolojik bahanelere bozanlara, gücün kötüye kullanılmasına yönelik protest bir tavır alır. Denetim aygıtlarını giderek genişletmesine bağlı olarak bedensel ve zihinsel dayatmaların kıskacındaki modern insan, kuşkusuz Orwell gibi pek çok entelektüel'in gözünde insanın özgürlüğü için eşi benzeri görülmemiş bir tehdit unsuru olarak görülüyordu.

1984'te dünya Okyanusya, Avrasya ve Doğu Asya diye adlandırılan üç ayrı devletin yönetimindedir. Yönetim anlayışı ve yaşam koşulları birbirine benzeyen bu üç devlet, ilerlemeyi durdurmak ve tarihi belli bir nokta da dondurmak amacıyla birleşir. Sürekli savaş halindeki devletlerin, savaşmasının ana nedeni, istikrarı sağlayabilmek adına var olan kaynakların sömürülmesinin bir sonucu olarak sürekli devam eden rekabetin yarattığı çatışma ortamıdır. 1984, bu üç devletten biri olan Okyanusya'da, İnsos adı verilen bir düzende geçer. Devrimden sonra iktidara gelen Parti adını verdikleri örgüt, devrimi gerçekleştirenleri birer birer saf dışı ederek iktidarını meşru kılmış, bu yolla kendini güvence altında almıştır. Roman boyunca özellikle Golstein adı sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örgütün gözünde düşmüş, lanetlenmiş ve kovulmuş olarak nitelenen Golstein, devrimi gerçekleştirenlerden yalnızca biridir. Halk arasında ona olan nefreti pekiştirmek adına televizyonlarda "iki dakikalık nefret duruşu" programları yayınlanmaktadır. İç parti Merkezi yönetimin çekirdeğini oluşturur. Partiye üyelikte soya ve ırka bakılmaz; önemli olan rejime bağlılığın derecesidir. İç partiye alınacak üyeler, dış partiden seçilir. Parti'nin dışında kalanlar nüfusun yaklaşık yüzde seksen beşini oluşturmakta ve proleterler veya kısaca "proller" olarak anılmaktadır. İçlerinde düzeni tehdit edeceği düşünülen bireyler çıkarsa Parti tarafından ayıklanıp, yok edilir. Önemli olan her ne pahasına olursa olsun düzenin devamlılığıdır. Hükümeti oluşturan dört bakanlık vardır. Bunlar, haber, tarih, eğlence, eğitim ve güzel sanatlarla ilgilenen Gerçek Bakanlığı, savaşlarla uğraşan Barış Bakanlığı, yasaları ve düzeni koruyan Sevgi Bakanlığı ve ekonomiden sorumlu Varlık Bakanlığı'dır. Gözetim, her daim kimliği meçhul Parti lideri Büyük Birader tarafından tele ekranlar aracılığı ile sağlanmaktadır.

Huxley gibi Orwell'de kitleleri yönlendirmek amacıyla psikolojik bir manipülasyon aracı olarak kullanılmasına ve propangadayı yayma konusundaki göz ardı edilemez başarısına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda her iki yazar yeni teknolojinin getirdiği kontrol biçimleri hakkında benzer kaygıyı paylaşmışlardır. Nitekim O'Braen, yaşadığı büyük dönüşümde devlet eliyle yapılan işkenceden daha ziyade halkın gönüllü tutsaklığının bir sonucu olarak yaratılan toplumsal baskının öznel üzerindeki etkisi karşısında dehşete düşmüştür. Vatandaşların verilen direktifler doğrultusunda kurallara uydukları, rejime karşı bir tutum geliştirmediklerinde ve

sosyal işlevlerini tamamladıklarından emin olmak adına uygulanan bir disiplin yöntemi olarak Gözetim toplumu distopyalarda şeffaflığın arka planında bireysellik ile mahremiyetin ortadan kaldırıldığı bir zemin hâkimdir. Foucault'un ısrarla üzerinde durduğu panoptikon, toplumda gözetimi sağlamak için ideal bir örnektir. Tek bir bakışta her şeyi sürekli olarak denetlemeyi mümkün kılacak gözlem merkezleri aracılığıyla disiplinin yayıldığından söz eder. Her şeyi gören göz olarak vücut bulan denetim merkezleri birçok distopyada çeşitli formlarda ele alınmıştır. Gözetim günlük yaşamın tüm mekansal unsurlarını içine sızarak her bir hareket denetim her bir davranışın gözetlendiği simgesel tek göz kavramında kendini bulur. Bunun en keskin örneklerinden biri olan 1984'te roman kahramanı kendisi de dahil olmak üzere herkesi gözetleyen tele ekrana atıfta bulunur:

Tele ekran aynı anda hem yayın yapabiliyor, hem de kaydedebiliyordu. Winston'un çıkardığı fısıltıyı aşan her ses, hemen kayda alınabiliyordu; üstelik Winston, metal levhanın egemen olduğu görüş alanı içinde bulunduğu sürece, işitilebildiği kadar görülebiliyordu da. Herhangi bir anda seyredilip seyredilmediğinizi anlayabilmeniz olanaksızdı. Düşünce Polisinin, ne kadar sıklıkla ya da nasıl bir sistemle kimi izlediği bilinemezdi. Her an, canları ne zaman dilerse, alıcıyı çalıştırabilirlerdi. Çıkardığınız sesin işitildiği, karanlıkta olmadığınız sürece, her hareketinizin izlendiği varsayımı, içgüdüsel bir alışkanlık haline dönüşmüştü, bununla yaşamamız gerekiyordu – yaşıyordunuz (Zamyatin, 1924/ 1996, s. 5) .

Tele ekranlar sadece bedenleri gözetlemekle kalmaz: aynı zamanda toplumsal işleyişi de mercek altına alır. Böylece görevlerin doğru bir şekilde yerine getirilip getirilmediği de denetlenir. Buna karşılık olarak görünmeyen doğası ile tele ekranların izlenip izlenilmediğine bakılmaksızın her daim orada olması, bedenini eylemlerini her daim farkında ve bilinçli olmaya zorlar. Böylelikle tel ekranlar iktidarın gücünün bir simgesi haline gelir. Bu sürecin sonunda disiplin bedeninin tüm uzuvlarına işlemiş ve zamanla dışsal gözetim içsel karşılığını bulur.

Düşünme biçimlerinin olanaksızlaştırılması, “yeni söylem” adı verilen dil aracılığıyla olanaklı hale gelmektedir. Geliştirilen bu yapay dil nihai bir kontrol aracı olarak bireysel ve kamusal alanda düşünce olanaklarını kısıtlandırılması ve Partinin söylemleri doğrultusunda dünya görüşü ve nihai alışkanlıklarını dikta ederek

biçimlendirilmesinde önemli rol oynamaktır. Böylece Partinin ideolojisi doğrultusunda sıkıntı yaratılabilecek hiçbir kavram ifade edilmez: Özgürlük ve eşitlik kavramları gibi. Dolayısı ile Partinin ideolojik görüşünü tehdit edebilecek herhangi bir karşıt görüşün böylece önüne geçilmiş olur. Söylem’de, denetim çift düşün adı verilen sistematik bir dil aracılığıyla biçimlendirilir. Çift düşünde esas olan iki karşıt kavramın eşzamanlı olarak kabul edilmesinde yatmaktadır. Herkesin bildiğini düşündüğü kavramlar tamamen zıt bir anlama karşılık söylenmekte böylece çelişki yapılandırılmaktadır. Yeni söylem adı altında Parti yerleşik düşünme biçimlerini ortadan kaldırmayı ve düşünme eyleminin kendisini kontrol altına almayı hedeflemektedir. Yenisöylem’de Bütün insanlar eşittir demek, Eski söylem’de Bütün insanlar kızıl saçlıdır demek gibi bir şeydi. Burada dilbilgisi açısından bir yanlış yoktu, ama tümcenin gerçekdışı olduğu açıktı, insanların hepsinin aynı boyda, aynı ağırlıkta ya da aynı güçte oldukları söyleniyordu. Artık siyasal eşitlik diye bir kavram yoktu, eşit sözcüğünün bu ikincil anlamı silinip atılmıştı (Orwell, 1949/2012, s. 335).

Parti kitlelere hükmedebilmek ve ortaya çıkabilecek çelişkili durumları kaldırmak adına geçmişini manipüle ederek, gerçekliği denetim altında tutar. Gerçeklik bakanlığı adı altında yapılan bu denetim ile tehdit unsuru oluşturabilecek her türlü bilgi sildirmekte, halkı isyana sevk edebilecek bilgiler aracılığıyla bugünü olduğu kadar, geleceği de kontrol altına almayı hedeflemektedir. Kitleleri bellekten yoksun bırakan iktidar mekanizmaları, bu yolla gerçekliği denetim altına almaktadır. Cesur Yeni Dünya’da tarih işe yaramaz ve boş olarak kitlelerce benimsenmesi sağlanmıştı. 1984’te bunun bir adım daha ileri giderek tarihi göz ardı etmekle kalmaz, ideolojik yapılanma doğrultusunda tarihsel anlatıları olması istediği biçimde manipüle ederek yeniden yazar. Bu bir anlamda geleceğin biçimlendirilmesinin de yolunu açmaktadır. Bu bağlamda tarih öğrenilmekten ziyade iktidarın çıkarları doğrultusunda her an yeniden biçimlendirilme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Eski söylem yerini tümünden Yeni söylem’e bıraktığında, geçmişle olan son bağ da koparılmış olacaktı. Kaldı ki, tarih çoktan yeniden yazılmıştı, ama eski edebiyat bölük pörçük de olsa bir yerlerde kalmıştı, henüz bütünüyle sansürden geçirilmiş değildi, Eski söylem’i hâlâ bilen birinin bunları okuması mümkündü. Gelecekte bu edebiyat parçaları, yitip gitmemiş

olsa bile, anlaşılmaz ve çevrilemez olacaktı. Böylece dilin araçsallaşarak hafızanın yok edilmesi esasen bütün radikal yaklaşımları bilinçten uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Parti karşıtları direnişlerini temellendirebilecekteki tarihsel verilerden yoksun kaldıkları gibi yaklaşımlarını ifade edip yorumlamayı sağlayacak bir dilden, dolayısıyla bilincin kendisinden yoksun bir hayat sürmek zorunda kalmaktadırlar. Yeni söylemi ana dili kabul ederek yetiştirilecek yeni nesillerin kavramların gerçek anlamları arasında bağlantı kurması beklenemediği gibi böyle bir ortamda her bireyin kelime haznesi partinin olmasını istediği kadardır. Kitabın bir bölümünde düşünce suçlarının gelecekte imkânsız hale geleceğinden bahseder. Ve ekler: Çünkü bunu ifade edecek herhangi bir kelime olmayacak (Orwell, 1949 / 2012, s. 311).

Kitabı başında Gerçeklik bakanlığı bünyesinde çalışanlardan birinin partinin propagandasına uygun tarihsel veriler sağlamak adına tarihi arşivleri gözden geçirmesi sonucunda Parti ve düşünce polisi tarafından hayatını ve bu güne kadar verdiği tüm eserleri ile birlikte bütün varlığını dünyadan silmekte tehdit ederler. Bu denli bir denetim bireysel özgürlüğün de ötesinde varoluşsal benliğin kendisini tehdit etmektedir. Geleceğin totaliter devleti bir mühendis gibi yapay bir düşünce evreni tasarlamaktadır. Önce daha sonra da tarihi kontrol altına alarak yeniden yaratarak yapay bir kurgu oluşturmaktadır. Dilin araçsallaşarak hafızanın yok edilmesi esasen bütün radikal yaklaşımları bilinçten uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Parti karşıtları direnişlerini temellendirebilecekteki tarihsel verilerden yoksun kaldıkları gibi yaklaşımlarını ifade edip yorumlamayı sağlayacak bir dilden dolayısıyla bilincin kendisinden yoksun bir hayat sürmek zorunda kalmaktadırlar. Öte yandan tele ekranların sürekli denetimi aracılığıyla ileride devlete karşı çıkabileceği düşünülen bireylerin önceden yakalanmasını sağlamak amacıyla her daim mimiklerinin denetlenmesine kadar varan sıkı bir kontrol mekanizması işlemektedir. Parti üyesi ömrü boyunca Düşünce Polisi'nin denetimi altında yaşar. Yalnızken bile yalnız olduğundan bir türlü emin olamaz. Uykuda ya da uyanık, çalışıyor ya da dinleniyor, banyoda ya da yatağında, nerede ne yapıyor olursa olsun, hiçbir uyarıda bulunulmadan ve denetlendiğini bilmeden denetlenir. Yaptığı her şey ilgilenilmeye değerdir. Dostlukları, dinlenceleri, karısına ve çocuklarına karşı tutumu, bir

başınayken yüzünde beliren ifade, uykusunda mırıldandığı sözler, hatta vücudunun kendine özgü hareketleri kılı kırk yararcasına incelenir. Yalnızca açıktan açığa yanlış davranışlarının değil, gösterdiği her türlü tuhaflığın, alışkanlıklarında meydana gelen her türlü değişikliğin, bir iç savaşımın belirtisi olabilecek her türlü öfkelenişin saptanmaması olanaksızdır.

İnsan benliğinin denetim altında tutulan bir ögesi de cinselliktir. Aşk sevgi gibi duygular sadece Parti'ye duyulan sevgi boyutuna indirgenmiştir. Cinsel birleşme bir tatmin yolu olmaktan çıkarılarak bir görev haline gelmiş, aile olgusu devletin denetimi altına alınmış bu yolla bireysel özgürlükler ortadan kaldırılmıştır. Çiftsöylem yoluyla cinsellik denetim altına alınmıştır: Örneğin, tüm cinsel yaşamı iki Yenisöylem sözcüğüyle, seks suç (cinsel ahlaksızlık) ve iyi seks (iffet) ile düzenleniyordu. Seks suç, tüm cinsel ahlaksızlıkları kapsıyordu. Zinayı, eşcinsellik ve öteki sapıklıkları kapsadığı gibi, yalnızca zevk için girilen normal cinsel ilişkiyi de içeriyordu. Bunların hepsi de aynı ölçüde suç sayıldığından, cezası da idam olduğundan, hepsini ayrı adlandırmaya gerek yoktu. Sıradan yurttaş, iyiseks'in ne anlama geldiğini biliyordu; iyiseks, karıkocanın sırf çocuk yapmak amacıyla girdiği ve kadının bedensel zevk almasının söz konusu olmadığı normal cinsel ilişkiydi; bunun dışında kalan her türlü cinsel ilişki sekssuç'tu. Bununla birlikte Yenisöylem'de, sapkın bir düşüncenin, sapkın olduğunu kabullenmenin ötesinde izini sürmek pek mümkün değildi: Bunun için gerekli sözcükler yoktu (Orwell, 1949/2012, s. 335).

Kitabın yazıldığı 1948 yılında dünya, ilki Nazi Almanya'sı, diğeri Stalin egemenliğindeki Sovyet Rusya'sı olmak üzere iki önemli devletin kitleleri peşinden sürükleyen totaliter yönetimlerin yükselişine tanık oluyordu. Kuşkusuz bu durumun Orwell'ın düşünsel yaklaşımında yadsınamaz bir etkisi olduğu açıktır. En genel tabiri ile Totalitarizm, yetkilerin merkezileştiği bir düzende toplumu bir bütün olarak dönüştürmek isteyen ve tam bir kontrol sistemi ile toplumu sürekli düzenleyen devlet, ideoloji, siyasal parti ve liderlik olgularının bütünlüğü için kullanılır (Çetin, 2002, s. 12). Yurttaşlarının bedenleri zihinleri ruhlarına üzerine tam bir kontrol

arzusu üzerine kurulan denetim olgusu etrafından biçimlenen bir dünyada Orwell'e göre en büyük tehlike, aklının kurbanı olan insanoğlunun kendisidir.

Orwell, yalnızca totalitarizmin artan yükselişiyle derinden sarsılmamıştı; aynı zamanda rahatsız edici bir biçimde Avrupa entelektüellerinin totaliter rejimler altında ifade özgürlüğünün ve ifadesinin kısıtlanmasına yönelik bir takım olası sonuçların öngörüsünün yarattığı bir kaygı da mevcuttu. Onun bu geleceğe yönelik karamsar dünya görüşünün şekillenmesinde, James Burnham'ın "Yönetmel Devrim" kuramının büyük ölçüde etkisi vardır. Yönetmel devrim adlı çalışmasında Burnham, geleceğin toplumlarının siyasi ve ekonomi otoritenin merkezileşebileceği yönündeki öngörüsünü, Orwell' in totaliter devlete büyük ölçüde itham olmuştur. Sonuçta bütün bu gelişmeler yönetici sınıfın lehine sonuçlanarak tüm siyasi ve bürokratik hâkimiyetin tek bir çatı altında birleşebileceği bir zemin hazırlamıştır. Orwell totaliterlik fikrinin dönemin yönetici sınıfının zihninde bir yerlere kök saldığını düşünüyordu. Bu anlamda totalitarizm' e karşı verilen mücadele önemliydi. Sonuç olarak, ikinci dünya savaşı ertesinde belirgin bir şekilde ve hız kazanarak biçimlenen Modern Çağ, üretim düzeninin gereği olarak katı sınıflandırmanın ve rasyonel eylemin öncülüğünde biçimlenen yeni bir toplumsal örgütlenme düzeni sunmaktadır. Tarihsel referanslara en yakın romanlardan biri olan 1984'ü diğer distopyalardan ayıran temel özellik, baskı ve denetimin gizil ya da dolaylı yollardan değil, insan benliğini yok edecek biçimde doğrudan yapılmasında yatar. Savaş sonrası toplumların içinde buldukları tedirginliği ve tek parti hegemonyasının hedef alınması göz önüne alınırsa roman doğrudan doğruya politik bir taşlamanın ürünüdür. Bu düzende uyumluluk öjenik koşullanmaya değil, rutin pratikle aşılır (Claeys, 2017, s. 173).

4. SANATTA ÜTOPYA VE DİSTOPYA

Hem ütopya hem de distopya var olan gerçeklik üzerinden yola çıkar; dolayısıyla şimdiden beslenir. Her ikisi de toplumsal dinamiklerden beslenerek kendi içinde yeniden anlamlandırılmaktadır.

Ali Artun sanat ile ütopya arasındaki ilişkiye değinirken iki önemli noktada ütopyacı sosyalistler ile sanatçılar arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bunlardan ilki Saint Simon tarafından geliştirilen sanat bilim ve idari yapılanmanın birlikte ele alınmasıdır. Artun, bu düşüncenin uzantısı olarak Konstrüktivizm akımını gündeme getiriyor (Artun, 2017). Bilindiği gibi Konstrüktivizm siyasi ideolojinin bir uzantısı olarak toplumu inşa etmede sanatı bir aracı olarak görmekte idi.. Toplumun İnşasında sanatçı da hizmet etmelidir anlayışının hakim olduğu bu dönem sanat toplum için midir yoksa sanat için midir? tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Aynı ütopyacı sosyalist gelenekten beslenen Fourier' in ele aldığı ilke temel iki kavram vardır. Bunlardan ilki evrensel harmoni ve diğeri de Arzulara özgürlük yönündeki anlayışı kapsar. İşte Artun, bu arzulara özgürlük kavramı ile Delueze ve Guttari arasında bağlantı kurmaktadır (Artun, 2017). Denilebilir ki her iki kavram'da var olan gerçeklik içinde sanattan tamamıyla bağımsız olmaktan ziyade bulunduğu dönem itibarıyla çeşitli kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Bu anlamda düşünüldüğünde her iki kavramda dönem dönem toplumsal dinamiklerden beslenerek sanata da yansımıştır. Avangard sanat ele alınacaksa Saint Simon' dan bahsetmemek olmaz Saint Simon toplumun inşasında üç ana gruptan bahseder.Yönetici sınıfı, bilim adamları ve sanatçılar. Simon'a göre bu üç grup toplumun inşasında olmazsa olmaz gruplar olarak yerini alır. Simon sanatçıların halkı dönüştürmede ki yüksek potansiyeline inanıyordu.

Biz sanatçılar, size Avangard olarak hizmet edeceğiz. Sanatın gücü aslında en dolayimsız ve en hızlı olandır. Bizim her yerde kollarımız vardır: İnsanlar arasında yeni bir fikri yayacağımız zaman onu tuvale ya da mermere kazırız; şarkılar ve şiirlerle popülerleştiririz... Dramatik sahne bize açıktır, burada herşeyden öte muzaffer bir etki uygularız. Kendimizi hayalgücüne ve insanlığın duygularına adanırız, böylelikle en canlı ve en kesin eylemi gerçekleştirmek zorundayız, ve eğer bugün rolümüz hiç yoksa ya da en azından ikincilse; sanatta eksik olan şey onların enerjisine ve başarısına özsel olan ortak itkinin ve genel bir fikrin eksikliğidir (Simon, 1825 ,s. 341)

Elbetteki Simon'un ele aldığı Avangard kavramı ile günümüzde ele aldığımız avangard arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Fakat yine de Artun'dan referansla irdelediğimizde Fourier ve Baudelaire arasındaki bir etkileşim göz önüne alındığında sanat ile bağlantısı okunabilir. Ona göre Baudelaire, önemli ölçüde Fourier'den etkilenmiştir (Artun, 2017). Tüm dünyada sınırların giderek daha keskin hale geldiği bireysel özgürlüklerinin kısıtlandığı, şiddet olaylarının giderek etkisini artırdığı bir dönem sanatçının yeni olasılıkları araştırmasına neden olmuştur. Bu anlamda ülkemizde Cappadox kapsamında gerçekleştirilen “Dünyadan Çıkış Yolları” isimli sergide aslında sanatçıların sistem eleştirisi üzerinden yeni ve alternatif bir dünya arayışının yansımalarını görebiliriz. Bu bağlamda değerlendirildiğinde günümüz sanatında her iki kavramın da yansımalarının izlerini görürüz. Distopya ütopya kapsamında ele alınan her bir sanatçı sosyo- kültürel bir bağlamda içinde buldukları durumların bir eleştirisini sunmuşlardır. Burada mekân, her sanatçının kendi kimliğinin bir uzantısı olarak yeniden anlamlandırılmaktadır.

Resim 4. 1. Hera Büyüktaşçıyan, Kayıp Cennetten Harfler, 2014, mekâna özgü yerleştirme

Hera Büyüktaşçıyan'ın çalışmasını irdelemeden önce çift düşün kavramını yeniden hatırlamakta fayda var. Düşünme eyleminin kendisinin kontrol altına alınmasının hedeflendiği Çift düşün'de her kavram aynı zamanda karşıt anlamına karşılık gelir.

Böylece kavramların içi boşaltılarak anlamsız hale getirilir. Kitlelerin sorgulamasının kabulünün sağlandığı bu düzlemde olası karşıt görüşlerde bertaraf edilmiş olur. Büyüktaşçıyan, kendi kişisel belleğinden yola çıkarak öteki olmanın irdelendiği bu eserde dil ve kimlik arasındaki ilişkiden yararlanıyor. Byron'un "kayıp cennet dili" tabirinden hareketle oluşturulan bu eser, büyükannesinin kimliğini kaybetmemek için dilinden feragat etmesi gerektiğine dair söyleminden hareketle Byron'un bu alandaki çalışmalarını birleştiriyor. Byron yaşadığı süre içinde pek çok İngilizce kaynağı Ermeniceye çevirerek bu dilde çeşitli çalışmalar yaptı. Böylece toplumsal hafızalardan silinen kültürel bellek ile azınlık olma durumunu dil üzerinden ele alıyor. Kendi deyimiyle dil, bilinçaltının derinliklerinde yer alan kültürel kodları keşfetmede kullandığı bir aracı olarak yerini almıştır. Bilinçaltının birer adaya benzeterek kendini de bu adanın bir uzantısı olarak konumlandıran Büyüktaşçıyan, adaları tamamen sularla ile çevrilmesi bakımından ütopya'nın dışarı kapalılığı ile özleştirmekte; bu anlamda hafızanın unutulmuş kısımları ile ilişkilendirmektedir. Lord Byron'ın Ermeniceyi öğrendiği yer olan Venedik'teki San Lazzara adası bir anlamda ütöpik bir anlamda da değerlendiriliyor. Böylece eserde distopya ile ütopya zaman zaman birbirinin yerine geçiyor. Fakat gende yerleştirmenin mekanik kurgusu izleyiciyi tekinsizlik kurgusu ile baş başa bırakıyor. Böylece unutulmuş dil ve kültürler bağlamında Ermenice yeniden gündeme geliyor.

Resim 4. 2. İhsan Oturmak, Stratejik Güzelleme, 2017, yerleştirme, kerpiç, toprak, saman, taş

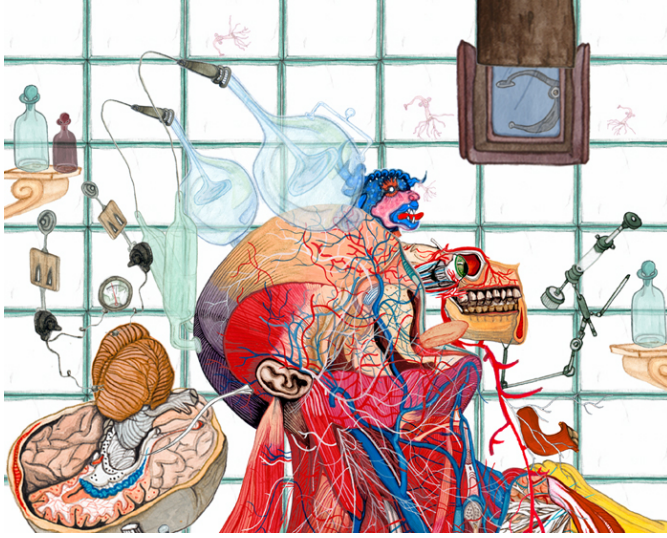
Çatalhöyük'te ki yerleşim planından yola çıkarak oluşturulan bu eserde Oturmak, günümüzdeki modern şehir mimarisinin yarattığı sınıfsal katmanlara bölünmüş bir toplum yapısının karşısında eşitlikçi bir toplum yapısının olanaklarını araştırıyor. Enstalasyon ismini Marx ve Engels tarafından ortaya atılan “Stratejik Güzelleme” isminden almış. Napolyon, Hausmann’ı davet etmesiyle birlikte şehrin sokaklarını genişletmesi daha sonra Marx ve Engels tarafından Stratejik güzelleştirme olarak nitelendirilmiş. Sanatçı eseri oluştururken aynı zamanda izlediği bir haberden etkilendiğinden bahsediyor. Kilis’te polisten kaçan bir hırsız şehrin dar sokaklarında izini kaybettirmesi dar sokakların müdahale edilemezliğini gündeme getiriyor. Bu amaçla dışarıdan gelen herhangi bir müdahaleyi önlemek amacıyla sanatçı, sokakları olabildiğine dar bir biçimde tasarlamış olduğunu görüyoruz . Çatalhöyük bağlamında ütopya ile gündeme gelen eşitlikçi toplum yapısı yeniden irdeleniyor.

Resim 4. 3. Aslı Aydemir, Barış Adına IV, 2013- 2015,yerleştirme

Aslı Aydemir'in yerleştirmesi tuğlalar arasına gömülü bir şekilde yerleştirilen silahlardan oluşuyor. Barış ve savaş kavramlarına odaklanıyor. Savaşı bir barış mümkün müdür sorusunu akıllara getiriyor. Yerleştirmenin içinde yer alan beyaz renkli porselen tabancalar, beyaz renkte olması; özellikle beyazın barışı sembolize etmesi ile tezatlık yaratılmış. Porselen gibi sert bir madde kullanılmasıyla gücü ve yine kırılabilir olmasıyla savaşın getirdiği yıkım vurgulanmaktadır. Bu yüzden silahların önemli bir kısmının kırılmış parçalanmış vaziyette görüyoruz. Savaş ortamı

aynı zamanda onun bir zaman sonra biteceği umudunu da beraberinde getirir. Barış adına isminin konulması ile kendi içinde bir ironiyi de gündeme getirirken militarist yapılanmaya da dikkat çekiyor. Ve tüm bu militarist yıkıcı güçlerden arındırılmış bir dünya hayalini paylaşıyor.

Resim 4. 4. Emre Hüner, Panaptikon, 2005, video

Emre Hüner 11 dakikalık bir animasyonunda Jeremy Bentham 'ın Panaptikon kavramından hareketle oluşturulmuştur. Bentham'ın ortaya koyduğu bu mimari planında hücrelerin tam ortasında yer alan bir gözetleme kulesi vardır. Böylece mahkûmlar her daim olanca çıplaklığı ile gözetlenmektedir. Bentham ile birlikte gündeme gelen her şeyi gören göz Foucault ile birlikte daha sonra toplumsal kurumlar ve alanlarda gündeme geldi. Foucault günümüz insanının güçlü bir gözetime maruz bırakıldığının altına çizerken bunun devlet eliyle yaratılmasının altını çizer. Hüner'in panaptikon'ununda izleyicinin görülmeden gözetlemesinin altını çiziyor. Burada gözetlenen gözetlendiğinin farkında olsa bile bu durumu kabullenmesi ve dolayısıyla yabancılaşma söz konusudur. Artık beden sahibinden ayrı bir gerçekliğe vurgu yapmaktadır.

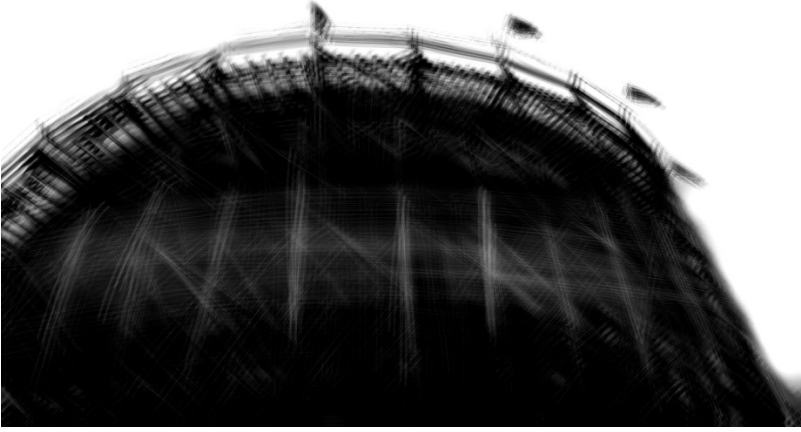
5. DİSTOPYA KAPSAMINDA ÜRETİLEN ÇALIŞMALAR

Distopya, ütopyanın yarattığı hayal kırıklığından beslenerek yeni bir dilin ifade biçimini oluşturur. Distopik toplum yapılarının neredeyse hemen her birinde iktidarın etki alanını genişleterek, tek tipleşmenin kısılcacındaki bireyleri yaratır. Neredeyse bütün distopik eserler güçlü bir denetim olgusu etrafında temellenir.

Resim 5. 1. Kaos seri 1, 2019, dijital resim, 120x45 cm

İnsan topluluklarını bir arada tutan ortaklıklar kültürel görüntülerle tezahür etseler de, temel itkileri birlikte üretme etkinlikleridir. Doğayı dönüştürerek ona anlam katan insan, aynı zamanda onun maddi unsurlarından işlevsellikler türetir; bu somut üretimler, üreticinin zihninde anlam taşıyan simgesel ifadelerle dönüşürler. Üretmenin anlamı ise simgesel tortularla yön bulur. Ekonomi ve kültür arasındaki bu diyalektik bağ, böylece toplumsalı biçimlendirir. Çağlar boyunca üretim biçimi, toplumsalın biçimlendirici unsuru olmuştur. Bireylerin varlıklarına anlam kattıkları, bunun üzerinden kendilerini tanımladıkları kapsayıcı eylem düzlemi , üretim biçimi ve bunun belirlediği üretim ilişkileridir. Ancak enformasyonun merkezi yer kapladığı günümüz dünyasında, toplumsalın inşası finans kapitalizminin gerektirdiği esneklik ve akışkanlığın cinsinden örgütlenerek görünmezleşen üretimin anlam şemalarıyla gerçekleşmekte zorlanmaktadır. Zira üretimin doğası, doğayı maddi anlamda dönüştürme etkinliği olmaktan çıkmıştır. Üretim, toplumsalın birleştirici olma özelliğini yitirmesinin bir sonucu olarak kendisini toplumsal düzlemde ifade eden bireyin varlığına gölge düşürmektedir.

Resim 5. 2. Kaos seri 2, 2019, dijital resim, 100x100 cm

24 seriden oluşan Kaos serisi, Toffler'ın ortaya gelecek şokundan hareketle bireylerin içinde bulunduğu yabancılaşmayı ele alır. Seri bu anlamda yaşanan ani değişimin bireylerin hayatındaki şok edici etkisinin yanı sıra bireyin içinde bulunduğu memnuniyetsiz ruh hali irdelenmektedir. Burada hız tekinsizleşerek bireyin içinde kaybolduğu bir düzlemi doğurmaktadır. Toffler'ın ele aldığı şok bireyin uyum sağlayamadığı içinde kaybolduğu bir dünyanın yansımasıdır. Bu eserlerde ele alınan boşluk, bireyin kendine ait alanları kaybederek mekâna dair içsel deneyimini kaybetmesinde yatmaktadır. Kullanılan siyah renk, kasvetli ve umutsuz bir ruh halini yansıtırken; bireyin yabancılaşma hali resimlerdeki titreşim ile algılanmaktadır. Mekânın belirsizliği aslında bireyin orada olmayışının, aidiyetsizliğinin bir sonucudur.

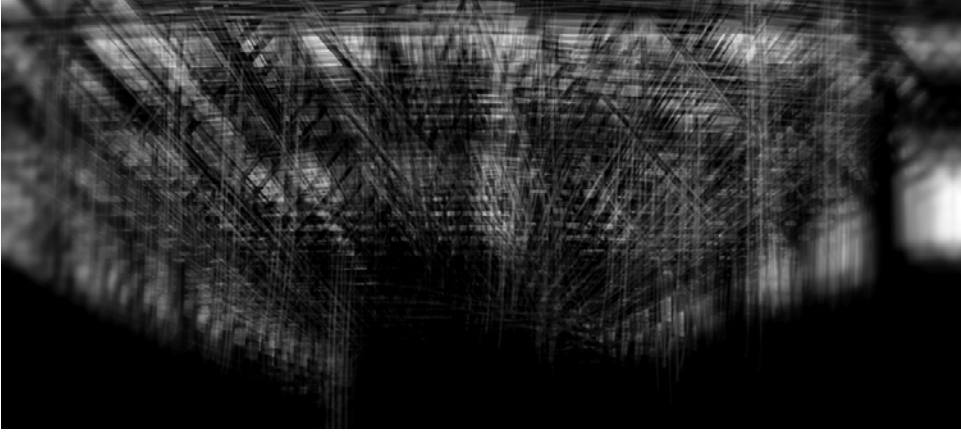

Resim 5. 3. Kaos seri 3, 2019, dijital resim, 100x50 cm

Yaşadığımız çağ, teknolojinin hızla değişimi, teknoloji ile birlikte artan üretim hızına bağlı olarak toplumun yeniden inşasını doğurmuştur. Bu durum mekân temsillerinin değişmesine giden yolu açmıştır. Özne kente dair deneyimlerinin yitirmeye başlaması sonucunda mekânsal algı muğlâklaşmakta ve özne giderek devasa yapıların arasında kaybolmaktadır. Agamben, gündelik yaşamın kampa dönüştüğünü dile getirirken, bu kampa direnemeyen bireyleri “Musselman ifadesiyle ele alır(). Yersizleştirici bir yerleştirme olarak kamp bugün hala içinde yaşadığımız siyasetin, kültürün ve insanların arasında mümkün mertebe var olmaktadır. Musselman’ın bireyin kendindeki gücü iktidara devrederek kendinden kopuşunu betimleyen kamp kavramından hareketle eserlerde distopya mekânsal düzleme yerleşir.

Enformasyon toplumu; akışkanlık, belirsizlik, süreksizlik, parçalılık, bütünsüzlük gibi özelliklerle biçimlendirilmektedir. Bu bağlamda ele alındığında yabancılaştırma kavramı dünyaya yabancılaştırma değil, her şeyde dünyanın kaybıyla yaşanan yabancılaştırma halidir. Kitleler, hızla değişen teknolojik ürünlerle birlikte yozlaşarak birer kapital köle olmaya sürüklemek giderek doğayı da eskitip tüketmeye başlarlar. Sistem insanları doğayı parçalayıp pazarlayarak tüketmeye yönlendirir. Bireysel düşünceler, dünya görüşleri ve bilgiler, neo-liberalizmin işine yaramayan bütün argümanlar yok edilmeye çalışılır. Kapital, üreten ama ne ürettiğini sorgulamayan, inancı sadece iktidarın öğrettiği biçimde yaşayan, salt şekilciliğe önem veren modern köleler yaratır. Fakat totaliter bir güç olarak ivmenin tahakkümü bir yandan zamanın polimorf yapısını ortadan kaldırarak , onu sonsuz bir şimdiye sabitlemiş, öte yandan bireyin dünya ile ilişkisini dönüştürerek bireyin fiziksel ve psişik sınırlarını zorlayarak içinde bulunduğu dünyayı sahiplenemediği deneyimler yaşamasına neden olmuştur. Bir başka deyişle yabancılaştırma, sosyal koşulan engel olduğu dünyayı sahiplenme, kendini o dünyada tanımlama, tamamlanma gerçekleştirme sürecinin yaşanmamasından ötürü bireyin kendisi ve dünya ile kurduğu eksik ve yetersiz bir ilişkidir. Bu ilişkide birey, yaşadığı dünyaya anlam atfedememektedir ve onu dönüştürecek güce sahip değildir. Bu noktada Hegel’in yabancılaştırma kavramı devreye girmektedir. Birey, kendi varlığını doğadan ayırırken onu kendi dışında bir varlık olarak içselleştirmektedir. Bu durum bireyin içinde yaşadığı dünyadan

kopukluğunu doğurmaktadır. Bu nedenle eserlerin hiçbirinde figür resmedilmez. Birey kendisi dışında tanımladığı dünya karşısında kaybolmaktadır.

Resim 5. 4. Kaos seri 4, 2019, dijital resim, 150x50 cm

Resim 5. 5. Kaos seri 5, 2019, dijital resim, 100x50 cm

Resim5. 6. Kaos seri 6, 2019, dijital resim, 100x100 cm

Resim5. 7. Kaos seri 7, 2019, dijital resim , 120x50 cm

Resim 5. 8. Kaos seri 8, 2019, dijital resim, 70x50 cm

Resim 5. 9. Kaos seri 9, 2019,dijital resim,70x50 cm

Resim 5. 10. Kaos seri 10, 2019, dijital resim, 150x50 cm

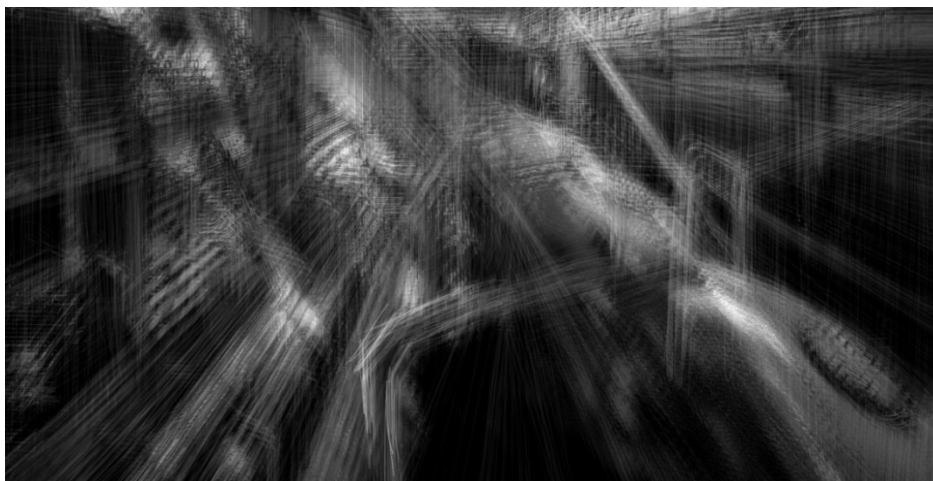
Resim 5. 11. Kaos seri 11 , 2019, dijital resim, 150x50 cm

Resim 5. 12. Kaos seri 12, 2019, digital resim, 150x50 cm

Resim 5. 13. Kaos seri 13, 2019, digital resim, 100x50 cm

Resim 5. 14. Kaos seri 14, 2019, dijital resim, 150x70 cm

Resim 5. 15. Kaos seri 15, 2019, dijital resim, 100x50 cm

Resim 5. 16. Kaos seri 16 , 2019, dijital resim, 100x100 cm

Resim 5. 17. Kaos seri 17, 2019, dijital resim, 100x100cm

Resim 5. 18. Kaos seri 18, 2019, dijital resim, 150x50 cm

Resim 5. 19. Kaos seri 19, 2019, dijital resim, 70x50 cm

Resim 5. 20. Kaos seri 20 ,2019, dijital resim, 100x70 cm

Resim 5. 21. Kaos seri 21, 2019, dijital resim, 150x70 cm

Resim 5. 22. Kaos seri 22, 2019, dijital resim, 100x70 cm

Resim 5. 23. Kaos seri 23, 2019, dijital resim, 100x70

Resim 5. 24. Kaos seri 24, 2019, digital resim, 100x70 cm

6. SONUÇ

20. yüzyılda toplumları dönüştüren gelişmelere paralel olarak farklı teorik açılım ve yönelimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sınıflar arasında özel mülkiyet ve adil olmayan bölüşüm ilişkilerinden kaynaklanan çıkar çatışmaları yerini tüketim merkezli endüstriyel toplum yapısına bırakarak yeni problemleri gündeme getirmiştir.

Postmodernizm'in, kültürel ve tarihsel seyrine paralel olarak distopyalar toplumdaki politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlardaki ayrımın giderek çözülmeye başladığı bir gerçeklikte yer alır. Bu ilkeler ışığında modernitenin tarihsel gelişim seyri ile ütopyada distopyaya doğru dönüşüm süreci ele alınmış, bu noktada etkili olan politik ve sosyo-kültürel açılımlar incelenmiştir. Tarihsel gelişim süreci içinde incelendiğinde ütopyasız bir distopyanın mümkün olmadığı görülür. Bu noktada distopyadan türetilmiş bir kavram olduğunu hatırlamak önemlidir. Distopya, ütopyadan aldığı kavramları ve özellikleri kendi eleştirel yaklaşımında yeniden yorumlamıştır. Dolayısıyla distopya ütopyada bağımsız bir kavram değildir. Özellikle ütopyacı sosyalistler ile birlikte kullanılan bazı kavramlar, sanatsal alanda ifade bulmuş, bir takım kavramlarla benzerlikler görülmüştür. Ütopya ve distopya kapsamında ele alınan sanatçılardan her biri bu kavramları kendi bakış açısı ile yorumlarken içinde buldukları toplumsal gerçekliklerden yararlanmışlardır. Son bölümde ele alınan kaos serisinde ise yabancılaşma distopya bağlamında ele alınmış; bu anlamda üretim hızı ve teknolojik gelişmelerin bireylerde yarattığı etkiyi incelemekte;bu anlamda toffler'ın gelecek şokunu gündeme getirmektedir. Kaos serisi ile insan sağduyularının ve algısının tamamen akıl düzlemine indirgenmesi sonucunda benliğinden kopan bireyleri ele alır. İçinde buldukları bu durum karşısında kendi varoluşsal gerçeğini arayan insanın hapsedildiği üç boyutlu mekanik gerçeklik onun içinde bulunduğu sıkışmışlığın ve aidiyetsizliğin izlerini mekâna yükler.

Sanat her zaman gününün bir parçasıdır. Var olan akış içinde sürekli kendini yeniden yapılandırmakta ve toplumsal dinamiklere bağlı olarak her daim yeniden konumlanmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında dönemin kültürel özelliğinden

beslenen distopyalar, her ne kadar gelecek üzerine yorumları ve kurguları içerse de özünde günceldir ve güncelliğini bugünden alır. Bu çalışmada araştırmanın, perspektifini iki temel yönlendirici ilke oluşturdu. Bunlardan ilki distopyaların kaleme alındıkları tarihsel ve kültürel duruma kök saldıkları, bundan beslenerek geliştikleri bu bağlamda ütopyacılık fikrinin tüm yansımalarını içinde barındırdıkları yönünde, ikincisi ise yabancılaşma ve distopya kavramının kesişim noktalarının modernite bağlamında yeniden incelenmesi gerektiği düşüncesinde yatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abanoz, N. İ. (2012). *Ekonomik Kriz, Kapitalizm ve Suç*. (1.Baskı). İstanbul: Legal Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (Editör). (2011). *Sokrates' ten Jakobenlere Batı' da Siyasal Düşünceler*. (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağkaya, O. (2016). Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (4), 23 - 49.
- Aktay, A. (2017). Sosyal Sermaye Bağlamında Erich Fromm ve Sağlıklı Toplum, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12 (1), 155 - 172.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (çev. Y. Alp ve M. Özışık) İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1970 yılında yayımlandı.)
- Altuner, İ. (2012). Dil, Anlamlandırma ve Yorumlama Üzerine Bir Deneme. *Beitülhikme an International Journal of Philosophy*, 2 (1), 76-86.
- Arendt, H. (1998). *The Human Condition*. London: University of Chicago Press.
- Arnautu, R. (2013). Between Renaissance and Modernity, Bacon 's Advancement of Learning, *Societate si politica*, 7(1), 121-131.
- Artun, A. (2017). Ütopya'nın Sonu mu? (Görüntü Kaydı). TÜYAP Sanat Fuarı, İstanbul.
- Bacon, F. (2012). *Novum Organum*. (çev. S. Önal). İstanbul :Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. (çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1998 yılında yayımlandı.)
- Bayat, B. (1996). *Çimento ve Otomotiv Sektöründe Çalışan İşçiler Arasında Yabancılaşmanın Karşılıklı Olarak Araştırılması*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayka, M. (2011). *Ütopya Ya Da Başka Bir Dünyanın Olabilirliği Üzerine: Geleceğin Tarihinden Alıntılar*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bedford, S. (1973). *Aldoux Huxley: A Biography*. Londra: Chatto & Windus.
- Besnard, P. (1982). L' anomie Dans la Biographie Intellectuelle de Durkheim. *Sociologie et Sociétés*, 14 (2): 45-54.

- Baumgardt, C. (1951). *Johannes Kepler: Life and Letters*. New York: Philosophical Library.
- Baker R. Sexton J. (Editörler). (2001). *Huxley Complete Essays*. Chicago: Ivan R. Dee.
- Beauchamp, G. (1973). Of Man's Last Disobedience: Zamyatin's *We* and Orwell 1984, *Comparative Literature Studies*, 10(4),1-12.
- Bezel, N. (1984). *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu Ters Ütopyalar*. (1.Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Burnham, J. (1985). *The Managerial Revolution What is Happening in the World*. New York: The John Day Company.
- Campanella, T. (2011). *Güneş Ülkesi*. (çev. S. Bağdatlı). İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 1602 yılında yayımlandı.)
- Cevizci, A. (2016). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul : Say Yayınları.
- Claeys, G. (Editör). (2017). *Distopyanın Kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell*, (çev. Z. Demirsu), Ütopya Edebiyatı, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*. Ankara: De ki Basım Yayınları
- Çörekçioğlu ,H. (2015). *Modernite ve Ütopya*. Bursa: Sentez Yayıncılık
- Davis, J. C. (2017). *Thomas More' un Ütopyası: Kaynaklar, Miras ve Yorumlama*. (çev. Z. Demirsu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Durkheim, E. (1956). *The Division of Labour in Society*. New York: The Free Press
- Durkheim , E. (2002). *İntihar*. (çev : Ö. Ozankaya). İstanbul : Cem Yayınevi. (Eserin orijinali 1897 yılında yayımlandı.)
- Ergil, D. (1978). Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar, Ankara Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33 (3), 93-108.
- Ergur, A. (2016). *Buruk Şenlik Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Ersoy, E. (2010). *Mimarlık ve İmge Bağlamında Mekansal İmge Kullanımıyla Durağan Mekânın Dinamik Mekana Dönüşümü*. Yüksek Lisans Tezi, Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Feuerbach , L. (1957). *The Essence of Christianity*. 12 (4) Newyork: Harper & Row.

- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*. (çev. A. M. Kılıçbay). Ankara : İmge Kitabevi. (Eserin orijinali 1975 yılında yayımlandı.)
- Foucault, M. (2005). *Büyük Kapatılma*. (çev. I. Ergüden ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1954 yılında yayımlandı.)
- Foucault, M. (2007). *İktidarın Gözü*. (çev. I. Ergüden ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.(Eserin orijinali 1954 yılında yayımlandı.)
- Freud, S. (2016). *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*. (çev. A. Yardımlı). İstanbul :İdea Yayınevi
- Fromm, E. (1982). *Sağlıklı Toplum*. (çev. Y. Salman, Z.Tanrısever). İstanbul: Payel Yayınları.(Eserin orijinali 1955 yılında yayımlandı.)
- Fromm, E. (1990). *Umut Devrimi*. (çev. S. Yegin). İstanbul: Payel Yayınları. (Eserin orijinali 1968 yılında yayımlandı.)
- Fromm, E. (1997). *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*. (çev. Aydın Arıtan), İstanbul: Arıtan Yayınevi. (Eserin orijinali 1980 yılında yayımlandı.)
- Galbraith ,J. K. (2004). *İktidarın Anatomisi*. (çev . R. Dikmen). Ankara : Hece Yayınları. (Eserin orijinali 1985 yılında yayımlandı.)
- Georg, L. (2008). Tinin Fenomenolojisi'nin Merkezindeki Felsefi Kavram Olarak Dışsallaşma, (çev. D. B.Kılıç). *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, Alef Yayınevi, İstanbul: Alef Yayınevi,127-161.
- Gül ,M. Ünal M. Ş. (2015). Modern Özne ve Modern Düzen Algısının Uzamı Olarak Kent, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 70-77.
- Habermas, J. (1981). Die Moderne - ein unvollendetes Projekt. *Kleine Politische Schriften Suhrkamp*, Frankfurt am Main, 1(4), 444-474.
- Haber, S. (2007). *L' Alienation vie sociale & experience de la dépossession*, Paris:PUF.
- Hardt, M. (2005). *Sivil Toplumun Çözülüşü; Gilles Deleuze 'de Toplum ve Denetim İçerisinde*. (çev. B. Başaran). İstanbul: Bağlam Yayıncılık. (Eserin orijinali 1993 yılında yayımlandı.)
- Hegel, G. W. F. (1986). *Phenomenologie Des Geistes*. Berlin : Suhrkamp Varling.
- Heinberg, R. (1989). *Memories and Visions of Paradise: Exploring the Universal Myth of a Lost Golden Age*. Tacherperigree: New York.
- Hesiodos. (2015). *İşler ve Günler Tanrıların Doğası*. (çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

- Huxley, A. (2013). *Cesur Yeni Dünyayı Ziyaret*. (çev. Ü. Tosun). İstanbul: İthaki Yayınları.(Eserin orijinali 1932 yılında yayımlandı.)
- Hyppolite, J. (2010). *Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar*. (çev. D. B. Kılınç). Ankara: Doğu Batı Yayınları. (Eserin orijinali 1955 yılında yayımlandı.)
- Israel, J. (1971). *Alienation From Marx to Modern Sociology*. Boston: Allynand.
- Kautsky, K. (1959). *Thomas More and His Utopia*. New York: Russell and Russell.
- Kellner, D. (1984). *Herbert Marcuse and The Crisis of Marxism*. London and Berkeley: Macmillan and University of California Press.
- Kılıç, S. (1984). *Yabancılaşma İnsana Karşı Toplumsal Süreç*. İstanbul: Fatih Yayınevi
- Koestler, A. (1965). *The God That Failed*. New York: Bentam Books.
- Kolakowski, L. (1982). *The Death of Utopia Reconsidered*. The Tanner Lectures on Human Values, The Australian National University.
- Krishan, K. (2005). *Ütopycılık*. (çev. A. Somel). Ankara: İmge Kitabevi (Eserin orijinali 1991 yılında yayımlandı.)
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*. (çev. Galip). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.(Eserin orijinali 1987 yılında yayımlandı.)
- Küng, H. (1991). *Does Really God Exist: An Answer for Today*. London: SCM Press. (Eserin orijinali 1980 yılında yayımlandı.)
- Langman, L. (2007). *The Evolution of the Alienation Trauma Promise an The Milennium*. Newyork: Rowman Litterfield Publishers Inc.
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum*. (çev. G. Soykan). İstanbul: Kalkedon Yayınları .(Eserin orijinali 2001 yılında yayımlandı.)
- Lyotard, F. (1994). *Postmodern Durum*. (çev. A. Çiğdem). Ankara: Vadi Yayınları.(Eserin orijinali 1979 yılında yayımlandı.)
- Mattelart, A. (2005). *Gezegensel Ütopya Tarihi Kehanetsel Kentten Küresel Topluma*. (çev: Ş. Çiltaş) İstanbul, Ayrıntı yayınları.(Eserin orijinali 1999 yılında yayımlandı.)
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları. (Eserin orijinali 1998 yılında yayımlandı.)

- Marx, K. (2013). *El Yazmaları*. (çev. M. Belge). İstanbul : Birikim Yayınları. (Eserin orijinali 1844 yılında yayımlandı.)
- Meriç, C. (1995). *Saint Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist: Bütün Eserleri*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Meyerson, M. (1996). Ütopya Gelenekleri ve Kentin Planlanması. *Cogito Kent ve Kültürü Sayısı*,8(3), 113-124.
- More, T. (2011). *Ütopya*. (çev. Ç. Dürüşken). İstanbul : Kabalcı Yayınevi.
- Moylan, T. (2000). *Scraps Of The Untainted Sky Science Fiction Utopia Dystopia*. California: Avalon Publishing.
- Ofluoğlu, G. Büyükyılmaz, O. (2008). Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri, *Kamu-İş*. 10 (1),113-144.
- Orru, M. (1983). The Ethics of Anomie Jean Marie Guyauand Emile Durkheim. *The British Society of Sociology*, 34(4), 499-518.
- Orwell, G. (1968) . *The Collected Essays Journalism and Letters of George Orwell*. Londra: Secker & Warburg.
- Orwell , G. (2012). *1984* . (çev. C. Üstel). İstanbul: Can Yayınları. (Eserin orijinali 1949 yılında yayımlandı.)
- Özbudun , S. Demirer M. (2008). *Yabancılaşma ve ...* Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Pohl, N. (2017) . *More' dan Sonra Ütopyacılık Rönesans ve Aydınlanma*. The Cambridge Companion to Utopian Literature. New York: Cambridge University Press.
- Roemer, K. M. (2017). *Dönüştürülmüş Cennet On Dokuzuncu Yüzyıl Ütopyaları*. (çev. Z. Demirsu) . İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Russell, B. (1997). *Batı Felsefesinin Tarihi*. (çev. M. Sencer). İstanbul : Say Yayınları. (Eserin orijinali 1945 yılında yayımlandı.)
- Sarcey, R. , Bouchet T. Picon A. (2003) . *Ütopyalar Sözlüğü*. (çev. T. Ilgaz). Sel Yayıncılık: İstanbul. (Eserin orijinali 2002 yılında yayımlandı.)
- Schaar, J. (1961). *Escape From Authority The Perspectives of Erich Fromm*. New York: Basic Books.
- Simon, S. (1825). *L' artiste, Le Savant et L' Industriel Dialogue*. Opinions Litteraires, Philosophiques et Industrielles , Paris: Galerie de Bossanfe Pere Librairie.

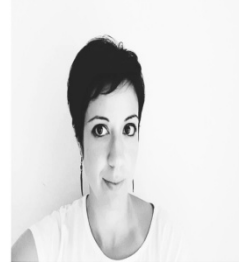
- Sombert, W. (1957) . *Capitalism Encyclopedia of The Social Science* 3 (4).
Newyork: The Macmillan
- Suvin, D. (1979). *Metamorphoses of Science Fiction On the Poetics and History of Literary Genre* .New Haven: Yale University Press
- Tandaçgüneş, N. (2013) . *Ütopya Antik Çağ' dan Günümüze Mutluluk Vaadi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tierney, B. (1988). *The Crisis of Church and State 1050 - 1300*.
Toronto: University of Toronto Press
- Timuçin, A. (1992). Yabancılaşma Sorununa Genel Bakış. *Felsefe Dünyası Dergisi, Türk Felsefe Derneği Yayını*, 9(5), 16-23.
- Tümtaş, M. S. (2012) . *Kent Mekân ve Ayrışma Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri*. Ankara: Detay Yayınları.
- Uluoğlu ,B. Vatansever , A. (2006). *Design and Cinema Form, Follows Film*. Newcastle: Cambridge Scholars Press.
- Urgan, M. (1984). *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*.
İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Ünlüaycıl, N. (2003) . Grotesk Anlatım ve Türk Oyun Yazarlığında Kullanımı, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*,4(16),68-84
- Viera, F. (2011). *The Concept of Utopia*. New York: Cambridge University Press.
- Walter, B. (1991). *Über Sprache Überhaupt und Über Sprache des Menschen, Gesammelte Schriften, Band 11 .1* , Ed. R. Tiedemann und H. Schweppenhaser, Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- Wartofsky, M. (1978) . *Feuerbach* . Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, M. (1948). *From Max Weber: Essays in Sociology*. London: Routledge & Ken Paul.
- Weischedel, W. (1990). *Felsefenin Arka Merdiveni*.(çev. S. Umran). İstanbul: İz Yayıncılık. (Eserin orijinali 1982 yılında yayımlandı.)
- Weisskopf, W. A. (1996). *Yabancılaşma ve İktisat*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.(Eserin orijinali 1971 yılında yayımlandı.)
- Williams , R. (2016) . *Anahtar Sözcükler Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. (çev. S. Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin Orijinali 1976 yılında yayımlandı.)

- Wolf, K. H. (Editör). (1950). *The Sociology of George Simmel*. Illionis: The Fress Press
- Wright, C. Gertand , H. (Editörler). (1948). *Max Weber: Essays in Sociology*. Oxford: Routledge
- Yüksel, Ö. (2011). Masallardaki Toplumsal Cinsiyet Rollerine Erich Fromm ile Bakmak Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm, *Dipnot Sosyal Bilim Dergisi* 5(7),1-10.
- Zizek, S. (2009). *Biri Totalitarizm mi Dedi?*. (çev. H. Nalçaoğlu). Ankara: Epos Yayınları. (Eserin orijinali 2001 yılında yayımlandı.)
- Zamyatin, Y. (1996). *Biz*. (çev. F. Tülek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1924 yılında yayımlandı.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Alpsoy, Ecem
Uyruğu : T.C
Doğum tarihi ve yeri : 03.06.1992 / Bursa
Medeni hali : Evli
Telefon : 0543 882 15 78
e-mail : eecemozmeric@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü	2019
Lisans	Hacettepe Üniversitesi	2014
Lise	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018	Kaçar Tekstil	Varyant

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Rafting

DİZİN

A

Anomi 12, 13, 17
Aristoteles 25
Aydınlanma 1, 3, 32, 33, 34, 39, 45, 47, 83

B

Bacon 23, 30, 31, 78, 81
Beden 28
Bilim 27, 35, 39, 41, 46, 53, 55

C

Campanella 23, 29, 30, 31, 32
Cinsellik 60
Cockayne 20, 22

D

Denetim 2, 56, 81
dil 45, 58
distopya 1, 2, 20, 41, 43, 48, 76, 77

E

Eşitlik 41
eukronya 20, 34, 39

F

Foucault 45, 49, 50, 55, 57, 80
Freud 3, 15, 44, 81
Fromm 9, 10, 11, 49, 78, 80, 81, 83

H

Huxley 40, 44, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 78, 79,
81

i

İktidar 1, 2, 42, 55, 58, 76
İlerleme 31, 36, 39, 41, 46

K

kakatopya 41
Kepler 32, 79
Kültür 6, 13, 14, 15, 42, 43, 44

M

Maslow 36
Meta 11, 45, 52
More 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 34, 79, 81, 83, 84

N

Neolojizm 19, 20, 22, 41

O

Orwell 40, 44, 48, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 79,
80, 83

R

Rönesans 25, 26, 31, 34, 39, 76, 83

S

Sanayi toplumu 15

T

Teknoloji 54
Totalitarizm 46, 60, 85

Ü

Üretim 4, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 27, 34, 35, 36, 61, 63
Ütopya 1, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 32,
34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 76

Y

Yabancılaşma 2, 3, 4, 5, 7, 11, 12, 16, 17, 18,
46, 76, 77

Z

Zamyatin 40, 44, 48, 49, 50, 51, 57, 82, 85

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..